

Tolkningscentrum för kultur- och naturarv

Hanbook för Hicira-projektet

The image features a solid tan background. In the upper portion, there are two thin, white, hand-drawn style lines. The first line is a gentle, wide curve that spans across the width of the page. The second line is more complex, starting with a slight downward slope, then curving upwards and ending with a small, sharp peak before tapering off.

hicira

heritage interpretation centres
centres d'interpretació del patrimoni
centri per l'interpretazione del patrimonio culturale
centra voor erfgoedinterpretatie
kulturarvstolkningscenter
centres d'interprétation du patrimoine culturel
centros de interpretación del patrimonio

a driving force for the development of the rural areas in Europe
un motor per al desenvolupament de les àrees rurals d'Europa
un motore per lo sviluppo delle aree rurali in Europa
een ontwikkelingsinstrument voor Europese plattelandsgebieden
en drivande kraft för utvecklingen av landsbygdsområden i Europa
un moteur de développement des zones rurales en Europe
un motor para el desarrollo de las áreas rurales de Europa

Education and Culture

Culture 2000

Tolkningscentrum för kultur- och naturarv

Handbok för Hicira-projektet

Barcelona, juni 2005

ORGANISATÖR

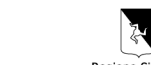
HUVUDSAKLIGA DELTAGARE

 **Diputació
Barcelona**
xarxa de municipis

 West Sweden

 haviland
INTERKOMMUNALE

 **provincia
di mantova**

 Regione Siciliana
Assessorato Beni Culturali, Ambientali e P.I.

Samordning

Pere IZQUIERDO TUGAS
Jordi JUAN TRESSERRAS
Juan Carlos MATAMALA MELLIN

Författare

Herman BAEYENS
Intercommunale Haviland, Belgien
Zoë CHARASSE-VALAT
Conseil Général du Gard, Frankrike
Tiziana GRIZZI
Provincia di Mantova, Italien
Erika GHITTI
Politecnico di Milano - Mantova, Italien
Jordi JUAN TRESSERRAS
Universitat de Barcelona, Katalonien
Pere IZQUIERDO TUGAS
Diputació de Barcelona, Katalonien
Britta LEANDER
Tjörns Kommun, Sverige
Britta MALMBERG
Tjörns Kommun, Sverige
Francesca MASSARI
Provincia di Mantova, Italien
Juan Carlos MATAMALA MELLIN
Universitat de Barcelona, Katalonien
Martina MAZZALI
Politecnico di Milano - Mantova, Italien
Emanuela MEDEGHINI
Provincia di Mantova, Italien
Alessandra MUDU
Politecnico di Milano - Mantova, Italien
Carlo SIMONETTI
Ambiente Italia, Italien
Francesco VERGARA
Regione Sicilia, Italien
Cristina YAÑEZ DE ALDECOA
Govern d’Andorra, Andorra
Stefania ZANNA
Università di Palermo, Italien

Medverkande

Eric ADRIEN
Conseil General du Gard, Frankrike
Eugènia ARGIMON
Diputació de Barcelona, Katalonien
Beatriz ARIZÓN GONZÁLEZ
Tecnoempleo, La Laguna, Spanien
Leif BERNDTSSON
Sundsby Heritage Centre, Sverige
Eva BERTILSSON-STYVÉN
Tjörns Kommun, Sverige

Lluís BONET
Universitat de Barcelona, Katalonien
Hugo CASAER
Intercommunale Haviland, Belgien
Alícia CASBAS MARTÍNEZ
Diputació de Barcelona, Katalonien
Michaela CHALUPOVA
National Trust, Slovakien
Louis DELCART
Intercommunale Haviland, Belgien
Viera DVORAKOVA
ICOMOS, Slovakien
Cristi FALCÓN
Diputación de Sevilla, Spanien
Fanny FRIGOUT
CAUE Nord, Frankrike
Dr. Alberto GARLANDINI
Regione Lombardia, Italien
Jovo GROBOVSEK
Institut for the Protection of Cultural Heritage, Slovenien
Gösta JOHANSSON
Tjörns Kommun, Sverige
Lluís OCHOA
Consell Comarcal del Garraf, Katalonien
Loredana PANETTA
Comune di Gerace, Italien
Glòria ROMANÍ
Diputació de Barcelona, Katalonien
Rosa SERRA
Museu de les Mines de Cercs, Katalonien
Daniel SOLÉ LLADÓS
Diputació de Barcelona, Katalonien
Barbara SONCINI
Provincia di Mantova, Italien
Olga SUTORRA
Diputació de Barcelona, Katalonien
Carme RIUS
Diputació de Barcelona, Katalonien
Teresa REYES
Diputació de Barcelona, Katalonien
Rosario RODRÍGUEZ
Diputació de Barcelona, Katalonien
Xavier TIANA CASABLANCAS
Diputació de Barcelona, Katalonien
Carles VICENTE GUITART
Diputació de Barcelona, Katalonien
Maria VIDAL
Ajuntament de Sant Joan Les Fonts, Katalonien

Innehåll

11	1. HICIRA-projektet. Tolkningscentrum för kultur- och naturarv: en drivkraft för utvecklingen av europeiska landsbygdsområden	83	5. Litteraturlförteckning
		89	6. Ordlista
		99	7. Föreningar
15	2. Vad innebär tolkning av kultur- och naturarv	103	Bilaga 1 Lista över kvalitativa indikatorer. Utarbetad av B. Leander och B. Malmberg.
15	2.1. Vilken är bakgrunden till tolkningen av kultur- och naturarv		
17	2.2. Vilka är de grundläggande principerna för tolkning av kultur- och naturarv		
20	2.3. Tolkningen som ett förvaltningsinstrument		
26	2.3.1. Det första steget: undersöka och inventera kultur- eller naturarvets resurser		
27	2.3.2. Vad vill vi uppnå med tolkningen En definition av vårt uppdrag.	107	Bilaga 2 Lista över indikatorer för utvärdering av tolkningscentrum för kultur- och naturarv. Utarbetad av P. Izquierdo, J. Juan Tresserras och J.C. Matamala.
28	2.3.3. Definition av mål och strategier		
29	2.3.4. Formulering av syften		
30	2.4. Utrymmen för presentation av kultur- och naturarv		
30	2.4.1. Museerna	119	Bilaga 3 Stöddokument
32	2.4.2. Kultur- eller naturarvet in situ		
33	2.4.3. Tolkningscentrumet	120	Ename-dokumentet ICOMOS, 2004 Internationellt brev om kulturturismen. Turistförvaltning på platser med betydelsefulla kultur- eller naturarv, ICOMOS 1999, Mexiko Europeiska landskapskonventionen. Europarådet 2000, Florens (Italien)
34	2.4.4. Kultur- och naturarv och territorium. Nya modeller: territoriummuseum, tolkande helheter och kulturparker		
43	3. Tolkningscentrum för kultur- och naturarv	125	Grafisk dokumentation
44	3.1. Misstag och problem vid tolkningscentrumen		
46	3.2. Överväganden att ta hänsyn till när man skapar ett tolkningscentrum		
47	3.3. Hur utformar man ett tolkningscentrum		
49	3.4. Resurser och tolkningsmedel		
52	3.5. Tolkningscentrumens publik		
55	3.5.1. Hur attraherar man besökare		
56	3.6. Förvaltningsmodeller		
60	3.7. Personalen		
61	3.8. Den ekonomiska aspekten		
62	3.9. Hur utvärderas och förbättras ett tolkningscentrum		
63	3.9.1. Vad «kvalitetsstyrningsprocessen» innebär		
66	3.9.2. Exempel på kvalitetsindikatorer		
70	3.9.3. Hur användarinformationen samlas in		
72	3.9.4. Kriterier för genomförbarhet		
75	4. Former för samarbete mellan tolkningscentrum		
75	4.1. Territoriella nätverk		
77	4.2. Temanätverk		

Syftet med HICIRA-projektet är att underlätta handläggarnas arbete med att upprätta och förvalta tolkningscentrum, i synnerhet i de europeiska landsbygdsområdena. Den aktuella situationen har analyserats utifrån ett europeiskt perspektiv, för att presentera förslag som bidrar till att definiera och/eller omdefiniera tolkningscentrumen för kultur- och naturarv som offentliga institutioner. Man har också försökt utforska möjligheten att skapa temanätverk och transeuropeiska instrument som gör det möjligt att förbättra aspekter som förvaltning, kommunikation och utbildning av personal till tolkningscentrumen. På så sätt kan samarbetet mellan olika centrum förbättras så att de lättare kan dela erfarenheter, kunskap och resurser.

HICIRA har varit möjligt tack vare Europeiska kommissionens program Kultur 2000, vilket gjort att följande institutioner kunnat samarbeta: Barcelonas landsting (Katalonien, Spanien) som samordnande enhet, *Intercommunale Haviland* (Flandern, Belgien), Mantova-provinsen (Lombardiet, Italien), regionen Sicilien (Italien) samt Tjörns kommun (Västsverige). Bland de som samverkat med projektet finns *Conseil Général du Gard* (Languedoc Roussillon, Frankrike) och Kulturministeriets service för kulturarv (Andorra).

Några av de mål som formulerats är att ta reda på hur verkligheten ser ut för de tolkningscentrum för kultur- och naturarv som finns i Europa, vilket omfattar en analys av centrumens egenskaper och av de problem som förekommer vid centrumen, samt att fastställa de kriterier och villkor för uppgifter och tjänster som bör ha i åtanke när nya centrum skapas. Utifrån dessa definitioner skapas kvalitetsstandarder och pålitliga indikatorer för utvärdering av centrumen, såväl när de har öppnat som under projektfasen.

Den här studien¹ har genomförts i två faser. Först utfördes en kvalitativ analys av ett begränsat antal fall, bland vilka fem pilotcentrum valdes ut för att utveckla erfarenheter utifrån vilka förvaltningen skulle kunna förbättras: Terra XIX, tolkningscentrum

1. I bilaga 1 och 2 redovisas de basuppgifter som använts för att utarbeta den här utredningen.

för romantiken i Vilanova i la Geltrú i provinsen Barcelona, det arkeologiska museet i Cavriana i provinsen Mantova, *Palazzo d'Aumale* i Terrasini på Sicilien, Sundsby på Tjörn och slottet Beersel i Haviland.

I en andra fas utvecklades en kvalitativ och kvantitativ analys bestående av en omfattande utvärdering av tolkningscentrum för kultur- och naturarv och tolkningsanläggningar, med hjälp av ett frågeformulär som delades ut i olika europeiska länder och som innehöll indikatorer för följande aspekter:

- Enhetens egenskaper.
- Anläggningar, utrustning och tolkningsmedel.
- Tillgänglighet.
- Erbjudna tjänster.
- Förvaltningsmodell.
- Personalförvaltning.
- Relationer med allmänheten.
- Ekonomisk förvaltning.
- Lokalsamhällets delaktighet.
- Konsekvenser för omgivningen, ekonomin och samhället (på lokal och regional nivå).

På så sätt konkretiseras de resultat som uppnått i den här manualen, i syfte att bidra praktiskt till de lokala handläggarnas arbete med att upprätta och förvalta tolkningscentrum för kultur- och naturarv. Den här studien har ambitionen att utvärdera såväl framgångsrika som misslyckade fall och lösta eller kvarstående konfliktsituationer, eftersom erfarenheter av båda slagen kan vara till nytta för planerare och förvaltare vid tolkningscentrum. För närvarande tenderar man att fokusera framför allt på de lyckade exemplen. Dessa utgör en del av marknadsföringsstrategier, inte bara för att framhäva en viss institution utan även för att göra reklam för en ort. Få institutioner publicerar analyser av fall med konfliktsituationer och möjligheter eller alternativ till lösningar, och än färre tar upp de resultat som uppnått efter att förbättringsprogram har utformats.

En annan aspekt som HICIRA-projektet syftar till att framhäva är arbetet i nätverk. I den här manualen visas som ett resultat av den studie som genomförts hur viktigt det är att tolkningscentrum samarbetar med varandra. Flera förslag har formulerats:

- Utveckla territoriella nätverk av tolkningscentrum.
- Skapa temanätverk av tolkningscentrum.
- Internationella samarbetsprojekt.
- Professionella organisationer för tolkning av kulturarv.

Ett av målen med HICIRA-projektet är att erbjuda ett diskussionsforum och utbyte kring tolkningscentrumen för européer som är yrkesverksamma inom området. För detta finns ett redskap som skapats av projektet: www.hicira.org.

De här idéerna framförs samtidigt som ICOMOS, rådgivande organ för UNESCO, diskuterar ett utkast till det så kallade Enamedokumentet², vilket berör tolkning av de platser med kulturarvsvärde som kommer att presenteras under den församling som äger rum i Kina i oktober 2005. ICOMOS rådgivande kommittés möten i Bergen (Norge) 2004/2005 och det åttonde internationella symposiet för ICOMOS ameri-

kanska kommitté som ägde rum i maj 2005 i Charleston (South Carolina, USA) utgjorde två av dokumentets diskussionsfora. Ett av de ämnen som debatterades fokuserade på reflektioner kring de kulturskillnader som har betydelse för hur ett kulturarv uppfattas i olika samhällen, samt vilken roll detta kulturarv har.

I Enamedokumentet syftar termen «tolkning» ordagrant på den grundligt övervägda offentliga förklaring eller betraktande som fångar den fullständiga betydelsen av en plats med kulturarvsvärde. Det gäller till exempel den mångfald av känslor och meningar som platsen symboliserar. Tjänster och infrastruktur i relation till tolkningen omfattar alla materiella anläggningar och publikationer, som guider, videoband, CD- och DVD-skivor, samt de kommunikationsmedel som skapats i samband med tolkningen av kulturarv och den personal som anlitas.

2. Namnet Ename har lånats från en liten flamländsk ort i den belgiska kommunen Oudenaarde, där lämningar från medeltiden har restaurerats och bevarats. Under de senaste 20 åren har Ename väckt allmänhetens intresse, och ett nyskapande presentationsprogram för kulturarvet har tagits fram på orten i samarbete med lokalbefolkningen. Platsen förvaltas av Enamecentrumet, en enhet som grundades som frivilligorganisation 1988. Organisationen genomför utredningar av bevarande och offentlig användning av arkeologiska lämningar och historiska monument, såväl i Ename som på andra platser i världen.

2 Vad innebär tolkning av kultur- och naturarv

15

2.1. Vilken är bakgrunden till tolkningen av kultur- och naturarv

Ämnesområdet tolkning av kultur- och naturarv har sitt ursprung i den anglosaxiska världen, närmare bestämt i USA, där ämnet föddes i samband med att de första naturreservaten bildades i slutet av 1800-talet. Det var dock inte förrän 1957, då Freeman Tildens verk *«Interpreting our Heritage»* publicerades, som grunderna för det här ämnesområdet på allvar tog form (Padró 2002; Morales 1998).

Trots att tolkningen från början handlade om att bevara naturområden kom begreppet «arv» i det här sammanhanget så småningom att omfatta även kulturmiljöer, eftersom de aspekter som rör naturmiljön inte kan skiljas från de kulturella aspekterna. Det nya synsättet innebar att de strategier som användes för att utvärdera platser som utnämnts till kultur- och naturarv förändrades, i synnerhet från och med 1980-talet. Ekoturismen eller naturturismen, landsbygdsturismen samt (om än i mindre utsträckning) kulturturismen etablerade sig som alternativ till de vanliga formerna av turism. 1985 skapades organisationen *Heritage Interpretation International*.

Tolkning är en arbetsmetod som underlättar presentationen och användningen av kultur- eller naturarvet. Den används för att erbjuda förklaringar och förslag till en aktiv användning av detta, med hjälp av alla tillgängliga resurser för presentation och animering. Tolkningen är en del av de kulturella och/eller naturrelaterade vittnesmål, materiella eller immateriella, som utvecklats på en bestämd plats, och syftar till att göra kultur- eller naturarvet dynamiskt i dess ursprungliga omgivning. Därför strävar man alltid efter att restaurera kultur- eller naturarvets resurser «in situ» och med så nära relation som möjligt till omgivningen. Idéer om värdet av ett föremål i sig självt förkastas till förmån för ett fokus på dess funktion och omgivning.

Storbritannien är tolkningens främsta utvecklingscentrum inom EU. Tack vare utvecklingen av miljöutbildningarna och förslag från den nya museivetenskapen har de kunskaper som växt fram här nått andra europeiska länder, i form av nya lösningar

som ekomuseer eller gemensamma museer. Morales (2001) betonar att intresset för ämnesområdet har ökat under de senaste åren, och antar att det beror på en rad faktorer, bland annat ökningen av antalet miljöutbildningar, förbättrade nätverk av naturskyddsområden, det ökade engagemanget i och mottagligheten för kultur- och naturarv, samt det allt större och mer utbredda intresset för ekologisk turism och kulturturism. Till dessa faktorer kan läggas det ökande intresset och efterfrågan bland besökare som i allt högre utsträckning söker platser där kultur- och naturmiljövärden kombineras med möjligheter till utbildning och nöjen. Man efterfrågar alltså en fritid där kultur- och naturmiljövärden kombineras med turism. I Spanien och Portugal har den europeiska finansieringen bidragit till att skapa olika tolkningsanläggningar, i synnerhet genom programmen Leader och Proder.

Tolkningen utgår från ett specifikt kultur- eller naturarv, med ambitionen att öka användarens mottaglighet och erbjuda redskap som gör att denne kan se, utforska, relatera, betrakta, analysera, förstå, känna och återuppleva. Det handlar helt enkelt om att försöka ge publiken en meningsfull upplevelse. Tolkningen utmanar den kyla och rationalistiska stället som präglar den traditionella museivetenskapen, och erbjuder i stället ett sökande efter känslor och upplevelser: öppenhet, passion, känslighet, provokation osv. Ett av de grundläggande målen med tolkningen är att bevara såväl kultur- som naturarvens värden (Morales, 2001, 34).

Morales tar, i likhet med andra författare som skrivit om det här ämnet, till sig Tildens definition (1957), vilken anses vara den första akademiska definitionen av tolkningen: «Tolkningen är en utbildande aktivitet som syftar till att avslöja betydelser och inbördes förhållanden via användningen av originalföremål, genom en direkt kontakt med resursen eller genom illustrationer, som inte begränsar sig till att endast ge information om fakta» (Morales, 2001, 32). Den här definitionen skapade en viss polemik på sin tid, på grund av inledningen där tolkningen beskrivs som en utbildande aktivitet. Tilden ersatte sedan «utbildande aktivitet» med «fritidsaktivitet».

Även definitioner av andra författare bör beaktas. Dean (1994, 6) menar att «tolkningen är en handling eller en process för att förklara eller klargöra, översätta eller presentera en personlig förståelse av föremålet». Yorke Edwards i sin tur (1976) anser att: «Tolkningen har fyra egenskaper som gör den till ett speciellt ämnesområde: den är en attraktiv form av kommunikation, den erbjuder en koncis information, den är hängiven föremålet i fråga och dess syfte är att blottlägga en betydelse». Den här definitionen passar mycket väl till de tre nyckelfunktioner som enligt Jacobi (2000) är grundläggande för tolkningen: att översätta, att leka och att uttyda.

Bland de författare som har bidragit till att lägga grunderna för det här ämnesområdet utmärker sig bland andra Aldrige (1973), som var en pionjär i Storbritannien och är en av dem som medverkat till att sprida tolkningen som ämnesområde över Europa.

Carrier (1998) föreslår olika grader av tolkning relaterade till en rad treenigheter: upplevelse-varseblivning-tolkning, tolkning-reflektion-reaktion, samt reflektera-känna igen/föreställa sig-tolka-agera. Enligt författaren skapas en kedjeeffekt av dessa begrepp, vilken ger upphov till en tolkning av första och andra graden: upplevelsen, varseblivningen och känslan framkallar en tolkning av första graden, medan reaktionen som följer av reflektionen och tolkningen öppnar vägen för en möjligen djupare

tolkning, under vilken besökaren söker efter en mening. Detta beskriver författaren som tolkningens andra fas.

Den spanske författaren Jordi Padró (2002) definierar det här ämnesområdet som: «en metod för att presentera och förmedla kultur- eller naturarvet, med syftet att framhäva dess kulturella, utbildande, sociala och turismrelaterade funktioner». För Sánchez de las Heras (2002a), är tolkningen en «metod för att erbjuda beskrivningar och alternativ för en aktiv användning av kultur- eller naturarvet, med hjälp av alla tillgängliga resurser för presentation och animering». Jorge Morales valde 1996 följande definition av tolkning för AIP (föreningen för tolkning av kultur- och naturarv), vilken han senare publicerade i boken Praktisk guide för tolkning av kultur- och naturarv: «Tolkningen av kultur- och naturarv är konsten att 'in situ' blottlägga dess betydelse för naturen, kulturen och historien för den publik som besöker platsen på sin fritid.» (Morales, 1999). Samtidigt varnade man redan i det första numret av AIP:s tidskrift för risken med att använda orden «tolkning» eller «tolkningscentrum», eftersom dessa begrepp enligt experterna är pretentiösa och skapar förvirring bland besökarna (AAVV, 1999). «Tolkningscentrum» är den mest använda benämningen, även om man på Irland oftare använder termen «centrum för kultur- och naturarv» («heritage centre»). I vissa spanska regioner, bland annat Castilla-León, används benämningar som «naturcentrum» eller «arkeologiskt centrum», trots att benämningen «tolkningscentrum» har blivit generellt gångbar. Dessa institutioner ägnar sig åt miljöutbildning eller utbildning om kulturarv i naturmiljöer eller på arkeologiska fyndplatser. De är öppna för besökare och fungerar ibland som tolkningscentrum.

2.2. Vilka är de grundläggande principerna för tolkning av kultur- och naturarv

Tolkningen är ett redskap som används för att föra besökaren närmare kultur- eller naturarvet. Syftet med detta redskap är att använda en rad nycklar eller koder som är bekanta för besökarna. Sådana nycklar eller koder gör att besökarna kan knyta an till kultur- eller naturarvet och dess omgivning, uppleva det och förstå vad det är de ser. Tolkningen sträcker sig långt bortom att bara förmedla vetande och kunskap. Det är värt att påminna om ett av de huvudsakliga målen med tolkningen: att försöka framkalla en rad intryck hos besökaren, som ger denne nya känslor och upplevelser.

Freeman Tilden, medlem av den amerikanska parkservicen och ansedd som tolkningens fader, lade grunden för detta begrepp med hjälp av sex fundamentala kriterier som publicerades i verket *Interpreting our heritage* (1957):

1. Tolkningen bör ge förklaringar till frågor som är relaterade till besökarens personlighet och erfarenhet.
2. Information är inte tolkning –tolkning är ett blottläggande som bygger på information.
3. Inom tolkningen ryms alla former av konst, eftersom alla konstarter ger tolkningen möjligheten att förklara det föremål som ska visas.

4. Tolkningens huvudsakliga syfte är inte att utbilda, utan att framkalla intryck och upplevelser.

5. Tolkningen bör ha förmågan att visa «en helhet» och inte bara en del. Den bör dessutom försöka rikta sig till och nå även individen som «en helhet», och inte bara tilltala en sida hos denne.

6. Tolkning som riktar sig till barn bör utgå från en annorlunda ansats, inte en förenkling av den presentation som riktar sig till vuxna.

Den fjärde världskongressen för tolkning av kultur- och naturarv, som ägde rum i Barcelona i mars 1995, var ett tillfälle att befästa de nya tendenserna inom tolkningen:

- Behovet av att öppna kultur- och naturarven för människans alla sinnen.
- Vikten av att alltid försöka tillfredsställa besökaren genom att erbjuda nya erfarenheter, upplevelser och ingivelser utifrån kultur- och naturresurserna.
- Sökandet efter ett aktivt deltagande från besökarens sida, som inte bara ska vara en passiv mottagare.

- Det lämpliga i att uppmuntra kunskap om och värdering av kultur- och naturarvet utifrån den omgivning som ligger närmast besökarens egen vardag.

Tolkningen är i själva verket en kommunikationshandling som äger rum mellan en sändare och en mottagare, som inte delar samma språkliga koder och som behöver en tolk för att förstå varandra. Med andra ord, för att en besökare vid en arkeologisk fyndplats ska kunna njuta av sin upplevelse måste en arkeolog i förväg ha utfört en systematisk arkeologisk utgrävning. Den arkeologiska rapporten måste därefter omtolkas till ett innehåll som kan förstås, och därmed uppskattas, av publiken. Den här definitionen av syften och mål ligger nära Pearts definition, som tagits upp av *Interpretation Canada* och som betraktar tolkningen som den är, en kommunikationsprocess, utan att gå närmare in på en definition av dess avsikter (Peart 1977; Morales 2001, 34).

Nedan sammanfattar vi det förslag som Morales (2001, 53) föreslår som en modell för 2000-talet, och som i sin tur tagits från verket *Interpretation for the 21st Century* (Beck och Cable 1998). Författarna har förnyat femton grundläggande principer från Enos Mills och Freeman Tildens vision:

1. För att lyckas väcka besökarnas intresse bör tolkarna/guiderna ha förmågan att relatera budskapet till besökarnas tänkbara erfarenheter.
2. Det handlar inte om att föra ett budskap vidare, utan om att blottlägga en sanning och en djupare mening.
3. Att informera, underhålla och illustrera är ambitioner som bör vara närvarande i alla försök till tolkning.
4. Vi bör lyckas inspirera besökaren och få denne att vidga sina vyer.
5. Tolkningen måste presenteras som en helhet, och riktas till individen på samma sätt – som en helhet.
6. Tolkning för barn, tonåringar och pensionärer bör fokusera på specifika aspekter.
7. Att återuppleva det förflutna för att göra nuet mer njutbart och framtiden mer meningsfull.
8. Ny teknologi används med varsamhet och försiktighet för att ge möjligheten att upptäcka världen på nya och fascinerande sätt.

9. Kvaliteten hos innehållet bör bygga på forskning, men vid sidan av kvaliteten måste hänsyn också tas till kvantiteten.

10. Kvaliteten hos innehållet beror på tolkens kunskaper om de grundläggande kommunikationsteknikerna.

11. Texterna ska kunna förstås av läsaren. De bör ha förmågan att förmedla det läsaren vill veta med auktoritet, respekt och ödmjukhet.

12. Ett framgångsrikt tolkningsprogram bör stödjas politiskt, socialt, ekonomiskt, administrativt och av frivilligarbetare.

13. Ett av tolkningens mål bör vara förmågan att stimulera besökarna och inge en längtan efter skönhet, lyfta anden och främja upplevelsen av att det är nödvändigt att bevara kultur- eller naturarvet.

14. Tolkarna bör ha förmågan att främja aktiviteter av hög kvalitet via program och tjänster som har utformats under noggranna överväganden och med uttalade avsikter.

15. Passionen är en ovärderlig ingrediens för en kraftfull och effektiv tolkning.

Tolkningen är generellt sett ett system för avkodning av oerhört komplexa och tvetydiga meddelanden. I vilket fall som helst övergår alltid tolkningen i en kommunikationshandling. Vi tolkar för att tillkännage något och göra det begripligt på ett förbestämt sätt.

Tolkningen ter sig i samband med det nyttjande av en plats med kultur- eller naturarv som turismen innebär som svaret på varje områdes behov av att utmärka sig i förhållande till sina konkurrenter. Om tolkningen förstås på det sättet förvandlas den till ett planeringsinstrument inom strategier för territoriell utveckling, och når därmed sin mest komplexa nivå. Även om tolkningen av ett område kan stödjas av en skenbar vetenskaplig objektivitet är den nämligen alltid ett ideologiskt vapen, som kan få direkta konsekvenser för livet på orten. Ur det här perspektivet är tolkningen ett fundamentalt instrument för att utforma en politik för intervention i och social användning av kultur- eller naturarvet. Dessutom utgör den grunden för att utveckla en politik för kommersiell användning och turism.

Vill man att tolkningen av ett område ska vara något mer än intellektuell underhållning måste det finnas en konkret handlingsplan, en satsning på en specifik kommunikativ idé och ett detaljerat system för presentation och förvaltning av resurserna.

Följaktligen bygger Ename-dokumentet, som bifogas i slutet av det här dokumentet, på sju grundläggande principer:

1. Tillgänglighet och bemötande. Att få ta del av de områden som hör till våra kulturarv är en universell rättighet.¹ Allmänhetens möjligheter att uppskatta dess betydelse måste underlättas via en effektiv tolkning, som fortgår under stabila former och inkluderar ett brett spektrum av föreningar och sammanslutningar med relation till platsen, liksom besökare och grupper av intresserade.

1. Enligt FN:s universella deklaration om de mänskliga rättigheterna (1948) har alla människor rätten att «fritt delta i områdets kulturliv». ICOMOS deklaration, som antogs i Stockholm (1998) understryker dessutom att «rätten till kulturarvet är en del av de mänskliga rättigheterna» och att denna rätt «medför uppgifter och ansvar för individer och lokalområden, såväl som för stater och institutioner».

2. **Informationskällor.** Tolkningen av de platser som utnämns till kulturarv måste bygga på systematiska och väldokumenterade spår, som samlats in i enlighet med accepterade vetenskapliga metoder och som använder traditionella källor från den levande kulturen, beroende på vad som lämpar sig bäst för varje plats.

3. **Sammanhang och placering.** Tolkningen av de platser som hör till kulturarvet bör omfatta vidast möjliga sammanhang och sociala, kulturella, historiska och naturliga inramning.

4. **Äkthet.** Tolkningen av de platser som ingår i kulturarvet bör respektera deras äkthet, i överrensstämmelse med Naradokumentet (1994).

5. **Balanserad utveckling.** Tolkningsplanen för en plats med kulturarvsvärde bör vara känslig för den kulturella och naturliga omgivningen. Ett av dess huvudmål bör vara en balanserad och konsekvent utveckling ur social, ekonomisk och miljömässig synvinkel.

6. **Delaktighet.** Tolkningen av de platser som hör till kulturarvet bör aktivt införliva alla grupper som berörs.

7. **Forskning och utbildning.** Tolkningen av en plats som ingår i kulturarvet kräver ett kontinuerligt arbete med forskning, utbildning och utvärdering.

2.3. Tolkningen som ett förvaltningsinstrument

Är tolkningen svaret på krisen för den traditionella museivetenskapen? Det är vad Puydebat och Dupont (1997)² tycks tillskriva tolkningens ankomst till Europa i en tid då modeller för intervention i och förvaltning av kultur- och naturarv omformuleras.

Viel (1997), chef för Parks Canada, som är en pionjärinstitution i fråga om tolkning, föreslår en process som bör vara självklar vid alla former av interventioner: först bevara, sedan utvärdera och till sist tolka. Under det första av dessa tre steg har forskningen huvudrollen, eftersom den ger projektet trovärdighet. Nästa steg är att omformulera kultur- eller naturarvet, alltid med ambitionen att uppmuntra publikens delaktighet. Under den här fasen kan kultur- eller naturarvets värde fastställas och kunskapen förmedlas. Till sist kommer turen till tolkningen. Lokalsamhället gör återigen kultur- eller naturarvet till sitt eget, av ekonomiska, kulturella och turistrelaterade skäl, och det är invånarna (eller någon intressent) som bestämmer de framtida uppgifterna. Varje situation är alltså olik de andra, beroende på lokalsamhällets och intressenternas vilja. Med Viels ord: «tolkningen gör det möjligt för oss att komma i kontakt med värdet, inte bara det vetenskapliga utan även det andliga».

Enligt Viel (2000) bör kultur- eller naturarvsanläggningar använda tolkningen som ett förvaltningsinstrument, med syftet att åstadkomma den kommunikation med publiken som är det huvudsakliga målet. Om vi återknyter till de definitioner av tolkning som har nämnts tidigare kan vi konstatera att tolkningen bidrar till att presentera

2. Upphovsmännen till den första internationella debatten om tolkning av kultur- och naturarv, Colloque de Château d'Auvers (Auvers-sur-Oise), Frankrike, 3-4 december 1996

kultur- eller naturarvet på ett begripligt och attraktivt sätt. Tolkningen har alltså förmågan att erbjuda ett innehåll, en översättning med hjälp av koder som kan vara välbekanta för publiken. Samtidigt söker den framkalla nya känslor och upplevelser hos besökaren i mötet med kultur- eller naturarvet. Sammanfattningsvis tillämpas en strategi med ett dubbelt mål: å ena sidan utformningen och förvaltningen av själva platsen, och å andra sidan den del av arbetet som gäller att attrahera och underhålla besökare.

Förvaltningsinstrumenten bidrar till att implementera och genomföra en rad beslut som rör de aktiviteter och program man planerat. Tolkningen som ämnesområde gör det möjligt att agera på ett visst sätt, med syftet att nå fastställda mål som kretsar kring att utforska resursens värde. För att genomföra tolkningen på rätt sätt måste man undvika att utsätta föremål för risken att skadas av användarna. Det handlar helt enkelt om att besökaren förstår, upplever och känner miljön hos den plats han eller hon besöker, «l'esprit de lieux», för att kunna njuta av den på ett respektfullt och framför allt inte destruktivt sätt. Ambitionen att samtidigt skydda och visa kan vara polemisk, eftersom möjligheterna att njuta och att bevara ibland kan vara oförenliga. Publikens användning av en plats kan medföra en försämring av kultur- och naturarvsresurserna. Därför är det nödvändigt att utarbeta en förvaltningsform där metoderna för bevarande och skydd befinner sig i jämvikt med de tolkningsaktiviteter som riktar sig till publiken. Informationen kan på så sätt vara ett effektivt instrument för att uppmuntra till en lämplig användning av naturområden och kulturmiljöer, via utbildningsprogram som främjar bevarandet och ökar deras värde.

För att sammanfatta det här avsnittet har vi sammanställt de fem premisser som Morales (2001) föreslår för tolkningen som ett förvaltningsinstrument:

1. Främjar ett förhållningssätt som stämmer överens med platsen, där en medvetenhet om betydelsen av att bevara den på ett övertygande och intresseväckande sätt ingår.
2. Gynnar en god användning av platsen med en lämplig utformning, som gör att besökarna koncentreras eller sprids på området.
3. Kan användas för att förklara vissa aspekter av själva förvaltningen.
4. Om tolkningen utförs väl kan den användas för att ge en bra och ärlig bild av institutionen.
5. Bidrar till att spara underhållskostnaderna.

Som vi hittills har kunnat se kan tolkningen som metod utgöra den nödvändiga röda tråd som ger sammanhang åt ett helt projekt. Med utgångspunkt i tolkningsmetoden utvecklas presentationen och funktionen av kultur- eller naturarvet i relation till allmänheten. Samtidigt kan tolkningen användas för att samordna de immateriella aspekter, som besökarens egna upplevelser, och de konkreta tjänster som är relaterade till själva kultur- eller naturarvet, till exempel de tjänster och aktiviteter som erbjuds.

Som Padró (2002, 42) poängterar träder tolkningen fram som ett alternativ till de traditionella teorier inom museivetenskapen som befinner sig i kris. Tolkningen ter sig som en ny möjlighet att förvalta och ge ökad dynamik åt kultur- och naturarv, alltid in situ och i relation till sin omgivning. Till skillnad från de mest traditionella pre-

sensationsteknikerna, där föremålet och därmed presentationen av detta står i centrum, föreställer sig inte tolkningen kultur- eller naturarvet som skilt från sin omgivning. Tvärtom är det ofta just i omgivningen som en del av nycklarna till en förståelse av föremålet finns. Eftersom kultur- eller naturarvet inte är en isolerad företeelse, utan utgör en inneboende del av ett landskap och ett socioekonomiskt sammanhang, är det nödvändigt att utforma projekt för kultur- och naturarv inom ramen för globala strategier för territoriell utveckling. I detta ingår en analys av förvaltning och rationellt nyttjande av kultur- och naturresurser utifrån kriterier för hållbarhet. Dessa strategier leder till ett väl genomtänkt handlande, som inte bara har möjlighet att bidra till bevarande, förbättring och skydd av kultur- eller naturarvet, utan dessutom till att territoriet berikas av egen kraft. Den här ökningen av välbefindandet resulterar i att serviceutbudet för den bofasta befolkningen förbättras och utvecklas, samt att nya arbetstillfällen skapas. Det handlar alltså inte bara om att skapa kulturprodukter som kommer att utgöra nya föremål för turisternas intresse och garantera en social funktion för kultur- eller naturarvet, utan om att planera för och administrera kultur- eller naturarvet med hjälp av en rad strategier som syftar till att främja en hållbar turism med direkt nytta för samhället. En sådan utveckling medför också positiva följder för kultur- eller naturarvet.

Morales (2004) betraktar tolkningen som en metod genom vilken en rad tekniker erbjuds för att underlätta ett närmande mellan kultur- eller naturarvet och samhället. De utmärkande drag som ger tolkningen sin form och karaktär som ämnesområde är enligt Morales mottagaren (allmänheten som «besökare»), sammanhanget (en plats med kultur- eller naturarvsvärde som besöks av allmänheten) samt den stil och form som används (övertalning, förförelse, inspiration, provokation). För att tolkningen ska vara effektiv bör den uppfylla ett antal kriterier:

- Den bör ha förmågan att fånga och behålla besökarens uppmärksamhet
- Besökaren bör förstå en del av informationen och minnas den
- Den här informationen bidrar till att besökaren antar en respektfull och mottaglig attityd gentemot kultur- eller naturarvet

För att använda Duclos citering av F. Pessoa i förordet till Prats bok: «den verkligt bestående nyheten är den som använder traditionens tråd för att väva en duk som traditionen inte kunnat väva» (Prats, 1997, 22). Den symboliska logik vi tillskriver kultur- eller naturarvet, tillsammans med den nya ekonomiska aspekt som steg för steg har införlivats, leder ofrånkomligen till att relaterade begrepp som identitet, ekonomi och samhälle kommer att ingå i tolkningen och planeringen. I det avseendet bör planeringen av erbjudanden i samband med kultur- eller naturarv utgå från tre grundläggande förutsättningar (Miró, 1997, 34):

- **Relationen mellan kultur- eller naturarv och identitet:** på vilket sätt kultur- eller naturarvet kan fungera och fungerar identitetsskapande och stärker självbilden för en region.

- **Relationen mellan kultur- eller naturarv och ekonomi:** hur vi garanterar att de investeringar som görs i kultur- eller naturarvet är lönsamma.

- **Lönsamheten i relationen mellan kultur- eller naturarvet och samhället:** på vil-

ket sätt utvecklingen av ett kultur- eller naturarv kommer att bidra till att förbättra livskvaliteten för lokalbefolkningen.

(Miró, 1997, 34)

En tolkningsplan, i stora drag, tar oss från undersökningen och analysen av resursen och det omkringsliggande territoriet (ur ett kulturellt såväl som ett serviceinriktat perspektiv), vilka utgör de grundläggande steg som gör det möjligt att skapa länken till den historia vi vill förmedla, till en definition av de beståndsdelar som är nödvändiga för att grunda och institutionalisera en ny produkt för kulturturismen (Miró, 1997; Morales, 1998; Ballart och Juan-Tresserras, 2001). Ett möjligt organisationsschema skulle kunna se ut enligt följande:

Analys/undersökning: syftet är att öka kunskaperna om vår kultur- eller naturarvsresurs och dess potential i förhållande till några övergripande områden: det sociala, ekonomiska och kulturella sammanhanget, samt en analys av den interna och externa efterfrågan. Detta gör det möjligt att utforma en undersökning av resursen och dess sammanhang. På samma sätt möjliggör en detaljerad analys av den territoriella dynamiken (med alla sina möjligheter och föränderliga aspekter) och av den sektoriella dynamiken (utifrån dess kulturella, sociala, juridiska, ekonomiska och professionella dimension) att identifiera de främsta positiva och negativa aspekterna hos territoriet, samt det externa inflytande som kan komma att påverka dess utveckling.

Utformning av projektet: med utgångspunkt i den föregående analysen och de intressen som upptäckts kommer en beskrivning av projektets innehåll att bli nödvändig, i vilken mål och handlingskriterier fastställs.

- Resursanalys.
- Från den begreppsliga ramen till specifika aspekter och graden av nyskapande.
- Definition av målen: dessa bör stämma överens med de fastställda syftena och med det kulturella, sociala och ekonomiska sammanhanget.
- Definiera handlingskriterierna och skissa de strategiska riktlinjerna för att kunna förverkliga målen.
- Kriterier för tolkning och kommunikation i samband med turistutbudet.
- Välja inom vilka marknadsområden utbudet ska marknadsföras.

Utveckling av projektet. Definition av åtgärder för att konkretisera de strategiska riktlinjerna och utformningen av medel, anläggningar och program: den kreativa processen, som tar oss från tematiseringen till utställningsprogrammet, och under vilken vi iscensätter upplevelsen. De åtgärder som kommer att påbörjas när direktiven är fastställda bör definieras från och med utformningen av projektet. Dessa syftar till att främja en hållbar utveckling och en övergripande marknadsföring av ett utbud som är strukturerat på flera områden:

- Utställningen ska garantera äkthet, upplevelse och förmedling av kunskap.
- Tolkningen (planering av presentation, kommunikation och nyttjande av de kulturella resurserna: leder, rutter, tjänster och anläggningar).
- Skydd och bevarande av kultur- eller naturarvet (normativa åtgärder och ett ökande av områdets mottaglighet, åtgärder för konservering och underhåll).

- Förberedning för turism (fokuserad på skyltning, överensstämmelse med turistområdet, grundläggande och extra service...).
- Marknadsföring och kommunikation (bilder, reklam, bemötande och information, samt planering för allmänheten och media)
- Mål med kommunikationen: definiera vem den riktar sig till.
- Förvaltningsmekanismer (förvaltningsstruktur, finansieringsformer, förtjänster, främjande av sysselsättningen, personalresurser, indikatorer för förvaltning och utvärdering)
- Ekonomisk och social hållbarhet och lönsamhet: garantera och slå vakt om konservering och underhåll.

För att vi ska kunna utforma en tolkningsplan är det alltså nödvändigt att tillämpa en metod som guidar oss genom utvecklingen av planen. Trots att det inte finns några magiska recept, eftersom de inneboende egenskaperna hos varje beståndsdel eller resurs som ingår i ett kultur- eller naturarv och dess omgivning varierar, finns det åtminstone metodologiska förslag till utformning av tolkningsplaner som formulerats av ett antal författare. I det följande erbjuder vi två sådana metodologiska förslag, i form av reflektioner kring de överväganden man bör ha i åtanke när man utformar en tolkningsplan. Dessa idéer har framförts av två erkända författare inom området tolkning av kultur- och naturarv, Miró (1997) och Morales (1998). Medan Mirós metod är intimt sammankopplad med platsen, territoriet, uppfattar Morales tolkningen som en kommunikationshandling.

Metodologi för utformning av en tolkningsplan enligt Miró (1997)

1. Bekanta dig med lokalbefolkningens tankesätt/mentalitet. Avgör vilka huvuddrag som utmärker dess identitet, rädslor och fobier, och ta reda på om de är stolta över sin historia (den avlägsna och den närliggande) och sina kulturella kännetecken.
2. Inventera de resurser som kultur- eller naturarvet består av och analysera dem för att utvärdera deras potential att locka besökare, ur en turistinriktad såväl som en pedagogisk/vetenskaplig synvinkel. Förslag till utvärderingsformulär över kultur- eller naturarvets beståndsdelar och ett klassificeringssystem som bygger på sex kategorier: naturligt, immateriellt, flyttbart, fast, förgängligt, brukbart.
3. Beräkna publikens storlek (reell och potentiell) och utvärdera svårigheterna med att motivera besökare samt platsens tillgänglighet.
4. Utvärdera den personalstyrka och de ekonomiska resurser som finns tillgängliga eller som eventuellt kan skaffas fram. Det är viktigt att känna till territoriets investeringskapacitet och invånarnas utbildningsnivå för att avgöra om det är nödvändigt att utforma fortbildningsprogram.
5. Målen för tolkningsplanen bör fastställas med utgångspunkt i de slutsatser som framförts under föregående punkter: ekonomiska och sociala aspekter, konservering och definition av värde, utbildning, vetenskap...
6. Bestäm de teman och argument som ska användas i tolkningen. De är nyckeln till tolkningsplanen och avgör om tolkningen blir en framgång eller ett misslyckande.

Definiera innehållet hos och det utmärkande för kultur- eller naturarvet. Skriv manuset och ange titeln.

7. Definiera de presentationssystem som skapas utifrån tre kriterier: den typ av föremål som ingår i kultur- eller naturarvet, publikens egenskaper och den budget som finns tillgänglig.

8. Bestäm den extra service som, vid sidan av presentationen, påverkar kvaliteten hos besökarens upplevelse: information, bemötande, mottagande, parkeringsplatser, skyltning osv.

9. Ta fram en budgetprofil för implementeringen och beräkna de löpande utgifterna, för att avgöra den minsta tröskeln för antal besökare som behövs för att garantera att projektet är genomförbart, och fatta beslut om olika möjliga finansieringssätt.

10. Bestäm hur förvaltningen ska skötas, vilket beror på målen och på de olika driftssätt som ska utvecklas: offentlig förvaltning, självstyrande offentlig förvaltning, blandad, delegerad, privat, koncession osv.

11. Skissa en strategi för reklam och marknadsföring, som tillkännager erbjudandet för att ge det en plats i samhället och en ständig närvaro i medierna genom att skapa nyheter.

(Miró, 1997, 35)

Som nämnts tidigare är tolkningen för Morales Miranda (1998) en kommunikationsprocess bestående av de olika delar eller handlingsmoment som beskrivs nedan:

Metodologi för en tolkningsplan enligt Morales Miranda (1998)

Undersökning av en verklighet: behöver den tolkas? varför? på vilket sätt innebär förvaltningen av det historiska området eller naturmiljön en förbättring?

Tolkningsplan: en rationell process där mål formuleras, och resurser och dess potential (och begränsningar) samt de tänkbara användarna analyseras, meddelanden som ska förmedlas definieras, tolkningsmedel väljs och nödvändiga anläggningar och tolkningstjänster fastställs, rekommendationer för genomförandet av programmen (personal till projekten) tas fram, och förslag för att utvärdera interventionens effektivitet utformas. Resultatet av den här processen blir en färdig tolkningsplan.

Utformning av medel, anläggningar och program: en kreativ process som används av specialister inom området. De arbetar utifrån en tolkningsplan och följer de direktiv som fastställts i denna.

Genomförande av projektet och införande av programmen: enligt vad som fastställts i tolkningsplanen och den specifika utformningen övergår tolkningen till att omfatta personal, material och program.

Presentation av kultur- eller naturarvet för besökaren: det «nästnäst sista» momentet, som fyller den tidigare ansträngning som utförts med mening. Det är en nödvändig ansträngning, eftersom tolkning utan planering oåterkalleligen resulterar i improvisation, brist på samordning och slöseri med resurser.

Utvärdering: projektet utvärderas enligt rekommendationerna i tolkningsplanen, eller genom att tillämpa de utvärderingsstrategier (rutinmässiga) som tolkningsperso-

nalen på platsen anser lämpliga. Det finns metoder för att utvärdera tolkning, varav några lånats från andra ämnesområden.

Återverkning, återkoppling eller feedback: det vill säga införlivandet i programmen av de resultat och bevis som framkommit under utvärderingen. Alla system måste använda sig av sina egna analysresultat för att förbättra servicen till allmänheten.

2.3.1. Det första steget: undersöka och inventera kultur- eller naturarvets resurser

Kultur- eller naturarvet består av föremål och beståndsdelar, fasta och rörliga tillgångar som består genom tiden, och som utgör det materiella arvet. Historiska föremål berättar alltid någonting i sig. Historikerns uppgift är att formulera frågor som gör det möjligt för oss att få maximal information om det lilla stycke historia föremålet inrymmer. Via sin egen metodologi kan forskaren finna den kunskap och information som finns dold i föremålet. Arbetet på fältet, katalogiseringen av materialet, de muntliga berättelserna, studier av historiska arkiv, på bibliotek och bland tidningsarkiv samt analyser och vetenskapligt utbyte historiker emellan är delar av den metodologi en historiker använder under den historiska forskningsprocessen.

Detta forskningsarbete utgör därför basen för alla kulturella projekt. Utan den hjälp ett sådant rigoröst förarbete innebär är det omöjligt att tänka ut eller skapa ett meningsfullt kulturellt projekt, eftersom detta i så fall skulle vara innehållslöst. Ju djupare undersökning som görs av en tillgång, fast eller rörlig, desto större kunskap och betydelse uppnår vi. Det blir på så sätt möjligt att ge en mer innehållsrik och solid beskrivning. Det är denna beskrivning som sedan kommer att vara beröringspunkten mellan kultur- eller naturarvet och allmänheten.

Carreras m.fl. (2000) delar in forskningen i två typer: den rena och den tillämpade. Syftet med den rena forskningen ryms i begreppets mest abstrakta och akademiska innebörd, eller i den nyklassicistiska tolkningen av kunskap. Inom den tillämpade forskningen är tolkningen ett av de slutliga målen. Som vi har sett i föregående avsnitt hjälper tolkningen allmänheten att bekanta sig med forskningens innehåll, tack vare de pedagogiska tekniker som används i presentationen av kultur- eller naturarvet, eller tack vare den komparativa analys som gör det möjligt att tillhandahålla nya nycklar till mening som lätt känns igen av betraktaren. Sådana nycklar gör att besökarna kan närma sig kultur- eller naturarvet, förstå det och göra det till sitt eget. Från kulturförvaltarens synvinkel är denna andra definition mycket intressantare, eftersom den syftar till att söka interaktion mellan kultur- eller naturarvet och allmänheten utan att förminska betydelsen av forskning och kunskap. Sådana vetenskapliga aspekter strider inte mot viljan att visa resultaten av forskningen via olika presentationstekniker.

Såväl forskningen som inventeringen av kultur- och naturresurserna är grundläggande för att kunna erbjuda besökaren ett seriöst innehåll, anpassat till verkligheten och präglad av äkthet. Resultaten av den här processen talar om för oss exakt vad det är vi har att göra med. Utifrån denna kunskap kan vi sedan utveckla det vi önskar. Med Morales (1998) ord: «det handlar om att diagnostisera verkligheten».

Det som skiljer ett tolkningscentrum, ett museum eller en arkeologisk park, för att

nämna några exempel, från en temapark där syftet huvudsakligen är nöjesinriktat och inte kulturellt eller utbildande, är äktheten hos ett innehåll som bygger på forskningsresultat. Tolkningen av kultur- eller naturarvet gör det möjligt för besökaren att förstå innebörden hos det föremål denne har framför sig och den historia detta föremål inrymmer: vad användes det till?, vilka använde det?, hade det någon speciell betydelse? osv. Med tanke på att vi talar om tolkning, där begrepp som utbildning, översättning, kommunikation, intryck och mening ingår, kommer syftet med den beskrivning vi utformar att vara inte bara förmedlingen av kunskap, utan samtidigt att försöka framkalla en rad upplevelser hos besökarna. Besökarna i sin tur använder sina sinnen till den grad att upplevelsen utgör en förutsättning för deras reaktioner på och attityd gentemot kultur- eller naturarvet.

Forskningen är därför en av de första etapperna av planeringsarbetet. För att ta reda på vad vi har att göra med utförs ofta en omfattande, men samtidigt konkret och systematisk, inventering av områdets kultur- och naturarv. Syftet med dokumentationen är i slutändan att upprätta register, inventarium och katalogisering, för att erbjuda en bas utifrån vilken planering kan ske och resursen återges. Dokumentationen är desutom ett effektivt och outhärligt redskap för förvaltningen av resursen. Den gör det möjligt att organisera information och registrera i vilket stadium av konserveringen en resurs befinner sig. Ofta förknippas sådana register bara med museerna, vilka är de naturliga förvaringsplatserna för samlingar. Många tolkningscentrum har dock sina egna samlingar.

De metoder som används för dokumentationen kan variera avsevärt från ett land till ett annat, mellan olika förvaltningsorgan, eller mellan olika museicentrum. Det finns internationella bestämmelser som tagits fram av internationella organ som ICOM (International Council of Museums), vilka erbjuder en rad rekommendationer för lämpliga metoder. Generellt gäller att det första momentet av processen innebär att ett föremål och dess registreringsnummer identifieras när föremålet ska tas om hand av museet. Detta gör det möjligt att lokalisera såväl föremålets placering i museilokalen som dess dossier med tillhörande dokumentation. Det är mycket viktigt att ta fram all information som finns tillgänglig om användningen av och anknytningarna till varje föremål, direkt från källan och omedelbart vid överlämnandet, eftersom denna information kan berika återgivandet och ofta bara kan förmedlas muntligen av donatorn. Nästa stora steg är att påbörja katalogiseringen, under vilken man försöker dokumentera vart och ett av föremålen så grundligt som möjligt för att få fram all den information de innehåller (Carreras m.fl., 2001).

Därefter går man vidare till att utföra en selektiv inventering med den information som kan erbjuda möjligheter till tolkning. Man kan antingen börja från noll med forskningen, eller skapa en omfattande sammanställning byggd på platsens resurser och befintliga studier. Allt kommer att göras för att ta fram den information som behövs, vilken alltid bör kontrolleras mot och kompletteras med ett systematiskt fältarbete.

2.3.2. Vad vill vi uppnå med tolkningen? En definition av vårt uppdrag

Definitionen av uppdraget faller inom ramen för den strategiska förvaltningen. Ett av de första stegen under planeringen är att definiera den kulturella anläggningens upp-

drag, eller uppdraget för det projekt eller den produkt vi vill formge. När vi definierar uppdraget måste vi ta hänsyn till omgivningens komplexitet, samt de organisationer och aktörer som är verksamma inom territoriet. Det kommer att vara nödvändigt att reflektera djupare över vilken grundläggande mening uppdraget har som ger det existensberättigande, för att det ska kunna samverka med sin omgivning på ett framgångsrikt sätt. Definitionen av uppdraget ger förutsättningarna för syftet med projektet. Denna definition är i själva verket projektets huvudsyfte, och avgör var projektet kommer att utföras, i vilken riktning det bör utvecklas, samt hur mycket och på vilket sätt man bör investera i projektet för att uppnå dess mål. Uppdraget utgör svaret på frågorna: Vilken är avsikten med vår kulturella anläggning? Vad är det som är speciellt med det vi gör? Vad försöker vi åstadkomma? Definitionen av uppdraget är nödvändig inom organisationer med allmännyttiga mål (Munilla m. fl., 2000).

För närvarande pågår en omstrukturering av många tolkningscentrum för kultur- och naturarv, som görs om för att anpassas efter önskemålen hos en publik som kräver att bli överraskad. Dessa förändringar har lett till att man experimenterar med nya former av organisation, programutformning och service på centrumen. Precis som Kotler uttrycker saken, det handlar om att definiera ett uppdrag som utmärker sig och är motiverande, utveckla en jämvikt mellan uppdraget och vad allmänheten efterfrågar, bygga upp och bibehålla en trogen publik, och slutligen ha förmågan att skapa resurser (2001, 56). Den här typen av anläggningar brukar understödjas av sammansatta organisationer med ett flertal syften och funktioner. Komplexiteten och variationsrikedomen hos programmen försvårar uppgiften att definiera anläggningens uppdrag och identitet. I enlighet med Kotlers analys av fallet med museerna, «uppdraget anger ett museums funktioner, uppgifter och syften, precis som dess utbud och olika handlingsätt». (Kotler, 2001, 57).

2.3.3. Definition av mål och strategier

Under planeringsprocessen bör interventionerna i kultur- eller naturarvet utgå från klart definierade mål, ett antal syften som huvudsakligen rör bevarande och skydd av miljön och/eller föremålen. Det är nödvändigt att de fastställda målen organiseras och rangordnas. Morales anser att tre hierarkiskt ordnade grupper av mål kan definieras: generella, sekundära och specifika. Medan de generella målen framför allt är relaterade till politiska syften, avser de sekundära målen att visa de teman som har störst betydelse. De specifika målen syftar på vad vi vill få tillbaka från publiken, det vill säga den effekt vi vill uppnå: vad vi vill förmedla, vad vi vill att besökarna ska uppleva och vad vi vill att de ska göra. Sammanfattningsvis handlar det om att formulera tre nyckelfrågor: vad vill vi att publiken ska lära sig?, vad vill vi att publiken ska känna?, och till sist, vad vill vi att publiken ska göra? De här reflektionerna hjälper oss att förstå att vi bör ha tre grundläggande begrepp i åtanke: besökarens kunskap, känsloläge och beteende.

Under arbetet med planeringen och utformningen av ett tolkningscentrum, med utgångspunkt i de uppgifter som forskningen har bidragit med, måste målen för kommunikation och genomförande av projektet såväl som de strategier som tillämpas för att uppnå dessa mål noggrant övervägas. Den här fasen av föranalysen hjälper oss att se vilka våra begränsningar är, samt vad det är vi vill förmedla till den besökande publiken och hur vi vill förmedla detta.

2.3.4. Formulering av syften

Planeringsmålen (en beskrivning av våra avsikter)

Formuleringen av syften handlar om att försöka definiera i vilken riktning projektet ska utvecklas, det vill säga i vilken riktning vi bör arbeta och vilka begränsningar vi kommer att stöta på under arbetets gång. Planeringsmålen är antingen redan fastställda eller består av en beskrivning av olika avsikter som hjälper oss att bestämma projektets riktning.

Ekonomiska. Nya arbetstillfällen kan komma att skapas, vilka kan bli en källa till nya anställningar och direkt eller indirekt sysselsättning.

Sociala. En del av kultur- eller naturarvet kan återupptäckas och få en praktisk användning i relation till utbildning och turism. Infrastrukturen (belysning, skyltning, trottoarer osv.) förbättras, vilket innebär en högre livskvalitet inte bara för besökarna utan även för lokalbefolkningen.

Identitetsrelaterade. Att förse lokalbefolkningen med ett kulturarv gör att de får nya möjligheter att närma sig sitt område, sina traditioner och sina kunskaper.

Kultur- och naturarvsrelaterade samt miljömässiga. De nya kulturprodukterna bör i första hand avse att bevara kulturtillgångar och ge dem ett värde för samhället, men också att bidra till att förbättra natur- och kulturmiljön. Genom att ge kultur- och naturresurser ett värde vill man att visa upp en identitet som är förknippad med landskapet, det vill säga ett kulturlandskap.

Kulturella. Det är viktigt att skapa attraktiva produkter av hög kvalitet, som inte bara utgör en plats att besöka utan dessutom fungerar som redskap för ökad kunskap och kontinuerlig vetenskaplig forskning, samt att främja aktiviteter inriktade på utbildning och på att öka mottagligheten.

Utbildande. Kulturens utbildningsmässiga ansvar gör att fler och fler kulturprodukter måste inrymma en utbildande dimension, för att skolan och det offentliga utbildningssystemet ska anpassa sig till de nya krav det kulturella paradigmet ställer. Man måste finna medel att utvecklas i enlighet med samhällets behov. Kulturprodukterna bör därför uppfattas som dynamiska och inte statiska produkter, av kontinuerligt intresse och i en ständig förnyelseprocess.

Spridning. Att uppnå största möjliga spridning och samtidigt erbjuda utbildningsmaterial via museer, ekomuseer och tolkningscentrum, genom att organisera workshops och aktiviteter som riktar sig såväl till barn som vuxna, samt att utveckla redskap som används för att sprida informationen: webbsidor, interaktiva CD-romskivor, triptyker, guider osv.

Turism och kultur. Försök att skapa olika produkter som kompletterar det utbud som redan finns. Etablera en logo eller en företagsbild som gör det enkelt att känna igen produkten för att underlätta kommersialiseringen.

Syftet med tolkningen

Syftet med tolkningen utgör handlingsramen för projektet och definierar de medel som behövs:

Förvaltningspolitiska syften. Man avser att erbjuda en kvalitetstjänst som till-

fredsställer besökaren, med hjälp av ett omfattande forskningsarbete som har gjort det möjligt att fylla innehållet med äkthet, samt med hjälp av den nödvändiga utbildning som guiderna har genomgått. Dessutom erbjuder man en uppsättning kulturanläggningar och tjänster som kan påverka territoriets översiktsplan.

Servicemål. Personalen ska ha genomgått en förberedande utbildning för att kunna erbjuda ett kvalitetsbesök och tillfredsställa besökarnas förväntningar. Anläggningarna bör vara väl förberedda för att ta emot besökare med rörelsehinder eller andra typer av funktionsnedsättningar, både vad gäller tillgänglighet och invändig utrustning.

2.4. Utrymmen för presentation av kultur- och naturarv

Kultur- och naturarvens komplexa karaktär har lett till att det idag finns ett flertal presentationsmetoder och -tekniker. Presentationen kan äga rum inuti en byggnad, i kultur- eller naturarvets egen omgivning eller någon annanstans, in situ med en direkt eller begränsad kontakt, eller genom att integrera kultur- eller naturarvet som en del av det urbana, rurala eller naturliga kulturlandskapet och platsens historiska minne. Ibland presenteras kultur- eller naturarvet i direkt form, som en dans som utförs i relation till originalföremål, kopior eller bilder, på ett passivt eller realistiskt sätt, via stora iscensättningar och utställningar eller produktioner av ett mindre format. Idag kan vi tala om en samexistens av åtskilliga utrymmen för presentation av kultur- eller naturarv: museer, de anläggningar som presenterar kultur- och naturarv in situ, så som arkeologiska utgrävningsplatser eller platser av naturintresse, samt tolkningscentrumen. Till sist bör vi även nämna de kombinationer av territorier och museer, eller kultur- och naturarvssystem, eller integrerade museer, som har utvecklats inom ramen för den nya museivetenskapen, förnyelsen av ekomuseerna och olika strategier för lokal och regional utveckling. I praktiken blandas och sammanflätas dessa olika typer av kultur- och naturarvsanläggningar och antar i varje enskilt fall vissa egenskaper som är utmärkande för de olika typerna.

2.4.1. Museerna

Den här typen av anläggningar kan definieras som specialiserade kulturutrymmen som samlar en kollektion av flyttbara tillgångar, och som anordnar utställningar utifrån ett museiologiskt och museigrafiskt projekt (Vicente 2000). Enligt det internationella museirådet (ICOM) är ett museum en institution utan vinstsyfte som står till samhällets tjänst och bidrar till dess utveckling, som är öppet för allmänheten och förvärvar, bevarar, undersöker, kommunicerar och ställer ut materiella spår från människor och deras omgivning i studie-, utbildnings- och underhållningssyfte. De är centrum som erbjuder en formell tolkning av föremålen i en nyklassicistisk bemärkelse. Den här typen av anläggningar innehar huvudrollen vad gäller premisser för forskning, bevarande och beviljande av medel.

Museerna, scenen för flyttbara kulturarv per excellence, använder sig av olika strategier:

- Den klassiska permanenta utställningen (3D) som kan betraktas passivt, och som

fokuserar intresset på själva föremålen. Utställningen kan följa bland annat fonografiska, tematiska eller territoriella linjer. De tillgångar och föremål som ställs ut befinner sig utanför sitt ursprungliga sammanhang.

- En utställning av en mängd föremål utan någon typ av beskrivning. Detta bör inte definieras som en presentation i ordets strikta bemärkelse, eftersom ingen typ av förmedling förekommer. Snarare handlar det om någonting som ligger nära en förvaringsplats öppen för besök.

- En scenografisk, «kontextualiserad» utställning av föremål utifrån en beskrivning med pedagogiska och/eller estetiska ambitioner.

Som hjälpredskap vid presentationen, med utgångspunkt i utställningen, finns också guider, kataloger, workshops, kommenterade besök samt i vissa fall användningen av teknologiska och audiovisuella resurser.

Ett museum i ett ulltvätteri, ett tolkningscentrum i ett museum

Museet Vostell-Malpartida grundades i oktober 1976 av Wolf Vostell (Leverkusen 1932- Berlin 1998), en internationellt erkänd spansk-tysk konstnär och förgrundsgestalt inom den moderna konsten under efterkrigstiden, intimt förknippad med den spanska regionen Extremadura. Vostell uppfann tekniken decollage och introducerade temat Happening i Europa, samt startade rörelsen Fluxus och videokonsten. Han bibehöll sin originalitet under hela sin konstnärliga produktion, en egenskap som också är utmärkande för museet i Malpartida de Cáceres, vilket även bär Vostells namn. Wolf Vostell gifte sig med Mercedes Guardado Olivenza från Extremadura och lärde känna området los Barruecos, som han kallade «ett naturens konstverk», år 1974. Från det ögonblicket började idén att skapa ett museum här, med ambitionen att ge uttryck för den avantgardistiska konsten och utgöra en mötesplats mellan Konsten och Livet, att ta form.

MVM byggdes mellan los Barruecos och ulltvätteriet. Vostell placerade verken Voaex och Muerto que tiene sed i los Barruecos, ett landskap som utnämns till naturminnesmärke på grund av sin geologiska och ekologiska betydelse, och etablerade därmed en dialog mellan konsten, livet och naturen. Ulltvätteriet, som kulturmärkts på grund av sitt värde som minnesmärke över industrialismen, inrymmer på sina 14 000 m²:

- samlingen Wolf och Mercedes Vostell,
- samlingen Fluxus,
- samlingen Konceptuell konst,
- ett tolkningscentrum som visar ulltvätteriets boskapsvägar och historia.

Den här byggnaden uppfördes i trakterna kring los Barruecos i slutet av 1700-talet. Man utnyttjade de fördelar som vattentillgången i området medförde, och den säsongsbetonade genomfarten av får. I mitten av 1800-talet hade industrin uppnått en produktion av över 920 tusen ton tvättad ull per år, som sedan såldes till de mest betydelsefulla textilindustrierna i Europa.

1997 inledde kommunen i Malpartida de Cáceres utformningen av ett projekt som skulle ge liv åt ett tolkningscentrum för boskapsvägarna och ulltvätteriet inuti museet Vostell-Malpartida. Jordbruks- och miljödepartementet i Extremaduras regionala

styrelse ansåg att det var rätt tillfälle att finansiera centrumet, som en del av ett projekt för att restaurera och återge de gamla boskapsvägarna finansierat av ett program inom Europeiska utvecklings- och garantifonden för jordbruket. Från museets sal för konceptuell konst når man tolkningscentrumet för boskapsvägarna och ulltvätteriet via ett litet rum. Det huvudsakliga syftet med att skapa det här utställningsområdet är att sprida kunskap om boskapsvägarna och samtidigt om en industri och ett naturområde, los Barruecos, som ständigt har omvärderats genom Malpartidas historia. Utställningen avser att vara pedagogisk och lättillgänglig för människor av alla åldrar och kulturella nivåer, för att förmedla en liten del av vår gemensamma historia. Därför har man försökt förena ny teknologi med traditionella utställningselement.

Resultatet är samvaron mellan ett museum för modern konst och ett gammalt ulltvätteri, där besökarna kan närma sig såväl de verk som ställs ut som den historiska byggnad där de visas.

Det första programmet, som utvecklades mellan 1994-99, omfattade också förverkligandet av den första generella kartläggningen av nät av boskapsvägar i Extremadura, en klassificering av boskapsvägar i 80 kommunalar som tidigare saknade sådana handlingar, samt beredningen av olika avsnitt i 28 kommunalar och avgränsning och restaurering av de västliga sorianiska boskapsvägarna mellan städerna Badajoz och Cáceres. Efter de positiva resultat programmet inom Europeiska utvecklings- och garantifonden för jordbruket medfört för Extremadura införlivades inför planeringen av 2000-2006 ett nytt mått som specifikt riktar sig till restaurationen och värderingen av nätet av boskapsvägar i regionen.

2.4.2. Kultur- eller naturarvet in situ

Bestäms av de tolkningsmekanismer som är nödvändiga för att framhäva de mest utmärkande dragen för varje beståndsdel av kultur- eller naturarvet. Värderingen av de kulturella och naturliga resurserna kräver olika åtgärder beroende på fall: lordaningsställande av omgivningen, skyltning, information anpassad till alla delar av publiken, åtgärder för bevarande osv. Den här modellen är museimodellens diametrala motsats. Det handlar om att visa kultur- eller naturarvet i dess egen miljö. Modellen söker också visa detta i relation till olika processer, eller till den tekniska historien. När det gäller tolkningsresurserna kan såväl de vanligaste, som texter, kartor, grafiska bilder, fotografier, som de djärvaste, som audiovisuella presentationer, iscensättningar av utställningar, återskapanden eller virtuell verklighet förekomma. Museet på platsen är en typ av kultur- och naturarvscentrum som lämpar sig väl för den här modellen.

Här syftar vi på kultur- och naturarvstillgångar som presenteras «in situ»: arkeologiska och paleontologiska utgrävningsplatser, historiska monument och byggnader (slott, kyrkor, fabriker...), fasta element (brunnar, vandringskors, speciella naturdrag...) eller kulturarvsmiljöer (historiska centrum, romerska vägar, boskapsvägar...).

De olika typerna av presentation kan sammanfattas i tre: en grundläggande nivå, komplettering via en permanent utställning samt upprättandet av ett museum.

- På den grundläggande nivån anpassas miljön helt enkelt till besöken på ett fysiskt plan, med eller utan beskrivande skyltning.

- Komplettering via en permanent utställning där man förklarar/visar forskningsar-

betet, restaurationsprocessen eller andra områden relaterade till kultur- och naturarvet. Här kan vi nämna det arkeologiska området Pintia (Valladolid), ett projekt som stöds av universitetet i Valladolid, där man har tagit hänsyn till såväl lokalbefolkningen som besökarna från första stund.

- Upprättandet av ett museum kan knyta en museigrafisk ansats till ett tolkningscentrum, vilket till exempel är fallet med religiösa byggnader som klostret Santes Creus (Tarragona), klostret Iranzu (Navarra) eller tolkningscentrum i anslutning till arkeologiska utgrävningsplatser, som de som stöds av regionalstyrelsen i Extremadura. Några av dessa platser är grottan i Maltravieso och det portugisiska institutet för arkitektoniska arv i Alentejo och i Algarve, bland vilka Miróbriga eller Conseil General del Gard är särskilt framträdande, samt fallet Pont du Gard. Vidare kan nämnas fall där museianpassningen omfattar restitution och fullständig eller delvis reproduktion, som det iberiska kastellet i Calafell (Tarragona), eller den pedagogiska presentationen –interaktiva moduler, servicecenter, pedagogiska rutter...– som i den iberiska byn i Puig Castellar i Santa Coloma de Gramenet (Barcelona).

2.4.3. Tolkningscentrum

Brukar vara det främsta stödet för den sortens metodologiska fokus och förvaltning av kultur- eller naturarvet som vi kallar tolkning, där syftet är att besökaren utforskar och interagerar med omgivningen. Dessa platser brukar tillämpa olika medel för att låta besökaren lära känna ett visst naturreservat, en arkeologisk fyndplats, ett historiskt centrum, ett specifikt territorium eller en händelse utifrån en tolkande beskrivning som sätter ord på det man betraktar. Till skillnad från museerna är syftet inte att samla in, konservera och studera originalföremål. Tolkningscentrumen möjliggör en ökad kunskap om naturliga och kulturella värden, och ger besökaren nödvändig information om hur dessa används. Här genomförs kampanjer för att öka mottagligheten och intresset, och utbildningskampanjer där kultur- eller naturarvet används som referens. De här anläggningarna brukar ofta omfatta även andra tjänster (turistinformation, automatförsäljning av mat och dryck eller bar och restaurang...).

Som presentationsstrategi används framför allt scenografiska utställningar, med hjälp av teknologiska och audiovisuella inslag för att dra uppmärksamhet till kultur- eller naturarvet och inbjuda till att utforska det. Det finns tolkningscentrum för att presentera kultur- och naturarv som också har andra användningsområden. Några exempel på sådana platser är tolkningscentrumet för boskapsvägar och ulltvätteriernas historia i los Barruecos som installerats i ett centrum för modern konst, museet Vostell (Malpartida de Cáceres, Extremadura, Spanien), arkeologiska utgrävningsplatser eller lämningar som nämnts tidigare, tematisering av historiska perioder som Terra XIX, tolkningscentrum för romantiken (Vilanova i la Geltrú, Garraf, Barcelona, Spanien), naturområden eller platser som tolkningscentrumet i Varin, som utgör en del av Malá Fatra National Park (Slovakien), eller livsmedelsprodukter som tolkningscentrumet för grisknäringen i Pena-roja de Tastavins (Teruel).

Tolkning av gastronomiska kulturarv och livsmedelsprodukter

1999 invigdes tolkningscentrumet för grisknäringen i Pena-roja de Tastavins (Teruel,

Spanien), tack vare det lokala projektet Leader. Den här anläggningen, placerad i de gamla stallen på den heliga platsen Virgen de la Font, tar emot besökare som är intresserade av att lära känna grisenäringen på djupet, inte bara för dess ekonomiska betydelse utan även för all den kulturella och etnologiska tradition som finns kvar som spår efter många generationers arbete med uppfödning och framställning av skinka och andra lokala produkter förknippade med grisen.

Med den här utgångspunkten erbjuder de lokaler som utgör tolkningscentrumet för grisenäring en komplett genomgång av alla de traditioner som är relaterade till arbetet med uppfödning, slakt och framställning av grisprodukter. Genom att tillämpa ett presentationssätt och en användning av material som syftar till att förstärka anläggningarnas pedagogiska karaktär – i synnerhet när det gäller de yngsta besökarna – erbjuder centrumet en komplett genomgång av olika metoder för grisuppfödning, slakt och framställning av korv och fläskprodukter. Presentationen framhävs både av utställningen av de redskap som användes och figurer i naturlig storlek som representerar de scener som beskrivs, samt informationstavlor som förklarar hela processen steg för steg.

Vid sidan av de lokaler som ägnas åt grissektorn avser tolkningscentrumet också att fungera som informationscentrum för regionen i stort. Ett diaporama som informerar om regionens kulturella och arkitektoniska värden och naturarv gör besöket vid de gamla stallen på den heliga platsen komplett. Man erbjuder också besökarna att köpa egentillverkade produkter och publikationer från regionen.

2.4.4. Kultur- och naturarv och territorium. Nya modeller: territoriemuseum, tolkande helheter och kulturparker

Det här konceptet har sitt ursprung i de nya museiologiska idéer som är relaterade till strategier för utveckling av lokalmiljön. Till skillnad från utomhusmuseer (Open Air Museums) är territoriemuseet inte beläget i ett avskilt och fysiskt avgränsat område, utan delar platsens och dess invånares vardagsliv. Därför är det grundläggande att tillhandahålla redskap som underlättar för besökaren att ta till sig det han eller hon ser och lära sig vad platsen har att erbjuda. Uttrycket «territoriemuseum» används för att beteckna ett område som hålls samman av historiska och geografiska komponenter, av kultur- eller naturarvsresurser och beståndsdelar som ger det en egen identitet. Medvetenheten om den betydelse kultur- eller naturarvet kan ha för vissa lokalområdens framtid är det som steg för steg leder till att begreppet «territoriemuseum» tagit form. Det föddes ur behovet av att skapa verktyg för att förvalta kultur- och naturarv utifrån ett territoriellt perspektiv, anpassade till kraven på social användning och lokal utveckling. Enligt Miró och Padró (2004) har det här begreppet sitt ursprung i de franska ekomuseerna, med vilka det delar en helhetsvision och ett territoriellt fokus i relation till kultur- och naturarven, samtidigt som det har samband med den anglosaxiska traditionen av tolkande planering.

«Att tolka ett territorium innebär att ta ett steg mot en process genom vilken ett område kommer att uppfattas som en kulturell produkt. Vägen mellan resursen och produkten inleds med idén om territoriet, en fysisk plats där de olika kulturer som fått fäste

bidrar till att området kommer att förstås som en kulturell fyndplats. Denna fyndplats, som av sin samtid upplevs som en gåta, sammansatt av fragment från det förflutna, måste innehålla en uppsättning element som «skapar en mening» (informationscentrum, förklarande apparater, känslöväckande förslag osv.) för kommunikation och tolkning. Via dessa element eller denna «tolkande helhet» kan besökaren fördjupa sig i territoriet och njuta av det genom att välja «fragment» av kultur- eller naturarvet som tidigare befann sig i oordning. Det är i detta ögonblick vi kan tala om en kulturell produkt eller ett territoriemuseum.»

(Miró, 1998, 81).

För Sánchez de las Heras (2002a) syftar begreppet «tolkande helhet» på en integrerad modell för presentation av ett kulturarv inom ett visst territorium, uppfattad som ett system för organisation och presentation av de kulturhistoriska resurser som finns inom ett konkret geografiskt område. Den tolkande helheten gör det möjligt att uppleva området som en kulturell produkt, ett öppet och befolkat museum som befinner sig i ständig förändring. Besökaren kan fördjupa sig i territoriet och välja det som är av intresse.

Det är viktigt att skapa en referenspunkt som gör det möjligt att ta till sig den tolkande helheten. Denna fungerar som den centrala punkt genom vilken de olika delarna av kulturarvet förmedlas till besökarna.

Detta är en presentationsstrategi som består av att placera det viktigaste tillgängliga kulturarvet inom ett territorium i en gemensam begreppsram (nyckelbegrepp för tolkningen) och under en presentationsenhet (den tolkande helheten eller territoriemuseet).

Tolkningscentrumet är den plats där olika argument inom en tolkande beskrivning av ett specifikt territorium flyter samman. Det är den plats där idéerna om helheten och förslag som gäller kultur, utbildning och turism tar form.

För tillfället befinner sig flera initiativ som bygger på begreppet territoriemuseum under utveckling. Den autonoma regionen Aragón är en av de autonoma regioner i Spanien som håller på att konsolidera den här modellen för att förvalta och presentera sitt kulturarv i form av de aragonesiska kulturparkerna. I Katalonien utmärker sig parken Navàs-Berga som fokuserar på att konservera och ge ökad dynamik och värde åt textilkolonierna, ett av de mest representativa dragen för den industriella revolutionen i Europa.

De Aragonesiska kulturparkerna: en modell för tolkning och presentation av kultur- och naturarv

Syftet med kulturparkerna i Aragón (Spanien) är att utgöra ett alternativ eller komplement till lag 16/1985 om kultur- och naturarv och lag 4/89 från 27 mars om bevarande av naturmiljöer och skogens djur- och växtliv, som klassificerar olika delar som skyddsobjekt, medan kulturparkerna fokuserar på områden där en samling skyddsvärda objekt behöver ses över på ett sammanhållet sätt. Parkerna utgör ännu ingen juridisk definition, och kommer inte att vara det förrän motsvarande norm har godkänts. Bildandet av kulturparkerna har gett en annan fördel: främjandet och marknadsförin-

gen av aragonesiska regioner med en låg räntenivå. Att gynna dessa regioner ekonomiskt och uppmuntra till en hållbar utveckling, framför allt i form av landsbygdsturism, innebär att byar som avbefolkas allt mer får nytt liv. För närvarande drivs fem kulturparker i den autonoma regionen Aragón: Albarracín, Maestrazgo, Río Martín, Río Vero och San Juan de la Peña.

I det här sammanhanget är det intressant att se närmare på fallet med Alghero eller l'Alguer (Sardinien, Italien), ett av de områden där en ny förvaltningsmetod byggd på idén om territoriemuseum har tillämpats. Ett nytt förslag har utvecklats, med utgångspunkt i det integrerade museisystem som fått stor uppmärksamhet i Italien. De senaste åren har förvaltningen av kulturarv i Italien genomgått en förändringsprocess, där arbete i nätverk uppmuntras, vilket tydligt märks genom det nät av museer («sistema museale») som skapats och byggts upp. Regionerna Emilia Romagna, Toscana och Umbrien³ är pionjärerna på området. Regionen Lombardiet har nyligen lagt fram ett förslag till lokala museisystem (Alberti, Bernardi och Moro 2005).

Från «Territiriemuseum» till «Integrerade museisystem»: kulturarvet i relation till strategier för territoriell planering i Alghero/l'Alguer (Sardinien, Italien)

Alghero är en stad med 41 000 invånare på Sardiniens nordvästkust. Här inleddes projektet «Territoriemuseet Alghero» inom ramen för det europeiska projektet «Terra Incognita», som startade 1996 och finansierades av Europeiska kommissionens program DGXVI Regionalpolitik och sammanhållning. Projektet stöddes också av andra program på europeisk nivå (Interreg IIA, Interreg IIIA) och på regional nivå (P.O.R., P.I.T., P.I.A., PRUSST, assi HHV, mis. 1.1-2.1-2.2-4.5).

Metoden för «territoriemuseet» består av en strategi för att infoga kulturarvet i politiken för planering och territoriell utveckling, med särskilt fokus på hållbarhet och att utforma nya förslag som syftar till att främja kulturturismen. De som deltog i det här pilotprojektet var Amministrazione Comunale di Alghero som representant för Sardinien, samt fyra spanska lokala förvaltningsorgan, två katalanska (kommunstyrelsen i Peralada och regionalrådet i Garraf) och två aragonesiska (samfundet i Somontano de Barbastro och samfundet i las Altas Cinco Villas).

Projektets grundkoncept var «Alghero: en katalansk ö på Sardinien». Genom en överenskommelse mellan Soprintendeza per i Beni Archeologici di Sassari och Comuni di Alghero kunde de två tolkningscentrumen i Torre de la Porta Terra och Torre de San Juan etableras och Nuraghe-området i Palmavera öppnas. Avtalet mellan stiftet Alghero-Bossa och Comune di Alghero gjorde det möjligt att inrätta ett museum för helig konst i kyrkan Rosario. Parallellt med den här processen ägde en dialog mellan representanter för turistnäringen (för att främja förslag till nya idéer), livsmedels- och jordbruksföretag (för idén att marknadsföra territoriemuseet som ett varumärke) och föreningar som företrädare handlare i det historiska centrumet (för att utveckla sätt att profilera staden) rum.

3. I det här fallet har utvecklingen av museinätet fått stöd av den regionala lagen 1.r.35/90.

Bildandet av ett territoriemuseum innebar att infrastrukturen förändrades och ny skapades för att erbjuda besökarna nya mekanismer för tolkning av kulturarv:

- «Territoriemuseets» centrum för besök och turistinformation inrättades i Torre de Porta Terra, den gamla stadsporten som symboliserade ingången till Alghero och dess territorium. Här erbjuds en första helhetsöversikt över områdets historia och kultur- och naturarv. Alghero presenteras med det särskiljande draget «en katalansk ö i Sardinien».

- Tolkningscentrumet för stadens historiska centrum (Centro di Interpretazione del Territorio Museo-Museo Multimediale) placerades i Torre de San Juan och utgör startpunkten för att lära känna stadens historia från dess ursprung till nutid.

- Stiftsmuseet för helig konst är beläget i ett av stadens gamla palats, som byggdes om till kyrkan Rosario på 1600-talet. Här finns en utställning om stadens kristna historia och de kyrkor som administreras av stiftet.

- Det finns tre turer genom stadens historiska centrum: den katalanska turen (via Catalana), den heliga turen (via Sacra) och en tur längs tornen (via delle Torri), som man kan gå med guide eller på egen hand med hjälp av en tryckt utgåva för var och en av turerna. Den katalanska turen sträcker sig längs det historiska centrumets gator förbi byggnader som utgör exempel på arkitektur från gotiken, renässansen, barocken och nyklassicismen. Utanför stadsmuren utvecklades den sena eklekticismen och jugendstilen. Den heliga turen koncentrerar sig på den folkliga religiositet som genomsyrar det historiska centrumets kyrkor och museet för helig konst. Temat för den sista turen, Via delle Torri, är att upptäcka det militära skyddssystemet i den del av Alghero som ligger innanför stadsmuren. I synnerhet ger den möjligheten att lära känna den militära arkitektur som utvecklades under den katalanska-aragonesiska och spanska perioden.

- Territoriemuseets arkeologiska park, utan klart definierade gränser, förenar Algheros främsta fyndplatser från Nuraghe-epoken (bebyggelse, heliga platser och begravningsplatser) till den romerska perioden (villa romana).

Projektet för ett territoriemuseum i Alghero utgick från behovet av att integrera och komplettera kulturarvsresurserna för att förbättra tolkningen av dessa och hur de presenteras för allmänheten, i synnerhet inom ramen för programmet för turismutveckling. För att förbättra förvaltningen av territoriemuseet ansågs det nödvändigt att främja skapandet av en specialiserad organisation med förmågan att samordna de ombud som förvaltar kulturella tillgångar och de kooperativ som kontrollerar dessa (Cooperativa soc. a r.l. Itinera, Cooperativa soc. a r.l. Mosaico och Cooperativa s.c. a r.l. S.I.L.T.), samt deras relation till andra lokala ombud, i synnerhet de som arbetar inom den privata turistnäringen.

De här premisserna utgjorde startpunkten för genomförandet av det «integrerade museisystemet i Alghero», som inleddes i början av januari 2003 och beräknas avslutas i december 2005. Projektet är resultatet av territoriemuseets utveckling, och omfattar grundandet av ett instrument för ledning och förvaltning av kulturarv, som förutom att verka för bevarande och värdeökning även kopplar arvet till territoriet och införlivar det i strategier för ekonomisk och social utveckling. Så formulerades det avtal som undertecknades av Ministero dei Beni e delle Attività Culturali,

Soprintendenza Archeologica delle province di Sassari e Nuoro och Comune di Alghero. Det nya programmets mål är att:

- Skapa nya aktivitetssektorer med förmågan att främja den sociala användningen av kulturarvet.
- Definiera nya strategier för en omstrukturering av territoriet som främjar ett kvalitetsutbud av kultur och turism.
- Använda informations- och kommunikationsteknologi som verktyg för marknadsföring.
- Stärka och utvidga den lokala ekonomin.
- Grunda nya kulturanläggningar (stadsmuseum, korallmuseum, dokumentationscentrum för den kungliga staden Alghero, utställningscentrum i tornen Sulis och S.Giacomo).

De nya anläggningarna har planerat följande projekt: stadsmuseet kommer att erbjuda en presentation av utvecklingen från den för-nuraghiska bebyggelsen till nutid, korallmuseet visar Algheros tradition av fiske och korallindustri. Centrumet för dokumentation till projektet Alghero Città Regie inrättas i Palazzo Serra. I Torre Sulis ges rum för utställningar, shower och kulturevenemang med ett område som kallas «Galleri över smaken i Alghero», där lokala gastronomiska produkter presenteras och marknadsförs i samarbete med lokala restauranger och producenter. Torre San Giacomo kommer att förfoga över ett utställningsområde som integreras med Torre Sulis. Andra viktiga projekt är den nattliga belysningen av det historiska centrumet och stadens symboler. De här initiativen har sponsrats av programmet Feder.

Dessa nya förslag kan läggas till de som skapats genom territoriemuseet. De ökar värdet av det integrerade systemet med hjälp av ett nätverk som gör det möjligt att grundlägga en symbol för kulturturism, vilket ökar resurserna för ett område som främst förknippats med sol och bad. Dessutom främjas en större spridning av turismen över de olika årstiderna. Utvecklingen sker också i samband med den lokala utvecklingen av platsen. Det integrerade systemet syftar till att optimera förvaltningen för att stärka en kulturprodukt (där lokalbefolkningen har huvudrollen), men också se till att platsen är attraktiv för turister (för att turismen ska komma lokalbefolkningen till nytta och besökaren kunna njuta av en kvalitetsupplevelse). För att uppnå detta är det grundläggande att använda bottom up-tekniker för territoriet och utveckla indikatorer på hållbarhet.

Det här framgångsrika projektet belönades med Federculturas tredje kulturförvaltningspris medan det fortfarande befann sig i implementeringsfasen, med tanke på att projektet inleddes i början av januari 2003 och inte kommer att avslutas förrän i december 2005.

De här näten skapas inom provinser eller mellan kommuner och bygger på samordning och ömsesidigt beroende mellan olika typer av museiinstitutioner och andra institutioner som erbjuder kulturtjänster. Syftet är att skapa ett systematiskt ordnat utbud som riktar sig till allmänheten inom ett specifikt territorium, samt att förbättra kvaliteten och optimera förvaltningen och resurserna.

Tolkning av territoriet via ett nätverkssystem

För att nå ett varaktigt och hållbart resultat behöver man utveckla ett kulturellt nätverk inom territoriet, som betonar en integrerad ansats och en systematisk vision. Detta översätts till konceptet nätverk inom territoriet. Nätverkssysteme förutsätter en planering som tar vara på all potential hos kulturarvet och territoriet, och som gör det möjligt att genomföra en strategi för hållbar turism också i små lokalsamhällen. Turismen är ett potentiellt instrument för utveckling om den lyckas fånga alla utmärkande drag hos ett territorium. Åtgärder som begränsas till en sektor och ett tema kan aldrig vara effektiva. Istället är kapaciteten att systematisera ett territoriums och ett kulturarvs potential genom att skapa rutter med flera teman och nätverk den bästa lösningen för att tillfredsställa turisternas önskemål och anpassa dem till de små lokalsamhällenas behov.

Nätverkets komponenter

Tolkningscentrum för kulturarv. Här handlar det om anläggningar som skapats för att utvärdera kultur- och/eller naturarvet på en viss plats eller inom ett bestämt geografiskt område, och omvandla det till en pedagogisk och kulturell produkt och/eller en turistprodukt. De här centrumen, till skillnad från museerna, varken samlar, konserverar eller studerar originalföremål. Istället hänvisar de till ett kulturarvsområde för att möjliggöra en ökad förståelse för de naturliga och kulturella värdena, och främja mottagligheten för sådana värden. Den presentationsstrategi som används är främst iscensättningar med hjälp av teknologiska och audiovisuella verktyg, för att uppmuntra människor att upptäcka kulturarvet. Det här är en möjlig lösning för att utveckla och sprida konceptet kulturarv i små och medelstora kommuner och i landsbygdsområden, där det inte finns tillräckliga resurser för att skapa museer. På sådana platser kan dessutom kulturarvsrikedomen bli en viktig faktor för att utveckla turismsektorn och påverka invånarnas kulturella identitet på ett positivt sätt. (Från HICIRA-projektet)

Huvudsakliga kommunikationsvägar. Kommunikationsvägarna använder sig av befintlig infrastruktur för att koppla systemets centrala referenspunkt till alla de platser där tolkningscentrumen för kulturarvet är belägna. De här vägarna har förberetts för transportfordon, även om de också kan omfatta vandringsleder och cykelvägar beroende på landskapets karaktär.

Sekundära kommunikationsvägar. De här vägarna använder sig av befintlig infrastruktur för att knyta samman alla platser med hjälp av panoramiska vägar. Med «panoramisk väg» menas en led som gör det möjligt att njuta av landskapet och lära känna de drag som utmärker territoriet medan man tar sig mellan de platser man valt att besöka. Man kan använda fordon för att färdas längs de här kommunikationsvägarna, men själva idén med dem gör att ett långsamt transportmedel är att föredra.

Temarutter. Rutter som använder befintlig infrastruktur, vandringsleder och cykelvägar, landsvägar och vattenvägar för att visa upp områdets utmärkande drag. De här rutterna delas upp i flera temavägar, till exempel provinsiella vägar som knyter samman alla fem platserna, vägar inom varje plats som gör det möjligt att lära känna var och en av dem, miljörutter som skapats i områden med stor betydelse för naturen,

samt gastronomiska och enologiska vägar som ger ett tillfälle att smaka typiska maträtter från området.

Temarutternas bör varieras för att motsvara de krav turisterna ställer. Framför allt bör de dock förmedla territoriets alla speciella egenskaper i nätverksform.

Spridningscentrum. Anläggningar som är avsedda att fungera som referenspunkter där turister som vill besöka området kan få information via nätverkssystemet. Spridningscentrumen kan finnas i köpcentrum och på tågstationer, platser som besöks av ett stort antal människor.

Spridningscentrumen i köpcentrumen är kontor med personal som ägnar sig åt att marknadsföra området, medan de centrum som finns på tågstationer använder sig av multimedia för att erbjuda information om nätverket av rutter och sevärdheter.

Dörrar till nätverket. Platser för att fånga potentiella turister som är intresserade av området. De här dörrarna är tänkta att fungera som referenspunkter eller symboliska element med information om nätverkssystemet: de huvudsakliga och sekundära kommunikationsvägarna, temarutternas, samt var spridningscentrumen och tolkningscentrumen är belägna.

Tolkningscentrumen

Analys av den nuvarande situationen. Insamling av information om den nuvarande organisationen av temarutter på området, turismrelaterad marknadsföring, områdets kapacitet och det kulturarv som studeras. Denna första undersökning görs för att lära känna territoriet på djupet och, i första hand, för att identifiera behovet av ett nätverkssystem som främjar området samt för att samla information som kommer att vara till nytta under analysfasen och under utformningen av projektet.

Studie av territoriets olika aspekter. Forskningsmetoden omfattar att analysera de olika aspekterna av territoriet via tre stora studiegrupper. Den första koncentrerar sig på infrastruktur och boplatser, och tar därmed upp transportnätet, platsernas tillgänglighet, situationen för boplatserna inom territoriet samt de viktigaste formerna av produktion som förekommer. Den andra gruppen fokuserar på området turism och nöjen. Den studerar platsernas kapacitet att ta emot besökare, den service territoriet kan erbjuda samt shower och evenemang som gör det mer attraktivt. Till sist genomförs studier av landskapet och miljön, en analys av det arkeologiska arvet, flyttbara och immateriella minnen samt platser av speciellt intresse för naturen. Dessa platser kommer att utmärkas längs rutternas. Analyserna gör det möjligt att identifiera den turistprofil området kan förväntas attrahera. Analyserna genomförs på olika nivåer för att den information som fås fram för var och en av nivåerna ska kunna bekräftas och integreras inom andra nivåer enligt ett cykliskt förlopp. På så sätt kan man åstadkomma en komplett beskrivning av området, genom att analysera dess möjligheter ur olika synpunkter.

Definition av nätverket. Projektet för nätverkssystemet utmärks av:

- Att välja en plats som central punkt i nätverket, utifrån dess unika kulturarvsegenskaper och en infrastruktur som möjliggör en hög grad av tillgänglighet.
- . Att välja en plats för tolkningscentrumet.
- . Förekomsten av ett huvudsystem för snabb och direkt kommunikation mellan

tolkningscentrumet och den centrala punkten, samt av sekundära kommunikationsvägar mellan centrumen via rutter som gör det möjligt att upptäcka områdets speciella karaktär.

. Att utarbeta olika temarutter för att tillfredsställa olika turistbehov (miljö, kultur, gastronomi och enologi, sport osv.), med vandringsleder och cykelvägar, skyltning, viloplatser, panoramiska utsiktsplatser, parkeringsplatser, uthyrning...

. Att skapa dörrar för tillträde till nätverkssystemet med syftet att informera turister om rutternas samt tolknings- och spridningscentrumen.

. Att anlägga spridningscentrum på strategiska platser (tågstationer, köpcentrum) som drar till sig ett stort antal människor, för att marknadsföra turismen på området och det nätverkssystem som skapats.

Placering av tolkningscentrumet. En lämplig plats för ett tolkningscentrum bör:

- Ha en hög närvaro av turister tack vare ett rikt kultur- och naturarv.
- Vara lätt att nå för turisterna och ha en välfungerande och omfattande infrastruktur.
- Utmärkas av att relevanta initiativ som riktar sig till turister redan finns och fungerar väl.
- Vara tillräckligt stort för att rymma tolkningscentrumet för kulturarv, som kommer att vara utgångspunkten för museiaktiviteter eller ekomuseer.

Centrumet kan anläggas i en redan befintlig byggnad, eller i en nybyggd lokal. Det bör ägna sig åt att tolka området genom att visa upp dess särdrag med hjälp av audiovisuella metoder, «upplevelserum», interaktiva lekar, informationspunkter för turister, pedagogiska workshops för att återupptäcka traditioner, samt lokala vanor och seder i samarbete med lokalbefolkningen.

3

Tolkningscentrum för kultur- och naturarv

43

Centrumen för tolkning av kultur- och naturarv är anläggningar som skapats för att utvärdera kultur- och/eller naturarv på en specifik plats eller inom ett specifikt geografiskt område, samt hur detta kan förvandlas till en utbildnings-, kultur- och/eller turis-tprodukt. Normalt sett använder centrumen olika kommunikationssystem för att besökarna ska kunna lära känna ett naturreservat, ett specifikt territorium eller en händelse utifrån en tolkande beskrivning. Till skillnad från museerna är inte tolkningscentrumens främsta syfte att samla, konservera och studera originalföremål (även om detta inte utesluts), utan att underlätta en förståelse av kultur- och naturvärden genom att öka allmänhetens känslighet och kunskap med kultur- eller naturarvet som referenspunkt. Tolkningscentrumen använder sig främst av scenografiska presentationer med hjälp av teknologiska och audiovisuella komponenter, för att marknadsföra kultur- eller naturarvet och uppmuntra allmänheten att upptäcka det.

Vi uppfattar tolkning av ett kultur- eller naturarv som en kommunikationsprocess med syftet att framkalla en känsla av meningsfullhet hos publiken, och få den att relatera till vår kultur- och naturhistoria genom att aktivt delta i mötet med ett föremål, en artefakt, ett landskap eller en plats. Tolkningen är ett sätt att förklara ett kultur- eller naturarv för allmänheten genom direkta upplevelser. Kultur- eller naturarvet betraktas som ett vittgående och övergripande begrepp, som spänner över flera ämnesområden och införlivar flyttbara, arkitektoniska, dokumentära, arkeologiska eller immateriella aspekter, platser och kulturlandskap, i enlighet med idéerna bakom programmet Kultur 2000.

Tolkningscentrumen utgör alltså en möjlighet att utveckla och visa upp kultur- och naturarv i små och medelstora städer i landsbygdsområden, där det inte finns tillräckliga medel för att upprätta museer, och där kultur- eller naturarvet kan komma att bli en viktig faktor för att främja såväl turismen som lokalinwånarnas självkänsla.

De europeiska förvaltningarna tar emot många förslag för att skapa den här sortens centrum. Dessa förslag präglas ofta av en avsaknad av teoretiska reflektioner och praktiska förutsättningar. Det här projektet riktar sig till förvaltningsorgan som ansvarar för små och medelstora kommuner utan tillräckliga ekonomiska och tekniska

resurser för att ge ökad dynamik åt det kultur- eller naturarv som finns inom deras territorium. Vidare syftar det till att skapa en FoU-metod tillämpad på lokala kulturarv.

3.1. Misstag och problem vid tolkningscentrumen

Serantes (2004) uttrycker en kritisk syn på situationen för de tolkningscentrum som utgör institutioner för miljöutbildning i Galicien. Beskrivningen fungerar som bas för att ta upp problem som är vanligt förekommande även i andra områden.

- Tolkningscentrumen lider av ett visst juridiskt vakuum och brukar vara frånvarande i den europeiska lagstiftningen. Därför finns det problem med att definiera dem som förvaltningsorgan för kultur- och naturarv. Tolkningscentrumen är alltså inte reglerade. I Spanien omnämns de i den senaste lagstiftningen för autonoma regioner. När det gäller de Baleariska öarna skiljer lag 4/2003 från den 26 mars för de Baleariska öarnas museer (BOE nr. 98 från 24/4/2003) mellan museer och tolkningscentrum som olika former av museiinstitutioner. Lagen anger att «tolkningscentrum är de inrättningar som är öppna för allmänheten och relaterade till platser och monument som, med hjälp av nödvändig infrastruktur och personalresurser, kan förse medborgarna med nycklar till en förståelse av sina kulturella värden». En problematisk aspekt är att tolkningscentrumen brukar omnämnas i anslutning till utställningar i ämnesprogrammen för de spanska autonoma regionernas uttagningsprov till offentlig anställning för kvalificerade kultur- och naturarvsarbetare. I Belgien förekommer inte tolkningscentrumen alls i landets lagstiftning, även om det bör nämnas att Enamecentrumet kommer att bli pilotfallet.

- Informationen om anläggningarna och hur man tar sig till dem brukar vara dåligt skyltad. Serantes (2004) poängterar att man i fallet med tavlorna på Cies-öarna inte skyltar tolkningscentrumet, och triptyken för rutterna inom Complejo Intermareal Umia-O Grove nämner varken tolkningscentrumet eller dess aktiviteter. I stället erbjuder man tjänster som inte finns: Triptyken på Ons-öarna beskriver ett naturcentrum i trakten, och skogscentrumets triptyker påstår att det finns ett naturcentrum i Riós. Båda uppgifterna är felaktiga.

- Fördelningen av centrumen är oplanerad, beroende av de tillfällen som ges då byggnader renoveras, av tillgång till fastigheter som är offentlig eller privat egendom, eller utvecklingen av europeiska program som möjliggör stora ekonomiska investeringar.

- Svårigheterna med att ta sig fram till en del av tolkningscentrumen gör det också svårare att garantera en miniminivå för servicen. Serantes (2004) påpekar att naturcentrumet A Cabalar, nära värmecentralen i As Pontes, får sin elförsörjning från gasolalstrare, och att naturcentrumet i Crendes, vid kanten av våtmarkerna som står för vattenförsörjningen i regionen A Coruña, inte har tillgång till rinnande vatten. Vid tolkningscentrumet Ca l'Agustí i naturreservatet Montseny gör byggnadens karaktär (en traditionell katalansk bondgård belägen i ett område med ett mycket kärt klimat) att energikonsumtionen som behövs för uppvärmningen skjuter i höjden. Därför har man övervägt att anpassa systemet till användning av biomassa från skogen, som kommer

från underhållet av parken, för att göra det mer hållbart. Tidigare har man i det här fallet försökt att göra systemet hållbart genom att använda solenergi.

- Det kan också vara problematiskt om byggnaden betraktas som själva huvudattraktionen och inte som en resurs, oavsett om det beror på höga underhållskostnader eller på effekterna för omgivningen av byggnadens placering eller design. Serantes (2004) nämner fallet med tolkningscentrumet Ribeiras do Louro, som har varit stängt sedan det invigdes 1995 trots att det är arkitektoniskt välplanerat. Serantes riktar också uppmärksamheten mot följderna för djurlivet och landskapet av tolkningscentrumet för ekosystemet längs den galiciska kusten (CIELGA). Tolkningscentrumet i den romerska staden Baelo Claudia, skapat av arkitekten Guillermo Vázquez Consuegra från Sevilla, är ett av de mest polemiska på grund av sin påverkan på landskapet och har mobiliserat både den allmänna opinionen och professionella inom området. De arkitektoniska begränsningarna är en annan faktor som kan omöjliggöra tillträdet såväl för personer med fysiska funktionshinder som familjer med barnvagn. Serantes (2004) tar upp det galiciska fallet med naturcentrumet i Chelo, där man måste gå upp för mer än 40 trappsteg för att nå ingången.

- Problemet med den bristande tillgängligheten påverkar öppettiderna och utbudet, som ofta består av en utställning av tavlor och modeller utan service i form av guider eller informatörer. Vid andra tillfällen uppstår andra problem med tillgänglighet, som brist på parkeringsplatser i fallet med Casa Rull (Andorra).

- Fallet med naturcentrumet i Ancares är värt att nämna som ett exempel på när utnyttjandet av området är oförenligt med de miljömässiga och kulturella utbildningsmålen. Centrumet delar nämligen utrymme med en lokal där styckning av vilt från jakten i området sker, vilket utgör en källa till konflikter eftersom detta kan vara otrevligt för besökarna att se (Serantes 2004). Vid tolkningscentrumet Ca l'Agustí i naturreservatet Montseny (Barcelona, Spanien) omfattar tillståndet förvaltningen av själva centrumet och av en restaurang, belägna i två fristående byggnader. De tidigare tillståndsgivarna stödde användandet av restaurangen som en lyxanläggning, vilket ledde till ett fjärmande från projektets mål. I nuläget har förvaltningen bytts ut, vilket inneburit att både centrumet och restaurangen fått en mer dynamisk profil och numera riktar sig till barnfamiljer.

- Budgeten fokuseras i en inledande fas på att investera i anläggningar, eftersom de ekonomiska resurser som kan användas till aktiviteter och personal är knappa. Budgeten för underhåll, aktualisering eller förbättring av anläggningarna, audiovisuell utrustning, skriftligt material eller andra extrafunktioner brukar vara knapp eller obefintlig. Detta leder i vissa fall till att den information som presenteras inte längre gäller, att referenser till program som inte längre existerar förekommer, eller att metoder som redan utvecklats under årtal beskrivs som «nya».

- Serantes (2004) visar att Cies-öarnas tolkningscentrum fortsatte att kalla platsen «naturreservat» trots att den utnämnts till nationalpark ett år tidigare, utan att ta upp den nya statusen och vad den innebär.

- Múgica och López-Limón (2002) påpekar att personalens arbetssituation är instabil och otillräcklig, och att de anställda ofta inte har genomgått en specialiserad utbildning.

- Det satsas ofta inte på hållbarhet och deltagande i förvaltningen.
 - Programmen för utvärdering och uppföljning av inflytande (positivt eller negativt) för besökarna och området är få.
- I anslutning till frågan om utvärdering menar Rosabal (1995) att det är viktigt att främja deltagande av olika interna aktörer (skogsvakter, forskare, personal från den offentliga förvaltningen...) såväl som externa aktörer (lokalbefolkning, annan administrativ personal från tolkningscentrumen, den privata sektorn...) med koppling till förvaltningen av tolkningscentrumen, för att undvika «uppfattningar» och arbeta utifrån en «samstämmig vision» i fråga om de mål man vill uppnå. Det har visat sig att «självutvärderingarna» inte varit objektiva. Därför rekommenderas «oberoende» utvärderingar.

3.2. Överväganden att ta hänsyn till när man skapar ett tolkningscentrum

Det är mycket viktigt att välja rätt tillfälle för att genomföra ett konkret projekt för att skapa ett tolkningscentrum för kultur- eller naturarv. I själva verket anser man mycket ofta att det är de ekonomiska faktorerna som gör det möjligt att starta en anläggning. Man fokuserar därför på att få stöd från olika källor, oavsett om det gäller statliga subventioner eller olika europeiska program, utan att tänka på andra faktorer.

En av dessa andra faktorer är konsekvensen för lokalbefolkningen. När den här typen av centrum anläggs är det grundläggande att områdets invånare är överens med projektet. Tanken bakom tolkningscentrumen är ju att de bör fungera som motorer för lokal utveckling via bevarande och spridning av kultur- och naturarv.

Som en följd av projektets syfte blir det nödvändigt att skapa kommunikation mellan initiativtagarna till centrumet och lokalbefolkningen. Genom en ömsesidig dialog får invånarna möjligheten att identifiera sig med de idéer och arbetsplaner som har utarbetats för projektet.

Lokalbefolkningens delaktighet i tolkningen

Att lokalbefolkningen deltar är grundläggande för tolkningsplanerna, eftersom det är viktigt att invånarna får en möjlighet att delta i processen att skapa de meddelanden man vill förmedla till besökarna. Besökarbegreppet bör också omfatta lokalsamhället. Det är viktigt att befolkningen identifierar sig med planen och upplever att den tillhör dem.

Mölnåls museum har utarbetat en strategi som går ut på att öppna museet för staden och medborgarna. De digitalt guidade turerna gör det möjligt att både ta del av vad orten har att erbjuda på ett enkelt sätt, och att lära känna dess historia och de personer som bodde i ett urval av betydelsefulla byggnader. Den här nyskapande idén har redan tagits efter på andra platser, som i Canterbury, där samma metoder kommer att användas för att planera en tur genom ortens museer och samlingar. I Mölnåls har lokalbefolkningen deltagit i utformningen av förslaget för ett museum i stadsmiljö. Privata gårdsutrymmen har gjorts om till offentliga platser för vila, och små utställningar har anordnats där invånare använt sina egna fönster som vitrinskåp. Mölnåls

museum har belönats med utnämningen till «Årets europeiska museum 2005» för sitt nyskapande arbetssystem och vidsynta perspektiv, för tillämpningen av ny teknologi och för utvecklingen av program i samarbete med utbildningscentrum, universitet, handel och industri samt sociala institutioner.

Ett annat exempel på deltagande av lokalbefolkningen är Meadows Yard Local Nature Reserve i Edinburgh, där en tolkande tavla som presenterar området gav upphov till diskussion och eftertanke hos allmänheten. Den enhet som förvaltar områdets naturreservat anställde en designer, som inte bara inledde sitt arbete med att ta reda på allmänhetens uppfattning, utan dessutom organiserade en workshop under åtta veckor där lokalbefolkningen deltog för att uttrycka sina åsikter om det tema, de meddelanden och de bilder som valts.

Det är viktigt att tänka på att centrumet kan påverka aktiviteterna i området: hotell- och restaurangnäringen, behovet av guider, försäljning av lokalt hantverk och gastronomiska produkter osv. Detta leder till att området utvecklas och förändras, och bör meddelas till och förklaras för lokalbefolkningen.

På så sätt innebär tanken på kultur- och naturarvet som ett socialt och identitetsrelaterat värde att ett så stort antal medborgare som möjligt deltar, för att utrusta tolkningscentrumet med verktyg för att stärka:

- social sammanhållning,
- kulturell dynamik,
- utbildning,
- aspekter som rör den ekonomiska utvecklingen (deltagande av småföretag, handels- och hantverksföreningar...).

Det är fundamentalt att lokalbefolkningen deltar aktivt i planeringsprocessen och genomförandet av tolkningscentrumen. Bevarandet och främjandet av kultur- eller naturarvet måste betraktas som ytterligare en del av planerna för att förbättra infrastrukturerna och den grundläggande servicen, med tanke på att syftet med hela projektet är att förbättra levnadsvillkoren för lokalbefolkningen.

I Spanien, Portugal, Frankrike och Italien är det generellt sett den offentliga förvaltningen, i synnerhet på lokal och regional nivå, som stöder skapandet av tolkningscentrum för kultur- och naturarv. Företag och organisationer deltar i mindre utsträckning. I Storbritannien är det såväl den offentliga administrationen som lokala kultur- och naturarvsföreningar som tar initiativet till den här typen av projekt.

3.3. Hur utformar man ett tolkningscentrum

När ett projekt som syftar till att ge ökad dynamik åt ett kultur- eller naturarv innebär att man behöver uppföra eller bygga om ett museum, tolkningscentrum eller liknande anläggning är det nödvändigt att utgå från klara och tydliga idéer om en rad aspekter som kommer att avgöra utformningen:

- Tolkningens mål och kriterier.
- Platsens placering.

- Platsens funktion.
- Service och åtaganden.
- Infrastruktur och utrustning.
- Utställningen:
 - tema och argument,
 - nät av innehåll,
 - resurser för presentationen.

Alla dessa punkter måste utvecklas i enlighet med en metod och vissa planeringstekniker. Varje kultur- eller naturarvscentrum behöver genomgå en planeringsprocess som garanterar att arbetet samordnas och kontrolleras.

Planeringen gör det möjligt att uppnå resultat som bör motsvara tydligt definierade mål, samtidigt som den underlättar efterföljande utvärdering av centrumets funktion. De skyldigheter, krav och behov som kultur- och naturarvscentrum bör uppfylla är svåra att standardisera.

Varje centrum kan uppvisa sina egenheter och särskiljande drag. Den institutionella ramen, kultur- eller naturarvets typologi, områdena, publiken och en lång rad grundläggande komponenter skapar en speciell dynamik som gör att varje projekt är olik de andra. Det är absolut nödvändigt att utformning och planering av tolkningscentrumen för kultur- och naturarv utförs av en tvärdisciplinär grupp bestående av specialister inom olika relevanta områden: museologer, pedagoger, arkeologer, historiker, naturvetare, kommunikatörer, kulturförvaltare, formgivare, arkitekter...

I samband med planeringsprocessen för en kultur- och naturarvsanläggning som erbjuder service måste representanterna för de ansvariga institutionerna ha tillgång till nödvändig information för att kunna skaffa sig en god uppfattning om de beslut som kommer att tas och de processer som kommer att följas, samt vilka direktiv som bör utformas för att garantera att de grundläggande funktionerna för kultur- och naturarvsförvaltning uppfylls:

- förvärv,
- dokumentation,
- bevarande,
- forskning,
- spridning.

De förändringar som skett inom museografin har lett till att företag som specialiserar sig på design och produktion av den här sortens anläggningar har skapats, liksom förvaltningsföretag och företag som marknadsför centrumens service och produkter. De större företagen inom sektorn har arbetsgrupper sammansatta av formgivare, olika sorters tekniker och konsulter, och brukar ha tillräckligt stora finansiella resurser för att kunna ta ekonomiska risker (Hernández Cardona, 2005, 34). Några företag satsar på att ha en minimal personalsstyrka, och utlokaliserar i stället studier och produktion av manus, specifika konsulttjänster, design, snickeri eller specifika museografiska uppgifter. De små och medelstora företagen inom sektorn brukar finnas på lokal eller regional nivå, och arbetar för den lokala administrationen och för den typ av företag som nämnts tidigare. Deras produktion är i liten skala och brukar omfatta hela processen, även om de tenderar att utveckla konceptskapande och design mer än själva produktionen, som Hernández Cardona (2005) påpekar.

När det gäller tolkningscentrumen har deras utbredning i samband med projekt som finansieras av europeiska fonder lett till en utveckling av företag som ägnar sig åt design och produktion av den här sortens anläggningar. För små och medelstora företag, i synnerhet enmans- eller mikroföretag, brukar man i vissa fall anordna budgivning om förvaltningsuppdragen när produktionen är avslutad. Det händer även att personal knuten till företaget anställs direkt. Detta är vanligt förekommande i Spanien och Portugal. I Italien brukar det vara kooperativen som tar hand om de här funktionerna.

Tolkningen förstås som en metod för att erbjuda beskrivningar och alternativ för ett aktivt användande av kultur- eller naturarvet, med hjälp av ett stort utbud av resurser för presentation, animering och kommunikation. Tolkningen förvandlas till ett planeringsinstrument som förkroppsligas genom att det största möjliga antalet tekniker används. Syftet med detta är att alltid försöka uppnå maximal flexibilitet och anpassa teknikerna till de olika situationer som uppstår.

De ansvariga för planeringen av ett tolkningscentrum för kultur- och naturarv kommer alltid att styras av tre grundläggande aspekter:

Allmänheten

- Behovet av kvalitet och bekvämlighet för att ge besökarna en bra upplevelse.
- Krav på bemötande, upplysning och cirkulation.
- Egenskaper hos de olika former av service som bör erbjudas.

Kultur- eller naturarvet

- Egenskaper, omfattning och dimensioner hos kultur- eller naturarvstillgångarna.
- Krav på och behov av bevarande.
- Forskningsbehov.
- Förutsättningar för att underlätta tolkningen (presentation, kommunikation och nyttjande) av kultur- eller naturarvet.

Platserna

- Samband mellan platser och funktioner.
- Cirkulation.
- Färdigställande och anläggningar.
- Miljömässiga villkor.
- Behov av skydd och säkerhet.

3.4. Resurser och tolkningsmedel

När det budskap och innehåll man vill förmedla väl har definierats måste detta anpassas till tolkningscentrumets utformning. Presentationen av kultur- eller naturarvet måste avgöras av det arbete med konceptskapande som har utförts tidigare. Det handlar helt enkelt om att översätta det koncept och de tolkningskriterier som har definierats till konkreta handlingar.

Den materiella eller synbara delen av tolkningen förmedlas via medel som rutter, guidade eller självguidade turer, broschyrer, böcker samt tavlor eller andra verktyg. För att åstadkomma en effektiv kommunikation, och i enlighet med Morales rekommendationer...

mendationer, bör det här budskapet «avslöja platsens betydelse» på ett tankeväckande, motiverande och framför allt tydligt och kortfattat sätt. Samtidigt bör man minnas att tolkningens uppgift består i att bidra till att förebygga, skydda och bevara kultur- eller naturarvet.

För att kunna erbjuda besökaren en kulturupplevelse av hög kvalitet måste presentationen av kultur- eller naturarvet enligt Vicente (2000) uppfylla en rad förutsättningar:

- a) Temat eller innehållet måste anpassas till stora och sinsemellan olika delar av allmänheten.
- b) Ett argument och sättet att framföra detta måste ta hänsyn till de olika profilerna hos den publik vi vill rikta oss till (tidigare kunskap, intresse, förväntningar osv.).
- c) Innehållet måste förmedlas på ett attraktivt sätt, med hjälp av de komponenter som är nödvändiga eller möjliga för att skapa ett kvalitetsbesök.
- d) Användning av ny teknologi och audiovisuella medel för att förmedla komplexa processer (historien, tekniken, vetenskapen...). Dessa metoder revolutionerar de kommunikationsstrategier som används av tolkningscentrumen, och erbjuder samtidigt otaliga sätt att presentera information.
- e) Lyckas med den svåra uppgiften att väcka känslor, förmedla upplevelser och beröra besökarna. Det är en viktig del av arbetet, som vi bör införa på en del av våra museer och kultur- och naturarvsanläggningar.

Valet av tolkningsmedel är en övning där logik och sunt förnuft blandas med kreativitet och ett visst mått av intuition. Planeringen av tolkningen omfattar förutom att skapa tjänster, program eller installationer även att reflektera kring kommunikationsprocessen. Idag har kultur- och naturarvscentrum tillgång till ett brett urval av tolkningstekniker som gör det möjligt att ge form åt nya presentationsstrategier. Dessa strategier utgår från en forskningsprocess där basen utgörs av befintliga föremål och samlingar som hör till kultur- eller naturarvet (arkitektoniska kulturarv, museianläggningar, lämningar från svunna tider, naturmiljön) tillsammans med andra komponenter som förknippas med den lokala identiteten, till exempel fester, folklöre eller traditionell gastronomi. Sådana komponenter kan komma att utgöra nyckelelement för presentationen av kultur- eller naturarvet. Det blir allt vanligare att museer eller kultur- och naturarvsanläggningar tillämpar nya presentationsmetoder. De anläggningar och tjänster som är kopplade till tolkningen bör utformas i enlighet med kultur- eller naturresursen, och samtidigt med besökaren. Bland de olika kommunikationstekniker som används för att presentera kultur- eller naturarvet kan följande understrykas:

Tolkande utställningar eller uppvisningar: bidrar till att illustrera budskapet med utgångspunkt i föremål (original eller återskapade), samt med hjälp av grafiska och illustrativa medel. Enligt de data som samlats in är det en av de mest använda metoderna.

Skyltning: en grundläggande metod för presentation av ett kultur- eller naturarv, som samtidigt utgör ett sätt att stärka och sprida bilden av produkten. Om vi vill att projektet ska bli framgångsrikt bör vi utarbeta en bra skyltningsplan. Denna bör i sin tur göra det lättare att ta sig till platsen, och att orientera sig när man väl har kommit fram. Skyltningen bör därför placeras på strategiska platser och ha ett klart och tydligt

innehåll. Målet med skyltningen varierar beroende på var den placeras, vilket kan vara på vägar, på körriktningsskyltar, in situ eller i det närliggande området. I skyltningsplanen ingår olika typer av beskrivningar som erbjuder olika nivåer av information beroende på om de är av administrativ eller tolkande karaktär. Det bör understrykas att ett av de vanligaste problem som nämns av intervjupersonerna i den studie som genomförts är bristen på skyltning som visar hur man tar sig till centrumet. Det är viktigt att tänka på att regelbundet underhålla och förnya skyltningen, i synnerhet om den är placerad utomhus.

Planering av guidade besök: här har tolken en grundläggande betydelse för presentationen av kultur- eller naturarvet, eftersom det är genom honom eller henne relationen mellan publiken och platsen eller föremålet etableras.

Temarutter: ger möjligheten att lära känna betydelsefulla platser och aspekter som underlättar en förståelse av dessa. Vid sidan av tolkningscentrumen finns det ofta en rad kultur- eller naturarvsresurser som placeras i ett tematiskt sammanhang och ges ökad dynamik via centrumet. Dessa resurser brukar organiseras i form av vandringsleder, vilka ofta berikar det kulturella utbudet.

Modeller, diorama eller reproduktioner: erbjuder en tydligt pedagogisk och tolkande framställning. De kan vara särskilt användbara när man riktar sig till barn. Om de används på ett taktfullt sätt kan de också vara ett bra sätt att presentera innehållet för funktionshindrade personer, till exempel synskadade.

Audiovisuella medel: filmer, videoprojektioner, virtuella rekonstruktioner, andra ljud- och bildsystem, audioguidar eller nya PDA-system är några av de verktyg som används för att bredda informationsvägarna. Dessa medel riktar sig normalt sett till en bred publik och kan vara ett sätt att stimulera besökarna.

Iscensättningar, teaterframställningar och living history: dessa metoder är vanligare i anglosaxiska länder än i övriga Europa. Morales (1998) menar att «de här aktiviteterna innehar den största av fördelarna med tolkningen: de utförs av människor, den bästa kända metoden för att tolka kultur- och naturarv».

Pedagogiska workshops: pedagogiska och levande aktiviteter som har möjligheten att motivera de olika publikerna och föra dem närmare en förståelse av det förflutna och av omgivningen. Workshops som riktar sig till skolelever bör uppmuntras och utvecklas vid centrum där den här typen av besökare utgör en viktig del av publiken, något som också tas upp i den studie som genomförts. Sådana här aktiviteter utgör komplement till publicering av pedagogiska skrifter som riktar sig till skolelever, eller till föräldrar som besöker platsen tillsammans med sina barn.

Broschyrer, triptyker och andra publikationer: olika nivåer av information presenteras för allmänheten i form av produkter som till exempel broschyrer med generell information om en anläggning och den service som erbjuds, en kartografi som hjälper besökaren att orientera sig, illustrerade fickguider, specifika monografier, specialiserade guider osv.

Organisation av olika aktiviteter: Kulturevenemang bidrar till att öka områdets dynamik. Visningar, historieberättande, kvällsbesök, fester och evenemang syftar till att fånga besökarens uppmärksamhet på ett nytt sätt. Det är en teknik som används för att skapa en trogen publik.

Kulturella produkter: utgåvor, hantverk, gastronomiska produkter med koppling till området där tolkningscentrumet är beläget, handel och marknadsföring osv. En presentation som gör det lätt att hitta information om själva produkten.

Ett lämpligt utbud av turistservice (boende, mat och underhåll, fritid osv.): Kultur- eller naturarvsprodukten begränsas inte till en presentation av området, utan omfattar även «var ska vi äta, var ska vi sova eller vad ska vi göra» som också är delar av kulturbesöket. Turistanläggningar bör i det avseendet erbjuda en image och en service som stämmer överens med kultur- eller naturarvet samt respekterar omgivningen och målet att erbjuda en turistupplevelse av hög kvalitet.

Vi bör i alla händelser, utifrån identifieringen och värderingen av resurserna, lägga fram de strategier som är mest genomförbara för att främja ett kultur- eller naturarvsutbud som tar hänsyn till helhetsperspektivet. Bortom de fördefinierade modellerna måste man utvärdera möjligheterna att stödja innovativa förslag för att göra kulturella och naturliga tillgångar mer dynamiska i varje enskilt fall. Inom alla projekt är det viktigt att definiera hur man bäst kan strukturera service och information till besökaren, och vilka metoder som lämpar sig bäst för att tolka kultur- eller naturarvet, med utgångspunkt i undersökningar och konceptskapande.

Ett tolkningsprojekt som tillämpas på ett specifikt territorium bör utformas som ett helhetsutbud bestående av olika tjänster och aktiviteter. Erbjudandet måste alltså vara brett och sammansatt, och omfatta befintlig service – vilken det är nödvändigt att underhålla och/eller anpassa till de nya konceptmässiga förslagen – såväl som de nya erbjudanden som uppkommer genom kultur- eller naturarvsprodukten.

Projektet kan rymma både en geografisk bredd och en tematisk komplexitet. Därför är det viktigt att ge form åt de argument som förs fram inom ramen för detta projekt genom olika metoder för tolkning och presentation av kultur- eller naturarvet. Trots att var och en av de enskilda komponenterna har en mening i sig själv kommer det att vara färden längs dem alla som ger oss en helhetsförståelse av kultur- eller naturarvsprodukten.

3.5. Tolkningscentrumens publik

I första hand bör vi påpeka att besökarna är de huvudsakliga användarna av tolkningssanläggningarna (Morales, 2001). Därför bör tolkningscentrumen rikta sina strategier mot tanken att besöket till viss del ska vara njutbart för besökarna, som ju oftast besöker centrumet på sin fritid.

Det finns olika typer av publik och olika sätt att klassificera dem. I första hand kan man indela publiken utifrån klassiska kriterier: ålder, ursprung och sammansättning av besöksgrupper som skolelever, familjer, pensionärer, turistgrupper, grupper av specialister inom ett visst område osv.

Med utgångspunkt i besökarens motivation (mer eller mindre frivilligt besök) urskiljer Busquets och Martínez de Foix (2005) tre typer av publik:

Spontana besökare: som tar sig till centrumet frivilligt, på egen hand eller i en liten, heterogent sammansatt grupp.

Organiserade grupper av vuxna: Deras besök brukar ha planerats och anmälts i förväg, och besöket kan vara i utbildningssyfte såväl som en fritidssysselsättning.

Organiserade grupper av skolelever. Barn eller tonåringar som besöker centrumet som en utbildningsaktivitet inom skolsystemet. Deras närvaro är inte frivillig, utan sker som en obligatorisk del av undervisningen.

Resultaten av de kvalitativa och kvantitativa studier som genomförts inom projektet visar att de flesta centrum hoppas kunna locka alla typer av besökare, även om de också nämner att det finns specifika program som riktar sig till en konkret publik, i synnerhet skolelever eller, i vissa fall, familjer eller pensionärer.

En grundläggande publiksektor som bör ha i åtanke vid utformningen av anläggningar och tolkningsprogram är den som utgörs av lokalbefolkningen. I själva verket finns det redan åtskilliga centrum som anser att en av deras främsta uppgifter är att främja kunskapen om territoriet för att lokalbefolkningen ska värdera det högre och uppskatta det mer. I det avseendet kan tolkningscentrumen, i synnerhet de som är belägna i landsbygdsområden, fungera som instrument för att stärka den lokala identiteten och medborgarnas delaktighet i sin omgivning, till exempel i form av mötesplatser och debattlokaler, och verka för attityder som underlättar en hållbar utveckling av området.

Den funktionshindrade publiken är en sektor som uppmärksammas extra mycket under de senaste åren tack vara nya program för sociokulturell integration. Här finns det två aspekter som bör ha i åtanke när servicen vid tolkningscentrumen utformas (Morales, 2001):

Avlägsnande av fysiska hinder. Vid sidan av tillämpningen av nationella och lokala lagar anser man att det finns en etisk skyldighet att underlätta tillgängligheten hos anläggningar och infrastruktur (vandringsleder, observatorier, reserverade parkeringsplatser...) för personer med funktionshinder. Det ter sig uppenbart att detta varken är möjligt i alla fall eller för alla typer och grader av funktionshinder. Det går till exempel inte att anpassa alla rutter inom vissa naturområden för rullstolsbundna besökare.

Tillgängliga tolkningsprogram. Detta innebär att göra det lättare för funktionshindrade att delta i olika program. Det handlar inte om att ta fram speciella program för personer med funktionshinder, utan om att ge den här publiken en möjlighet att delta i de vanliga programmen. För att lyckas med det har vi en rad verktyg som kan användas med olika tolkningsmedel (se punkt 3.4). Till exempel kan synskadade personer använda audioguiderna, eller röra vid modellerna och reproduktionerna.

Det är viktigt att undvika en överbeskyddande eller paternalistisk attityd, med tanke på att funktionshindrade tydligt uttryckt att de inte vill särbehandlas. Dessutom brukar funktionshindrade personer som besöker sådana här anläggningar ha sällskap av familjemedlemmar, vänner eller personliga assistenter som gör det lättare för dem att ta till sig informationen (Morales, 2001). Man måste tänka på att det finns olika typer av funktionshinder, även känslomässiga och psykologiska, och vara medveten om att alla inte kan hanteras på samma sätt.

Virgental, en tolkande vandringsled för synskadade

I dalen Virgental (Tyrolen, Österrike) har omvärderingen av områdets kultur- och natu-

rarv gett upphov till en vandringsled anpassad till synskadade (Gander 2000). Jordbrukarna i dalen accepterade förslaget att omvärdera det tyrolska kulturlandskapet «Virgen Feldfur» (jungfruängarna) och startade ett projekt som finansierades av den politiska ledningen i Tyrolen. 1993 utsåg administrationen av nationalparken Hautes Tauern ett utvecklingsombud som skulle ansvara för projektet och utarbeta en inventarieförteckning över områdets kultur- och naturarv. 1995 avslutade turistkontoret och jordbrukarna projektet genom att anpassa «Stoanach Pitzend», en 2,5 kilometer lång historisk led. Följande år startade de tre kommundelarna i dalen –Virgen, Matrei och Prägraten– den första österrikiska vandringsleden för synskadade inom ramen för det europeiska programmet Leader II. Informativa tavlor med blindskrift har installerats längs hela leden. Dessa kompletteras med en informationsbroschyr utgiven av turistkontoret, också den på blindskrift, som riktar sig till de synskadade utflyktsdeltagare som önskar mer information. Det nyskapande förslaget, som går under namnet «Sinnenas dal» har gett återklang i hotellsektorn. De platser som erbjuder logi har anpassat sina lokaler efter publikens behov, en publik som ofta reser i sällskap med en annan person eller med en ledarhund, och restaurangerna i området erbjuder även sina menyer på blindskrift. En paketresa för synskadade turister och deras familjer har skapats, huvudsakligen i Österrike, Tyskland, Schweiz och Italien, som består av ett tredagarspaket med guidade besök (i bus och båt) till de främsta sevärdheterna i området. Å andra sidan organiseras inte bara aktiviteter för synskadade, utan platser, leder och attraktioner har utrustats för att stimulera alla fem sinnen. Besökarna, guidade av synskadade, kan uppleva en rad icke visuella intryck som presenteras i form av en vandringsled för luktsinnet och hörseln, ett laboratorium med aromatiska växter, en mörk bondgård osv.

När man väl har lärt känna de olika typerna av besökare kan tolkningscentrumet erbjuda olika typer av utbud för de olika sorternas publik (Ballart och Juan-Tresserras, 2001):

Lokalsamhälle: möjligheten att erbjuda en mötesplats, ett kulturellt rum, en identitetssymbol för befolkningen, tillgång till ett icke akademiskt utbildningsinstrument som bidrar till att öka den kulturella nivån osv.

Familjer: en plats att tillbringa fritiden på ett kvalitativt sätt, genom att kombinera kultur, nöje och utbildning, och stärka relationerna mellan generationerna.

Skolelever och lärare: ett komplement till utbildningsprogrammen, en möjlighet att utföra aktiviteter som inte kan göras i skolmiljö, upplevelser utanför skolan, tillgång till ett specialiserat bibliotek.

Pensionärer: en berikande fritidssysselsättning som aktiverar och inbjuder till deltagande, en möjlighet att återuppleva eller minnas tidigare erfarenheter, lära känna aspekter som man inte haft tillgång till tidigare, eller själv arbeta inom ideella program.

Föreningar för museernas vänner eller kultur- och naturarvsorganisationer: en chans att ventilera sina bekymmer och funderingar, träffa personer med liknande intressen och delta i ideellt arbete.

Forskare: finner stöd för sin forskning och tillgång till specialiserad dokumentation.

Turister: en kulturell turistprodukt, ett sätt att lära känna kulturen i det område de besöker.

Intressenter: en plats för kommunikation och utvärdering av förvaltningen.

3.5.1. Hur attraherar man besökare

En grundläggande förutsättning för att besvara den här frågan är att känna till publiken som besöker tolkningscentrumet. Publikundersökningar bör inte endast bestå av socioekonomiska analyser och statistik över besökare som kommer till tolkningscentrumet. Även om sådana uppgifter också är användbara bör undersökningarna omfatta faktorer som besökarnas motiv, tidigare kunskap, vilken del av centrumets innehåll de använder, deras intryck, hur de uppfattar de pedagogiska elementen i texter och guidade besök eller workshops. Screven (1993) tar upp några exempel:

- Besökarnas psykologi och personlighet: attityder, kunskap om de teman som ställs ut osv.

- Besökarnas beteende inom tolkningsområdet: riktlinjer för förflyttning, vart besökarna går, vem de har sällskap med, hur länge besöket varar, om de läser informationen, om de blir trötta, besöksmottagande, vilka tolkningsmedel de föredrar, platser, preferenser, eller hur de använder de olika tjänster som erbjuds vid centrumet.

- Förmågan att förstå den information som presenteras och budskapens effekter för besökarnas attityd, beteende, intressen osv.

- Utveckling och förbättring av de metoder som används för att mäta och utvärdera besökarens upplevelser och intryck, effekterna på kort, medel och lång sikt av dessa upplevelser, publikens delaktighet, själva besöket och det intresse som följer av besöket.

Följaktligen bör studier av publiken vid tolkningscentrumen besvara en rad frågor som:

- Hur ska man kunna bekanta sig med nya tendenser vad gäller smak och efterfrågan?

- Hur ska vår publik klassificeras?

- Vilka är våra publiknisher och hur ska vi fånga de potentiella besökarna?

- Hur ska vi förhålla oss till våra konkurrenter och dra nytta av att utgöra ett komplement till dem?

- Samt –i synnerhet– hur skapar vi resurser utifrån en plan för spridning av information om tolkningscentrumet?

Genom att svara på dessa frågor kan man utarbeta en lämplig spridningsplan för aktiviteterna vid centrumet (Lord och Dexter, 1998) med syftet att:

- Identifiera de nuvarande och framtida publiksegment som besöker tolkningscentrumet, och använda lämpliga metoder för effektiv kommunikation till var och en av dessa grupper.

- Tillämpa metoder som kan öka antalet besökare samt, när detta är tillämpligt, inkomsten per besökare.

- Förbättra tolkningscentrumets presentationsförmåga och service.

- Motsvara publikens behov och förväntningar.

- Visa på vilket sätt tolkningscentrumet är till nytta för allmänheten, och vilka publik-

sektorer som använder centrumet. Den här aspekten kan användas för att kommunicera med intressenterna.

- Utvärdera de resultat som uppnås.

När det gäller de besökare som har fått sina förväntningar uppfyllda och kan tänka sig att komma tillbaka bör man använda sig av metoder som att utforma nya och föränderliga program. Det finns alltså ett antal grundläggande och permanenta program som kan kompletteras med tillfälliga evenemang som utställningar, aktivitetsprogram, förnyade rutter, ändringar i broschyrerna osv. (Morales, 2001). Dessutom är det viktigt att komma i håg att en av de mest effektiva formerna för kommunikation mellan besökare till den här sortens anläggningar är ryktesvägen. Ett förnyat utbud kan därför innebära att man fångar och behåller trogna besökare.

Andra viktiga faktorer för att attrahera publiken är att arbeta i nätverk och publice-ra information tillsammans, mellan olika centrum i samma område eller beroende på tema.

3.6. Förvaltningsmodeller

Sedan mitten av 90-talet har den situation som präglar arbetet med planering och förvaltning av naturområden och kulturanläggningar lett till att nya juridiska former skapats för de organ som förvaltar tolkningscentrumen. Det finns åtskilliga typologier eller modeller:

Källa: *Institute On Governance*, 2003. Se www.iog.ca

Direkt offentlig förvaltning. Innebär att såväl personalen som de aktiviteter och program som utvecklas vid tolkningscentrumet kontrolleras av den offentliga förvaltningen. Det kan förekomma underordnade former som enbart statlig förvaltning, där inga andra aktörer deltar vid beslutsfattandet, eller konsultativ förvaltning, vilken innebär att ansvaret för förvaltningen tillkommer en offentlig enhet som i normala fall har konsulterat (och kan vara skyldig att konsultera) andra aktörer innan beslut kan fattas. I Andorra motsvarar skapandet av tolkningscentrum den politik för museiväsendet som förs av kulturministeriet och som hänger samman med projekt på europeisk nivå, till exempel kulturlederna «tur genom landsbygds miljön» och «järnmän». För de projekten anlätade man formgivare som genomförde utformningen under kontrollerad ledning, men personalen är fast anställd och aktiviteterna ingår i planeringen för museiservice för kultur- och naturarv i Andorra.

Konsortium av offentlig förvaltning. Förvaltning av ett blandat konsortium bestående av olika offentliga förvaltningar samt eventuellt organisationer som företrädar företagen i området. Det är en modell som bygger på delaktighet och är lämplig för att integrera intressen och resurser för alla aktörer inom territoriet. Processen för samsamsättning av sådana här enheter brukar dock vara långsam, och det brukar vara nödvändigt att utveckla speciella färdigheter. Varianter av den här modellen brukar vara den kooperativa förvaltningen, där de beslut som tas av offentliga organ kräver delaktighet av andra aktörer i förvaltnings- och beslutsfattandeprocesserna (i synnerhet när den offentliga egendomen dominerar) och den gemensamma förvaltningen, där ansvaret för förvaltningen ligger på både offentliga organ och representanter för utomparlamentariska aktörer som samarbetar med förvaltningen av centrumet och beslutsfattandet. Tolkingscentrumet vid kryptan i Sta. Eulalia i Mérida förvaltas av konsortiet för den historiska, konstnärliga och arkeologiska staden Mérida, en offentlig enhet som bildats av Extremaduras regionalstyrelse, kultur- och utbildningsministeriet, provinsstyrelsen i Badajoz och kommunstyrelsen i Mérida. Konsortiet verkar för ekonomiskt, tekniskt och administrativt samarbete mellan de enheter som deltar i arbetet med förvaltning, organisation och intensifiering av de åtgärder som rör bevarande, restauration, värdeökning och omvärdering av Méridas rika utbud av monument och arkeologiska fynd.

Delegerad förvaltning genom budgivning eller upplåtande. Den offentliga förvaltningen delegerar förvaltningen till en eller flera organisationer. Dessa kan vara privata intresseorganisationer, NGO:s, lokala befolkningsgrupper och föreningar som kommer att driva centrumet och ansvara för beslutsfattandet inom ramen för vissa direktiv. I normala fall äger den här typen av förvaltning rum i lokaler som är offentlig egendom, genom budgivning eller upplåtande för en bestämd tidsperiod. Det här är tveklöst den metod som är enklast, mest direkt och oftast används. I Spanien, Italien och Portugal är det den vanligast förekommande förvaltningsmetoden. De enheter som stöder skapandet av tolkningscentrum för kultur- och naturarv är oftast lokala förvaltningsorgan som i sin tur stöds av regionala förvaltningsorgan och fonder som i regel kommer från europeisk nivå, antingen direkt eller via regionala program. Hela förvaltningen brukar utlokaliseras, från styrelsen till alla yrkeskategorier, inklusive städtjänster. Kommunala arbetsgrupper eller företag som innehar koncession brukar ansvara för underhållet. Generellt sett brukar den koncessiva förvaltningen av centrumen beviljas efter en offentlig budgivning, och de företag som får koncessionen –vilka varit tvungna att anpassa budgeten för att vinna tävlingen– brukar ha små resurser för att täcka annat än baskostnaderna. Detta faktum innebär att olika typer av aktiviteter och förslag för att öka slutbudgeten måste utvecklas. De ytterligare resurserna brukar vara grundförutsättningen för att ge dynamik åt tolkningscentrumen och den lokala utvecklingen. Ekomuseet *Terres de l'Ebre* och tolkningscentrumet *Casa de Fusta* utgör exempel på detta.

Silvervägen: en övergripande förvaltning av tolkningscentrumen

Projektet Silvervägen i Extremadura, allmänt känt som projektet Alba Plata, består av 34 delprojekt med fokus på återuppbyggnad, skydd, restaurering och skyltning av

totalt 31 resurser i olika områden längs den historiska Silvervägen, samt att förbättra vägen till klostret Guadalupe, en historisk enklav omkring 10 mil öster om rutten.

Mellan 1997 och 2004 har den regionala styrelsen med hjälp av internationell finansiering investerat 19 miljoner euro i att återuppbygga och öka värdet på Silvervägen och dess omgivningar, som omfattar de 33 milerna mellan baden i Montemayor och klostret. Mer än 30 åtgärder har vidtagits för upprustningen och skyltningen av den historiska leden. Dessa omfattar tolkningscentrum, vandrarhem, religiösa byggnader, slott, fästningar, broar och arkeologiska fyndplatser.

Projektet Alba Plata avslutades i oktober 2004. Regionalstyrelsen framförde idén att anlita ett privat företag för att sköta bevarande, användning och förbättring av leden. Budgivningen för att ta hand om hela förvaltningen av Silvervägen, inklusive underhåll av leden, skyltningen och de 14 tolkningscentrumen mellan slutet av 2004 och 2006, publicerades som ett brådskande ärende i Extremaduras officiella tidning till priset av 1 425 000 euro.

Koncessionskontraktet omfattar inte vandrarhemmen. Det förutsätter dock inledningen av en övergripande administration för att optimera förvaltningen via ett enda organ. Syftet är att skapa en sammanhängande produkt och förenkla olika processer, för att göra Silvervägen till ett redskap för kulturell och turismrelaterad och inte minst ekonomisk utveckling.

Besökarna (turister, vandrare och cyklister) kommer i kontakt med tre sorters skyltning: små granitkuber, en granittavla med inskriptioner i vinyl som ger generell information om leden och om den specifika etappen (det finns totalt 17 etapper) och dess mest betydelsefulla komponenter, samt en tredje typ av skyltning som förklarar de element man stöter på under vägen, till exempel de romerska milsmärken som placerades var 1 480 meter, broar osv. De här skyltarna behöver ses till regelbundet av det ansvariga företaget. Detta bör också se till att olagliga ockupationer (till exempel inhägnader) av området inte sker, eller åtgärda dessa om det blir aktuellt.

Det är dessutom företagets ansvar att underhålla de 14 tolkningscentrum och de arkeologiska fyndplatser som står till besökarnas förfogande. Fram till slutet av 2004 sköttes detta arbete av personal från regionalstyrelsen. Kulturdepartementet i Extremadura uppskattade att mellan 15 och 20 nya anställningar skulle skapas. Den sortens socioekonomiska förbättringar är ett annat av målen med projektet Alba Plata, som syftar till att framhäva Silvervägen och dess omgivningar.

Franchising. Ett annat alternativ skulle kunna vara franchising inom den offentliga sektorn, även om detta till viss del påminner om en administrativ koncession (offentlig tävling eller koncession för en begränsad tidsperiod, bland annat). Det som skiljer ut den här modellen är rätten att använda ett märke i utbyte mot att arbeta i nätverk och följa en rad kriterier för att förvalta och underhålla märkets status. Dessa kriterier fastställs på förhand genom franchisingkontraktet. Den här modellen är att betrakta som originell när det gäller förvaltning av anläggningar som hör till den offentliga sektorn. Den juridiska och administrativa hållbarheten behöver studeras närmare, liksom den ekonomiska genomförbarheten av den här sortens nätverk. Franchisingmodellen används av den iberiska rutten i Katalonien. Rutten stöds av det arkeologiska museet i

Katalonien (MAC), som sammanfogar en serie av initiativ som marknadsförs i relation till arvet från den iberiska epoken. Ur juridisk synpunkt drivs egentligen inte de här anläggningarna som franchising i ordets strikta bemärkelse, men modellen ligger nära. Den iberiska rutten styrs av det arkeologiska museet i Katalonien, som är officiellt ansvarig för rutten samt förvaltar och övervakar användningen av märket och de produkter som förknippas med detta. MAC har en dubbel roll. Å ena sidan fungerar de som franchisegivare genom att garantera kvaliteten och stöda starten och driften av vart och ett av de centrum som ingår i nätverket. Å andra sidan bidrar MAC med subventioner för att täcka underhållskostnader för nätverket och för att marknadsföra detta tillsammans med bidrag från delaktiga medlemmar, och förvaltar direkt de anläggningar som drivs under märket «iberiska rutten». I programmet ingår tolkningscentrumet i Olèrdola, tolkningscentrumet för ibererna i Tivissa och tolkningscentrumet i Folgueroles.

Helt privat förvaltning. Ansvaret för området vilar helt och hållet på individer, företag eller organisationer under privat drift. De äger ett territorium eller område och beslutar om allt som rör användningen av detta. Förvaltning av tolkningscentrum som sköts av privata företag är inte speciellt vanlig i södra Europa. Ett exempel är dock naturområdet «Les basses d'en Coll», en enklav på 60 hektar i kommunen Pals, som utgör en del av strandängarna i Baix Empordà och ingår i den katalanska regionalstyrelsens plan för naturområden av intresse (PEIN). Området har ett tolkningscentrum, en utsiktsplats och en skyltad led som löper förbi risfält, en sötvattenslagun och ett kustområde med klitter. Fastighetsbolaget Arenales del Mar (IAMSA) äger området, som har förklarats ej byggbart. De har undertecknat ett avtal med Kataloniens regionalstyrelse och kommunstyrelsen i Pals för att skydda den här enklaven, vilket innebär att området bevarats, risodlingen fortsätter att drivas och tolkningsmedel skapats. Företaget anställde personal, byggde ett tolkningscentrum och färdigställde områdena för att ta emot besökare. Kommunstyrelsen i Pals tillhandahöll en budget för miljöutbildning samt åtgärder för ett generellt underhåll av området (renhållning av flodstränder, åtgärder för att samla in vegetabiliskt organiskt material, renhållning av stränder osv.). Föreningar kan också vara en drivkraft för att skapa tolkningscentrum, men också fungera som förvaltare. Det här är ingen vanlig modell i södra och östra Europa, men den förekommer ofta i de anglosaxiska länderna.

I Slovakien utmärker sig fallet med ett ekocentrum som drivs av Daphne Institute of Applied Ecology, en NGO som har utvecklat ett tolkningsprogram för kulturlandskapet vid flodbädden längs floden Morava i närheten av Bratislava.

Det är också värt att nämna det spanska fallet med tolkningscentrumet i Sacromonte, som skapats och förvaltas av kulturföreningen Vaivén Paraiso. Det ligger mitt i hjärtat av Sacromonte, en traditionell förstad till Granada som bebos av spanska zigenare, belägen i Barranco de los Negros vid sidan av Alhambra. Här finns ett etnografiskt museum där livet i grottorna återskapats, ett naturcentrum för att beskriva växt- och djurlivet i området samt ett sociokulturellt område där olika konstarter ställs ut: musik, måleri, hantverk, gastronomi... Andra centrum som utmärker sig är tolkningscentrumet för judisk kultur i Tarazona, som förvaltas av föreningen Moshe de Portella, eller tolkningscentrumet för miljö i Enguera, som förvaltas av ADENE (naturskyddsföreningen i Enguera).

Ekocentrumet Daphne Ecocentre (Devínska Nová Ves, Slovakien):

en framgångsrik tolkning av ett natur- och kulturarv som förvaltas av en NGO

Daphne, Institute of Applied Ecology är en organisation utan vinstsyfte som grundades 1993 och fokuserar på professionell utveckling av tillämpad miljöforskning. NGO:n förvaltar ett framgångsrikt centrum i Devínska Nová Ves för att tolka kulturlandskapet kring floden Morava.

1996 skapades en informationsstig vid floden Morava genom samarbetet mellan Daphne och United States Peace Corps. Projektet finansierades av bidrag från US/AID. Stigen sträcker sig 21 km längs floden Morava, den naturliga gränsen mellan Österrike, Tjeckien och Slovakien. Sedan gränsen stängdes för allmänheten under fyrtio år av socialistiskt styre är detta ett av Slovakiens mest ofördärvade och intressanta naturområden. Stigen har sexton informationstavlor med text på slovakiska, engelska och tyska av varierande längd. Tavlorna tar upp så olika ämnen som översvämmade sjöar och djurlivet på flodslätten, de lokala byarnas historia och de stora moraviska fästningar som funnits i området. På grund av vädret och några olyckliga fall av vandalism har informationsstigen vid floden Morava renoverats och nya informationstavlor installerades under våren 2002. Renoveringen var möjlig tack vare bidrag från den brittiska ambassaden i Slovakien.

Två utomhusmuseer längs informationsstigen vid floden Morava har också skapats som en del av arbetet med ekocentrumet Daphne. Järnridåmuseet, som innehåller en del av det taggtrådsstängsel som utgjorde en del av «järnridån», ett vaktorn, en bunker och en informationstavla, färdigställdes år 2000. Det geologiska museet, det första av sin sort i Slovakien, öppnades 2001. Framgången med den ursprungliga informationsstigen vid floden Morava hos såväl turister som lokalbefolkning har lett till att en ny informationsstig mellan byarna Male och Velke Levice skapades år 2000.

www.daphne.sk

3.7. Personalen

Ett av problemen med tolkningscentrumen är själva personalen och de anställdas kvalifikationer. Man kan skilja mellan olika kategorier:

Ledare/förvaltare/chef för kultur- och naturarvsprojekt/förvaltare av kultur- och naturarv/specialiserad kulturförvaltare för kultur- och naturarv. Ansvarar för att analysera ett territoriums eller områdes resurser och föreslå riktlinjer för implementeringen av en politik för utveckling av kultur- och naturarvsresurserna som garanterar att det bevaras och presenteras för allmänheten. Den här befattningen omfattar också strategisk planering, samordning av arbetsgruppen och förvaltning. Personer med den här befattningen bör ha kunskaper om marknadsföring av kultur och kommunikation.

Ansvarig för tolkningen av kultur- eller naturarvet/förmedlare/aktivitetsledare – förvaltare av kultur- eller naturarvet som specialiserar sig på tolkning. De är professionella pedagoger som har till uppgift att förmedla kultur- eller naturarvet. Deras arbete består av att tänka ut och samordna ett tolkningsprogram, vilket kallas

för kulturmedling (i synnerhet i fransktalande länder). Arbetet bygger på platsens eller territoriets resurser, och innebär att hänsyn måste tas till publikens mångfald och olika behov. Programmet kan omfatta såväl mänskliga som andra medel.

I Spanien är det eventuellt vanligare att använda benämningen «tolk». Begreppet «kulturmedling» utvecklades i Frankrike i början av åttiotalet, och innebar en förnyelse av uppfattningen om tolkning. Jacobi (2000) definierar medlarens/tolkens roll som en professionell person som närvarar vid sidan av besöksgruppen för att ge liv åt kultur- eller naturarvet, väcka intresse och förmedla såväl kunskap som känslighet. För Jacobi är tolkningen medlarnas huvudsakliga arbetsuppgift. Enligt honom består tolkningsarbetet av tre nyckelfaktorer: översätta, leka och uttyda. I det första steget använder medlaren en rad koder och referenser för att kunna översätta, det vill säga förmedla beskrivningen av kultur- eller naturarvet på ett språk som är begripligt för besökaren. I andra hand kommer leken, som syftar på de aspekter som rör arbetets kreativitet. Det handlar om att framkalla en serie känslor hos betraktaren, som berör dennes inre. Till sist måste medlaren uttyda det dolda budskap som finns hos kultur- eller naturarvet, med hjälp av en rad centrala beståndsdelar och nyckelelement.

Guide/tolk – kultur- och naturarvens lärare. De ansvarar för att genomföra och iscensätta alla aktiviteter som kräver att personalen har kontakt med publiken: guidade besök, utbildande workshops, lekar... Framgången för många tolkningscentrum beror med all säkerhet inte bara på hur kultur- eller naturarvet visas upp, utan också på den roll guiden fyller. Guiden är den person som kompletterar hela forskningsprocessen, bevarandet och interventionen, eftersom det är guiden som bör ha förmågan att sammanfatta alla dessa aspekter och presentera dem för besökarna på ett attraktivt, dynamiskt och underhållande sätt, utan att någonsin försumma vikten av att förmedla äktheten hos innehållet.

I vissa fall kan flera av dessa yrkesroller innehas av en och samma person, exempelvis vid små centrum. Vid större centrum med flera aktiviteter kan också andra typer av roller förekomma.

Till den här tekniska personalen läggs informatörerna, i de fall tolkningscentrumet har utrymme för en informationsavdelning. Generellt sett brukar stora anläggningar skilja mellan avdelningen för mottagning av besökarna och själva tolkningscentrumet. Vaktpersonal samt personal som sköter underhåll och rengöring kompletterar listan.

Beroende på vilken typ av kultur- eller naturarv som presenteras vid tolkningscentrumet eller territoriemuseet bör det finnas personal till hands som är specialiserad på skydd, studier och bevarande av detta: konservatorer, naturvetare, skogsvakter osv.

3.8. Den ekonomiska aspekten

En annan grundläggande aspekt som bör övervägas är den ekonomiska. Alla initiativ till planering av centrum och anläggningar för presentation av kultur- eller naturarv medför betydande investeringar som under alla omständigheter måste kontrolleras fullständigt för att anpassas till projektet och inte överskrida kostnadsberäkningarna.

Beslutet att skapa eller göra om ett museicentrum, eller någon annan typ av kultur-

eller naturarvsanläggning som motsvarar de krav samhället ställer, kan komma att få omfattande ekonomiska, sociala, kulturella och stadsplaneringsrelaterade mm. konsekvenser för ett område.

Därför bör planeringen av ett tolkningscentrum vara ett fundamentalt instrument för att uppnå en avkastning som motsvarar de resurser som investeras i att utforma en anläggning. I slutändan handlar det om att garantera att en rad mål uppfylls och att materiella och ekonomiska resurser samt personalresurser används på rätt sätt.

3.9. Hur utvärderas och förbättras ett tolkningscentrum

En kulturell organisations produktivitet kan inte uppskattas enbart genom en budgetanalys, utan måste också utvärderas genom det antal aktiviteter som organiserats och kvaliteten hos dessa, samt förmågan att kommunicera med och nå publiken och intressenterna.

Total Quality Management innebär att uppnå meningsfulla och långsiktiga resultat genom att tillfredsställa användarna, använda resurserna på ett rationellt sätt samt förbättra organisationens effektivitet genom initiativ som kan rikta sig till hela förvaltningen.

Principerna för TQM (Total Quality Management) har redan tillämpats på ett framgångsrikt sätt av museer i olika länder. De kan hjälpa oss att sätta upp «minimi»villkor för tolkningen som måste respekteras för att en viss kvalitetsstandard ska kunna nås. Det här tolkningsschemat bör anses utgöra den minsta fungerande nivån. Nästa steg är att förbättra arbetets kvalitet och kvaliteten hos förvaltningen av organisationen. Denna process definieras som differentiering i jämförelse med andra kulturutbud, för att bli «konkurrenskraftig» på området.

Tillämpningen av minimistandarder bör ske på ett flexibelt sätt och behållas som en utgångspunkt för framtida förbättringar. Samtidigt kommer ett lämpligt informationssystem för att övervaka och utvärdera de resultat som uppnås att behöva tas fram. Detta används både för självdiagnos av prestationsnivån och för att uppdatera planeringsprocesser och planeringens innehåll.

Standardtillämpningen kan sammanfattas av följande faser:

1. Individualisering av centrumets funktioner –service, tillgångar, aktiviteter–, vilka kan användas som mätbara objekt för kvantitativa utvärderingar, eller av de funktioner som kan utgöra orienteringsobjekt av teknisk karaktär för att förbättra centrumets prestationsnivå.

2. Fastställning av minsta mål eller anpassningsmål, med utgångspunkt i formuleringen av primära och sekundära funktioner, analys av bristerna, samt individualisering av optimala mål som bör uppnås för varje standard.

3. Antagandet av flexibla principer för standardtillämpning, huvudsakligen i form av lämpliga tidtabeller för tillämpning av kvalitetssystemet, möjligheten att anpassa det till standarden genom systemaktiviteter, samt möjligheten att få offentligt stöd för initiativ som syftar till att nå minimistandarderna för kvaliteten.

4. Övervakning av ändringar i minimistandarderna och den regelbundna granskningen av dessa.

När kvalitetsstandarderna väl har uppnåtts ökar behovet av att «vara annorlunda» inom ditt område, det vill säga att urskilja ditt erbjudande från andras. Nyckelbegreppen för detta andra steg av kvalitetsstyrningen, med den tekniska definitionen differentiering, sammanfattas nedan:

Uppdrag: Centrumet bör ha en klar och enhetlig uppfattning om sitt uppdrag, och organisera sin ledning och sin personal/sina frivilligarbetare, sina ekonomiska resurser, samlingar, publikprogram och aktiviteter på ett sätt som fokuserar på att uppfylla det fastställda uppdraget.

Ledning: Ledningen och personalen/frivilligarbetarna bör ha en tydlig och gemensam uppfattning om sina roller och ansvarsområden, och ha förmågan att fokusera på planering för framtiden.

Administration och finanser: Det bör finnas system för att utveckla och avgöra hur centrumet förvärvar, utvecklar och fördelar resurser för att uppfylla sitt uppdrag och bibehålla sin egen och det offentligas ekonomiska hållbarhet.

Serviceledning: Samlingar (om sådana finns) bör på ett effektivt sätt övervakas, lagras, försäkras, dokumenteras, konserveras och utvecklas i enlighet med det fastställda uppdraget, policyn och procedurerna.

Presentation, utbildning och tillgänglighet: Centrumet bör vara aktivt när det gäller att skapa publikprogram och utställningar, samt att göra samlingarna tillgängliga för identifierade och potentiella publik. På så sätt tillhandahålls möjligheter till lärande och nöje, för att på ett effektivt sätt uppfylla uppdraget.

3.9.1. Vad «kvalitetsstyrningsprocessen» innebär

Det här avsnittet kan göra det lättare att förstå nyckelmomenten för denna del av arbetet. De omfattar följande:

- Kontrollera framförandet för att garantera att servicen stämmer överens med målen, tidsramarna, budgeten och standarderna.
- Sök feedback för att öka effektiviteten hos servicen och förbättra prestationsnivån dag för dag.
- Kommunicera internt i nätverk och externt med kundbasen för att främja ett effektivt framförande.
- Utforma arbetsrutiner och ansvarsområden som förbättrar tolkningen och utbildningstjänsterna.

Det är nödvändigt att införliva hela personalen i kvalitetsstyrningen, även om du beslutar att ge ansvaret för processen till professionella som anlitas externt. Generellt sett kommer reaktionerna till en början att bli negativa, främst på grund av de svårigheter kvalitetsimplementeringen vid en första anblick ser ut att medföra. Med tiden och den växande uppfattningen om de fördelar denna medför kommer dock engagemanget att bli allt större.

En annan aspekt som bör has i åtanke om du vill implementera kvalitet i organisationen är att processen alltid bör studeras både i sin helhet och för varje enskild tjänst. På så sätt kan slutsatser dras om var och en av tjänsterna/funktionerna och om vilka områden som behöver förbättras.

Verktygen för kvalitetsimplementering är:

Planering av förbättringen. Om du anser att ett försök eller en tjänst inte når den kvalitetsstandard som krävs måste du tänka på att funktionen alltid kan förbättras. Inom det här området kommer du att utarbeta en förbättringsplan, som kan hjälpa dig att nå de standarder som nämnts ovan, samt ett indikatorsystem som gör det möjligt att testa förbättringsplanen och dess effektivitet.

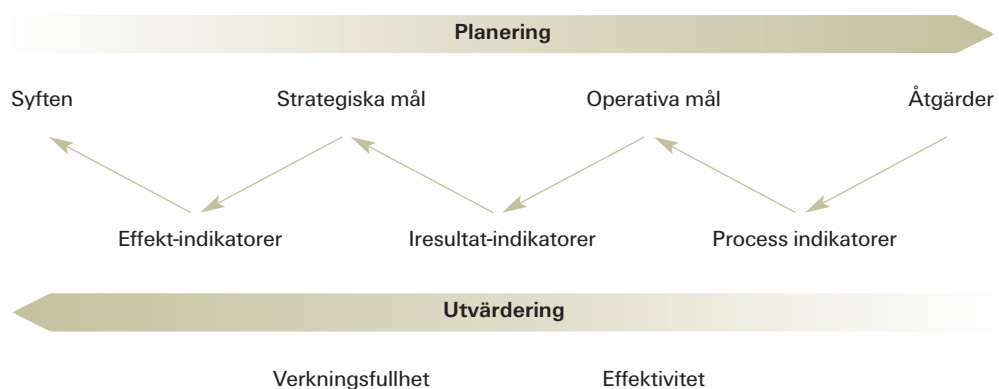
Indikatorsystem. Det här verktyget gör det möjligt att uppnå den kvalitetsnivå vi vill erbjuda publiken. Det kan också hjälpa oss att mäta tillfälliga avvikelser i serviceproduktionen från denna nivå. Detta innebär att indikatorerna hjälper oss att vidta både «förebyggande» och «korrigerande» åtgärder för att garantera en permanent förbättring av kvaliteten.

Å andra sidan måste indikatorsystemet integrera utvärderingen i planeringsprocessen på rätt sätt. Därför är det nödvändigt att definiera de olika målnivåer som ska uppnås, samt föreslå de nyckelvariabler och lämpliga indikatorer som gör det möjligt att skatta varje variabel.

Centrumets projektmål måste alltså vara SMART: Specificerat, Mätbart, «Achievable» (uppnåeligt), Realistiskt, Tidsbestämt.

Det rekommenderas att använda utvärderingsmomentet i den strategiska utformningen som en typologisk referens för indikatorerna, med koppling till var och en av dem, i första hand till det generella målet, i andra hand till det strategiska målet och slutligen till det förutsedda operativa målet.

På så sätt samlas en uppsättning effektindikatorer med förmågan att mäta effektiviteten hos det strategiska målet, eftersom de gör det möjligt att bedöma om ett syfte kommer att uppnås eller inte. Ett antal resultatindikatorer värderar hur verkningsfullt det operativa målet är i relation till det strategiska. Processindikatorerna, slutligen, mäter effektiviteten hos var och en av de åtgärder som utförs.

I den här typen av integrerat utvärderingsschema är det viktigt att ägna mycket uppmärksamhet åt hur de mål som ingår definieras. Inledningsvis handlar det om att specificera dem på ett så klart och tydligt sätt som möjligt. Ju mer konkreta de är, desto enklare kommer de vara att mäta.

Några av de steg som aldrig får glömmas bort ingår som naturliga element i vilken process som helst. Tidens gång leder inte bara till fysiskt förfall, utan dessutom till en

försämring av skötselns kvalitet (på grund av till exempel bristande motivation och förhoppningar hos personalen i takt med att projektet åldras eller går in i en rutinfas). Det här är ett av de skäl som gör att man bör gå igenom målen regelbundet och utarbeta nya syften som tvingar till ständig förbättring. Varje förbättring (och själva processen att inte försämrats) har en kostnad som bör uppskattas så exakt som möjligt.

Det är inte möjligt att tilldela exakta indikatorer innan projektet definierats i sin helhet.

Sådana indikatorer kan vara:

- Kvalitetsprocessindikatorer. Deras uppgift är att mäta i hur hög grad förutsedda aktiviteter genomförs. De bygger på data som samlats in under genomförandet av dessa aktiviteter (till exempel den tid en besökare tillbringar med att använda tjänsten).

- Kvalitetsprodukt- eller serviceindikatorer. De återspeglar egenskaperna hos den produkt/tjänst som erbjuds till besökaren. Indikatorerna bygger på befintliga data eller data som samlats in internt (till exempel det antal användare som fick vänta mer än tio minuter på att använda tjänsten).

- Indikatorer för användarens intryck. De återspeglar användarens åsikter om en viss produkt eller tjänst. Dessa indikatorer kan beräknas genom att undersökningar utförs (till exempel hur tillfredsställda kunderna är vid slutet av besöket).

Ett komplett system av kvalitetsindikatorer måste ta hänsyn till de här tre typerna av indikatorer, så att det finns en övergripande kontroll av aktiviteter och resultat.

System för insamling och hantering av förslag/klagomål. Det här systemet bör vara en systematisk mekanism som gör det möjligt att samla in och noga överväga användarnas åsikter för att förbättra kvalitetsstyrningssystemet. Huvudmålen bör vara:

- Att samla in all anmärkningsvärd information från användarna.
- Att förbättra kundservice.
- Att erbjuda personlig service.
- Att tillfredsställa kunderna på nytt när de har upplevt problem.
- Att utbilda personal för att lösa dessa problem.

Hur kan vi då praktiskt tillämpa de här syftena? Det viktigaste redskapet är undersökningen i enkätform. Enkäter gör det möjligt att genom ett frågeformulär få information om hur nöjda kunderna är på ett praktiskt och effektivt sätt.

Enkäterna bör utformas med tanke på följande huvudsakliga mål:

- Att ta reda på användarnas åsikter om de olika tjänster vi erbjuder.
- Att verka för ett ständigt förbättrat utbud som drivs av de åsikter som uttryckts, för att uppfylla kundernas behov.
- Att systematiskt uppnå en nivå av tillfredsställelse för publiken.

När processen väl har satt igång kan vi säga att vi har börjat tillämpa kvalitetsstyrningen. Vi kommer att få resultat som vi kan studera, och om det blir nödvändigt kan vi utforma planer för att förbättra dem. Det steg som kvarstår är dock både det mest mödosamma och det som brukar bemötas med störst motstånd: hanteringen av dokumentationsprocessen.

Detta innebär att vi måste planera den konkreta hanteringen av procedurer och

register på ett systematiskt sätt som kan tillämpas på alla aktiviteter. En korrekt och effektiv dokumentationsprocess kommer att ha stor betydelse för kvalitetssystemet. Den kommer dessutom «tvinga» oss att ha ett minimum av prover och dokumenterade register i det format som föreskrivs.

När de här kriterierna uppfylls bör vårt kvalitetssystem vara i gång. Kvalitet är ett omständligt engagemang, men det ger positiva och permanenta resultat. Kvalitet i fråga om att utföra tjänster kan vara hållbar över tid (den så kallade totala kvaliteten), men alla berörda aktörer måste bidra och motta fördelar under processens förlopp. Kvaliteten hos de tjänster som erbjuds beror heller inte bara på de anställda, utan handlar framför allt om att uppfylla publikens och lokalbefolkningens behov.

3.9.2. Exempel på kvalitetsindikatorer

Med tanke på vad som sagts tidigare kan vi här ge ytterligare förslag ifall du vill räkna på några självutvärderande indikatorer för att kontrollera er kvalitetsnivå.

Generellt sett bör indikatorerna ha följande egenskaper:

- Verifiera om tolkningscentrumets mål har uppnåtts (territoriell utveckling, nätverksbyggande, förmedling av kulturarvet till publiken, bevarande, förbättring av tolkningsmetoder och tekniker osv.).
- Utvärdering av byggnaden och dess struktur.
- Utvärdering av centrumets läge.
- Utvärdering av funktioner och erbjudna tjänster.
- Utvärdering av spridningsaktiviteter och medborgarnas nivå av delaktighet/inblandning.
- Utvärdering av intern ledning.
- Om möjligt, utvärdering av de lokala ekonomiska och sociala effekterna av centret.

Ett generellt schema över de huvudsakliga indikatorerna

En generell underindelning för självutvärdering av centrumet kan sammanfattas som följer:

- a) Strukturella indikatorer:
 1. Byggnadens kvalitet.
 2. Byggnadens tillgänglighet.
 3. Omgivningarna.
- b) Indikatorer för intern skötsel:
 1. Grundläggande service som erbjuds.
 2. Servicens utförande.
 3. Generell skötsel.
- c) Utveckling och skötsel av service:
 1. Mottagning av besökarna.
 2. Den fysiska omgivning besökarna rör sig i.
 3. Informationens form och innehåll.
- d) Extern kommunikation:
 1. Annonsering.

2. Enkäter och tolkning av marknaden/publiken.

e) Territoriella effekter:

1. Effekter för miljön.
2. Kulturella effekter.
3. Ekonomiska effekter.

a) Strukturella indikatorer

1. Byggnadens kvalitet.

Innebär: utförande och underhåll, ingenjörskonst och infrastruktur, konstruktion och layout, hur byggnaden används, tillgänglighet och användarkrav, utrymme och känsla.

- Form och material som används för konstruktionen.

- Förekomst av säkerhetsanordningar.

- Förekomst av ljudreducerande system.

- Nivå av bevarande (självutvärdering).

2. Byggnadens tillgänglighet.

Syftar på hur «nåbart» centrumet är via allmänna transportmedel, med bil, skyltning osv.

- Hur stora externa ytor, uttryckt i kvadratmeter, som ägnas åt faciliteter (parkeeringsplats, trädgårdar osv.).

- Förekomst av cykelparkering, motorcykelparkering osv.

- Genomsnittlig tid för att nå centrumet (från stadens centrum eller från tågstationen/flygplatsen).

3. Omgivningarna.

- Antal övriga «attraktioner» i området.

- Byggnadens nivå av integrering med omgivningen.

b) Indikatorer för intern skötsel

1. Grundläggande service.

- Antalet öppna timmar per år.

- Antalet öppna dagar per år.

- % av dokumenterade samlingar.

2. Indikatorer för servicens utförande.

- Personalkostnader = Kostnader för de anställda/totala kostnader.

- Genomsnittlig kostnad per besök = Total budget/antal besök.

- Genomsnittlig kostnad per öppna timma = Total budget/antal öppna timmar.

- Genomsnittlig kostnad per kvadratmeter.

- Genomsnittlig kostnad per besök.

- Genomsnittlig kostnad per invånare.

- Genomsnittlig kostnad per besök/antal öppna timmar.

- Genomsnittlig kostnad per besök/antal kvadratmeter.

- % egen finansiering.

- Antal besök per år/antal anställda.

- Antal besök per år/olika personalkategorier.

- Antal öppna timmar per anställd = antal öppna timmar/antal anställda.
- Antal kvadratmeter per anställd = antal kvadratmeter/antal anställda.
- Antal «serviceområden» = pedagogiska laboratorier.
- Flexibilitetsnivå = antal tillgängliga kvadratmeter som kan användas till nya tjänster.
- Antal organiserade utbildningsprojekt.
- Antal rutter där centrumet ingår.
- 3. Generell skötsel.
- Utrymme i m² som används till kontor/total yta i m².
- Förekomst av service för de anställda (matsal, rastutrymmen, toaletter).
- Jämställdhet = % av kvinnor i personalen.
- Lika möjligheter = % av funktionshindrade personer i personalen.
- % av lednings/chefspersonal.
- % av personalen som sysslar med forskning/konservering.
- % av personalen med ansiktet utåt (olika kategorier som kommer att fastställas ingår i gruppen).
- Utbildning = antal kurser som organiseras för personalen per år.
- Nätverk = kvalitativ beskrivning.
- Engagemang = antal frivilligarbetare.

c) Utveckling och skötsel av service

1. Mottagning av besökarna.
 - Yta tillgänglig för publiken (permanent + tillfällig).
 - Antal hissar.
 - Antal trappsteg för att nå ingången.
 - Förekomst av luftkonditionering.
 - Biljettförsäljningsområdet.
 - Entréhallens yta i kvadratmeter.
 - Förekomst av garderob.
2. Den fysiska omgivning besökarna rör sig i.
 - Antal besökstoletter.
 - Antal handikappanpassade toaletter.
 - Restauranger, caféer.
 - Antal papperskorgar.
 - Förekomst av skyltning.
 - Antal språk på skyltarna.
3. Informationens form och innehåll.
 - Varaktighet = antal öppna timmar.
 - Extra service = antal övriga aktiviteter som organiseras inom centrumet.
 - Kvalitet hos den information som produceras.
 - Antal audioguider.
 - Förekomst och utbredning av audio/video-område.
 - Konferensrum.
 - Förekomst och utbredning av område för utbildningsaktiviteter.

- Förekomst av verktyg för att berika informationen (dokument, internet osv.).
- Besökskapacitet = antal besökare/besökbara m².
- Antal besökare per dag = totalt antal besökare/365.
- Antal besökare per timma = antal besökare per dag/antal öppna timmar per dag.
- Besöksfrekvens = antal besökare/totalbefolkning.
- Nivå av lokal delaktighet = % av besökare från lokalområdet.
- Ökning i % av antalet besökare sedan centrumet öppnade.
- % av ytan som används till permanenta utställningar.
- % av ytan som används till tillfälliga utställningar.
- % lokal/regional publik.
- % nationell publik.
- % publik från andra EU-länder.
- % utländska besökare.
- % akademiker.
- % familjer.
- % pensionärer.
- % funktionshindrade.
- Utvecklingen av dessa indikatorer över tid.

d) Extern kommunikation

1. Annonsering.
 - Antal pappersprodukter (broschyrer osv.) som produceras per år.
 - % av den lokala befolkningen som kontaktats.
 - Hemsida på internet.
2. Enkäter och tolkning av marknaden/publiken.
 - Nivå av kunskap som uppnåtts av publiken.
 - Kundernas tillfredsställelse.

e) Territoriella effekter

1. Effekter för miljön.
 - Mått för andel grönområden = grönområde (m²)/yta (m²).
 - Energikonsumtion = årlig energikonsumtion (toe/år)/antal anställda.
 - Årlig energikonsumtion (toe/år)/nettoyta (m²).
 - Vattenkonsumtion = årlig vattenkonsumtion (m³/år)/antal anställda.
 - Årlig vattenkonsumtion (m³/år)/nettoyta (m²).
 - Produktion av stadsavfall = årlig produktion av stadsavfall (ton/år)/antal anställda.
 - Differentierad insamling av stadsavfall = årlig produktion av stadsavfall (ton/år)/antal anställda.
 - Antal apparater för klimatkontroll.
 - Antal apparater för miljöåtgärder.
2. Kulturella effekter.
 - % akademiker.

- % lokal/regional publik.
 - % nationell publik.
 - Äkthetsnivå = antal originalföremål/totalt antal föremål.
3. Ekonomiska effekter.
- Variationer i antalet butiker, restauranger och hotell jämfört med regionen som helhet.
 - Skattning av indirekt avkastning för lokalsamhället.

3.9.3. Hur användarinformationen samlas in

För att förbättra relationerna med publiken kan en del av de klassiska marknadsföringsmetoderna användas. Att erbjuda publiken kultur är inte samma sak som att identifiera och serva en publik som är intresserad av kultur. Förutsättningen för alla former av kommunikation eller marknadsföring är kunskap. Enkäter är därför ett grundläggande verktyg för att förstå publiken (d.v.s. marknaden), både när vi vill grunda ett nytt centrum och för att förvalta det befintliga centrumet.

Två typer av information för det här syftet finns tillgänglig: extern information, som kan fås genom tillgängliga källor, och intern information från undersökningar som redan har gjorts av samma organisation.

Genom befintliga undersökningar som utförts på nationell eller lokal nivå, av privata eller offentliga organ, är det möjligt att ta reda på befolkningens demografiska karaktär, turistflödena, delaktigheten i kulturella aktiviteter samt besökarprofilen i ett visst land. Dessutom kan också undersökningar som utförts av andra centrum vara användbara, även om det alltid är lämpligt att jämföra med liknande anläggningar i termer av territoriella dimensioner och erbjudna tjänster.

För att komplettera den externa informationen kan viktig information samlas in via enkäter eller intervjuer med användare och icke-användare. Enkätundersökningar av användare genomförs ofta eftersom de är mindre kostsamma. Det är uppenbarligen nödvändigt att ha kunskaper om statistiska analysmetoder och utformning av enkla frågeformulär (som dock stämmer överens med undersökningens syften).

Enkäter har både kognitiva och informativa syften, men bör framför allt ha som ambition att identifiera potentiella eller reella målgrupper, för att välja ut dessa och anpassa utbudet efter den information som framkommer och efter själva målgruppen.

Enkätundersökningar av icke-användare kan också vara mycket användbara. Undersökningar av användare genererar ju endast information om de som faktiskt besöker centrumet. En undersökning av användarna, hur fördjupad den än är, kan aldrig avslöja vilka åsikter de som inte besöker centrumet har. För att exempelvis få en sannare bild av orsakerna till att antalet besökare sjunker, eller bättre kunskaper om vad lokalbefolkningen tycker om centrumet, är det nödvändigt att utföra en komplett undersökning av befolkningen och att också intervjua de som inte besöker det.

Som tidigare har nämnts kan insamlingen av information också ske genom en direkt undersökning, med hjälp av intervjuer eller frågeformulär som delas ut till ett urval av besökare. Under sådana omständigheter är utformningen av urvalsplanen och intervjustrukturen eller frågeformulärets innehåll speciellt viktigt. I själva verket har utformningen en avgörande betydelse för hur informationen tolkas och vilken betydelse den får.

När det gäller urvalsplanen jämförs antalet intervjuer i regel med det totala antalet besökare, för att få en statistisk representativitet och optimera resursutnyttjandet. Om analysobjektet representeras av verkliga användare kan urvalet generellt sett ske på ett spontant sätt vid slutet av besöket.

Det spontana urvalet kan också påverkas genom att urvalsmetoden begränsas något. The British Museum inkluderar till exempel inte grupper (för att inte orsaka problem för de andra komponenterna) eller barn under elva år, även om de i övrigt är nogga med att använda ett spontant urval. Man kan också använda ett stratifierat urval, förutsatt att tillräcklig information om referenspopulationen finns.

Intervjuer kan även genomföras inom en viss tidsperiod, för att ta hänsyn till säsongsbetonad efterfrågan och variationer i efterfrågans karaktär under olika perioder av året (eller veckan). Säsongsvariationerna kan påverka antalet icke bofasta besökare, vilka främst reser under sommaren eller semestern.

När det gäller definitionen av innehållet i frågeformulären är det nödvändigt att preliminärt individualisera de centrala aspekterna, och ta fram en eller flera frågor för var och en av dem. Frågeformuläret bör i vilket fall som helst inte ta för lång tid för den intervjuade besökaren att besvara, i synnerhet inte när vi ber honom eller henne att uttrycka uppfattningar om centrumets funktioner.

För varje målgrupp bör vi definiera några nyckelegenskaper:

- Vilken typ av anläggningar eller evenemang de brukar besöka, för att bekräfta att det finns «konstnärliga konsumtionskategorier» för en viss typologisk (olika konstarter), historisk (perioder) eller estetisk (stilar) profil.
- De «fysiska» konsumtionssätten, både ur en tidsmässig (dagar, scheman osv.) och en social (individuella eller kollektiva besök) synpunkt.
- Informationskällor och kanaler som används av besökarna.
- De konsumtionsalternativ som finns (substitut eller komplement) och de element som påverkar besluten.

- Element som på ett negativt eller positivt sätt påverkar kulturkonsumtionen.

Även andra, närliggande element kan förstås inkluderas. Ett av de element som definitivt kan vara värt att uppmärksamma är besöksfrekvensen. Detta mått gör det möjligt att dela in besökarpopulationen i tre kategorier:

- inte intresserade,
- tillfälliga besökare,
- regelbundna besökare.

Genom att individualisera den specifika motivation de här beteendena representerar, vilket är utgångspunkten för att segmentera en potentiell efterfrågan på ett kreativt sätt och så småningom utveckla mål för varje kategori kan vi, till exempel, stimulera icke-användare till att besöka centrumet samtidigt som vi söker nå tillfälliga besökare för att öka deras besöksfrekvens, med syftet att skapa en kritisk massa av användare som vi kan lita på när vi vill starta olika kulturinitiativ.

Följande information kan samlas in via frågeformulär och intervjuer:

Sociala/ekonomiska variabler. Kön, ålder, yrke, socioekonomisk status, utbildningsnivå, nationalitet, boendeland, språk, antal familjemedlemmar, vilka informationsverktyg och tjänster som använts.

Besökets egenskaper. Gruppstorlek, första besöket vid centrumet, besöksfrekvens under de senaste 12 månaderna, absolut besöksfrekvens, besöksperioder, besökens varaktighet, användning av informationsverktygen, restaurang/bar, kommersiella tjänster, toaletter, köp av varor och tjänster.

Bedömning av besöket. Generell bedömning av centrumet, utvärdering av utställningen, lederna, informationsverktygen, bemötandet, maten, de kommersiella tjänsterna, centrumets personal, särskilt positiva intryck, särskilt negativa intryck, förslag.

Beslut i relation till besöket. Informationskällor för centrumet, orsak till besöket, vem som bestämde besöket, när beslutet togs, planer på att återvända.

Tillgång till centrumet. Använda transportmedel, resans längd, kostnader, avstånd, om det var lätt att hitta centrumet.

Den första gruppen frågor används för att ta reda på besökarens socioekonomiska egenskaper och kulturella vanor. Den andra och tredje sektionen rör besöket vid centrumet, med syftet att ta reda på vilka delar av utbudet besökaren är nöjd med och den personliga nivån av tillfredsställelse. Den sista gruppen fokuserar på hur lättillgängligt centrumet är, för att identifiera viktiga indikatorer och kunna kvantifiera de kostnader det innebär för användaren att genomföra besöket.

Till dessa typer av information kan vi lägga den som samlas in genom direkta observationer av besökarnas beteende. Observationerna är användbara för att förstå till exempel vilka effekter driften och presentationen har för cirkulationen i lokalerna. Vid sidan av utvalda besökare kan observationen av testfallen registreras, och respektive cirkulationsmodell kan rekonstrueras för att möjliggöra jämförelser. På så sätt kan en objektiv utvärdering av besökarnas reaktioner i förhållande till olika typer av utställningar göras.

Sådan information kan uppenbarligen bidra till att komplettera den information som samlats in genom den direkta enkäten eller intervjun, där resultaten istället till viss del kan komma att påverkas av intervjuarens subjektiva tolkningar av intervjupersonens svar.

3.9.4. Kriterier för genomförbarhet

För att tolkningscentrumen ska fungera väl är det nödvändigt att införliva konkurrenselement i förvaltningsmodellen. Varje anläggning kommer att behöva en specifik genomförbarhetsplan, i enlighet med sin placering och sina egenskaper. Följande inre och yttre faktorer bör tas i åtanke vid utformningen av varje genomförbarhetsplan:

Inre faktorer:

Tolkningscentrumets dimensioner

- Service.
- Cirkulationsflöde, skyltning och lättillgänglighet.
- Användarnas uppfattning om kvaliteten hos servicen.

Yttre faktorer

- Områdets eller regionens attraktionskraft och turistpotential.
- Antal och omfattning av det befintliga turistutbudet.
- Förekomst och nivå av kommersialisering av lokala produkter och tjänster (gastroноми, hantverk, turistservice och kultur...).
- Utbildningsnivå bland aktörer inom turism och kultur.
- Nivån av säkerhetsproblem eller vandalism i området.

Bortsett från dessa faktorer är det viktigt att tänka på att den nya anläggningen på territoriet kan medföra såväl positiva som negativa förväntningar och uppfattningar. Därför måste kommersialiseringen av produkterna och tjänsterna ske utan att ge upphov till orättfärdig konkurrens med de aktörer som redan finns inom handel och turism. Syftet är istället att utgöra ett komplement till dessa. Ur vissa perspektiv kan det här vara relativt enkelt. För att den här typen av anläggningar ska vara genomförbara är det dock nödvändigt att skapa en viss nivå av kommersiell aktivitet (cafeteria, försäljning av föremål och hantverk, kommersialisering av tjänster osv.) som i vissa fall kan lånas av geografiskt närliggande verksamheter.

Det är också nödvändigt att tänka på andra villkor som gäller funktion, kapacitet och servicens kvalitet samt kostnader för amortering och avtal med underleverantörer som specialiserar sig på aktiviteter och tjänster. Det är viktigt att grundligt utarbeta och överväga alla dessa aspekter, utvärdera kostnaden och föreslå de alternativ som passar bäst för att starta projektet med rätt förutsättningar.

Slutligen är det mycket viktigt att personalen får en relevant grundutbildning som ordnas av tolkningscentrumet, samt att de anställda erbjuds en kontinuerlig och specifik fortbildning. Ett utbildningsprogram för personalen behöver alltså tas fram. En stor del av projektets ekonomiska och sociala framgång kommer att bero på detta.

Till sist... några enkla regler

1. Fokusera din uppmärksamhet på besökaren. Användarna är av central betydelse för din service. Intressenter är också användare, men ditt sociala/publikrelaterade ansvar måste också omfatta de så kallade icke-användarna, vilket i praktiken innebär hela lokalsamhället. Användarna är enskilda besökare, vetenskapliga sammanslutningar, skolor, sociala organisationer osv. Alla dessa aktörer är domare som avgör kvaliteten hos din service.

2. Utveckla din personal och gör den delaktig. De anställdas potential uppskattas tack vare delade värderingar och en kultur byggd på tillit och ansvar. Det finns olika former av delaktighet och kommunikation, som bygger på olika möjligheter till att lära och utveckla nya kunskaper. Motivationsaspekten måste poängteras, något som ofta glöms bort när ekonomiska och funktionella förutsättningar diskuteras. Den hänger samman med symboliskt erkännande och från möjligheterna till att lära och utveckla nya kunskaper (d.v.s. procentuell andel tid till uppdatering, utbildning osv.).

3. Förbättra dina processer. Processerna måste ha en ansvarig, samt vara tydliga och spridas till alla. I det dagliga arbetet måste alla ha chansen att förbättra sin aktivitetsnivå ur en förebyggande synpunkt. Fakta, mått och information utgör basen för ledningen. I det avseendet är det nödvändigt att formalisera processer, testa indikatorer på utförandet, testa utvärderingskriterier samt formalisera projektdriften och resurshanteringen.

4. Koncentrera dig på dina mål. Att ägna resurser och ansträngningar åt att uppnå mål som stämmer överens med centrumets uppdrag (vilket måste formuleras på ett klart och entydigt sätt) är nödvändigt. Strategier måste utarbetas på ett strukturerat och systematiskt sätt genom hela organisationen, och alla aktiviteter måste hänga samman med uppdraget och målen. Personalens beteende måste stämma överens med de uttryckta värderingarna och strategin.

4

Former för samarbete mellan tolkningscentrum

75

4.1. Territoriella nätverk

De territoriella nätverken kan fungera på olika sätt. Några erfarenheter av nätverk mellan städer som bör nämnas är Irland, med programmet Heritage Towns of Ireland, och det franska programmet Villes et Pays d'Art et Historie. Båda programmen omfattar tolkningscentrum som riktar sig såväl till lokalsamhället som till besökarna.

Heritage towns of Ireland

Irländska städer är mysiga och inbjudande, eftersom deras storlek och mänskliga skala gör att du omedelbart känner dig hemma. De flesta av städerna utvecklade sitt nuvarande utseende under artonhundratalet, men deras ursprung sträcker sig ofta betydligt längre bak i tiden. Vissa har sina rötter i gamla keltiska kloster, eller grundades av normanderna eller till och med vikingarna. Andra växte upp där det fanns marknader, eller vid kusten där människor tyckte om att bada. Vad städerna utan tvekan har gemensamt är i vilket fall som helst att var och en av dem präglas av en egen atmosfär.

Baltinglass, Birr, Cashel, Cobh, Dalkey, Kells, Killaroe, Kilrush, Kinsale, Lismore, Listowel, Tipperary, Trim, Westport och Youghal har utnämnts till kulturarv på grund av deras unika karaktär. Den är resultatet av en kombination av arkitektoniska stilar, ofta från många århundraden, som ger dem – och deras besökare – en speciell känsla för det förflutna. Något som också gör de här städerna så speciella är att deras historia presenteras på ett omsorgsfullt sätt, antingen i form av ett förklarande besökscentrum (ofta med audiovisuella presentationer, en skyltad vandringsled eller en turistväg runt staden, eller speciellt anpassade guidade turer.

Precis som ett vällagrat vin har de här städerna tagit lång tid på sig att mogna, och är nu färdiga att avnjutas, inte bara en och en utan alla tillsammans. Men, kom ihåg att städer inte bara är sten och murbruk! Deras själ består av människor som ger dem liv och hälsar dig varmt välkommen att njuta av och dela deras stolta arv med dem.

www.heritagetowns.com

I Spanien har flera autonoma regioner skapat nätverk av tolkningscentrum.

I Andalusien har det andalusiska nätverket av tolkningscentrum för det historiska arvet skapats. Programmet omfattar de kulturella infrastrukturerna som tar hand om en rad tjänster som syftar till att presentera och nyttja kulturarvet. Dessa sammanfaller med olika medel och stöd som riktas till kommunikation, och brukar utvecklas med utgångspunkt i att ge kulturarvet ökad dynamik «in situ».

I Extremadura kompletteras projektet Alba Plata med ett nätverk av tolkningscentrum som analyserar regionens historia under 2000 år: tolkningscentrumen längs Silvervägen, vid några av de viktigaste arkeologiska platserna (Cáparra, det romerska lägret Cáceres El Viejo eller Circo romano i Mérida), de historiska miljöerna i Extremadura, folklig arkitektur, den medeltida staden Plasencia och ett tolkningscentrum som tillägnats målaren Francisco de Zurbarán i Fuente de Cantos, konstnärens födelseort.

I Asturias har ett nätverk av anläggningar för miljöutbildning anordnats av vicedepartementet för miljö och territoriell planering skapats. Det består av en rad centrum och anläggningar som fördelats över olika områden som naturskyddas av prinsdömet Asturias. Målen är:

- Att ta emot och informera besökarna om olika naturskyddade områden.
- Att tillkännage områdenas natur- och kulturvärden.
- De normer och den problematik som utmärker de olika områdena.
- Främja ett respektfullt beteende i förhållande till omgivningen, och göra det lättare för alla att delta i att bevara vår miljö.

De här centrumen riktar sig till skolelever såväl som till hela allmänheten, med speciell uppmärksamhet mot invånarna i området. Syftet med centrumen är nämligen också att fungera som mötesplatser för olika aktiviteter och initiativ. Tolkingscentrumen i nätverket är belägna i naturparken Redes, naturparken Somiedo, naturreservatet Muniellos (Oballo) och naturreservatet Villaviciosa.

Den lokala aktionsgruppen Leader II i Albarracín (Teruel) har skapat ett nätverk av museer och tolkningscentrum, bland vilka tolkningscentrumet Dornaque i det skyddade landskapet Pinares de Rodeno i Albarracín utmärker sig. Centrumet öppnades 2001 och har införlivats i nätverket för skyddade naturområden i Aragón. De här museerna har kommit att utgöra en del av turistutbudet i området, som erbjuds i gemensam form via ett museihäfte som marknadsförs av föreningen för landsbygdsturism i la Sierra (ESPARC 2002).

Gruppen Cabañeros (Ciudad Real) stöder starten av ett nätverk av fem etnografiska museer, belägna på olika platser och med olika centrala teman (museet för livet på landsbygden och kolnaringen i Alcoba de los Montes, museet för vin från Pitarra i Horcajo de los Montes, museet för etnografi och vilt djurliv i Retuerta del Bullaque, museet José Ortega i Arroba de los Montes och det etnografiska museet i Anchuras). Initiativet togs inom den strategiska planen för regional utveckling som finansierades av programmet Leader II. De här anläggningarna kompletterar tolkningscentrumet i Casa Palillos, centrumet för mottagning av besökare i Pueblo Nuevo del Bullaque, och centrumet Gargantilla i Navas de Estena. Syftet är att omvärdera regionens kultur- och naturarv samtidigt som man omfördelar och optimerar tillflödet av turister till national-

parken Cabañeros och därmed skapar ett komplement till det befintliga utbudet. I själva verket avslutas de guidade besöken till parken på något av museerna. Större delen av de resurser som visas upp kommer från befolkningen. Därför var det nödvändigt att först genomföra åtgärder för att öka spridningen och mottagligheten. Man har valt att tillämpa en delad modell för att sköta förvaltningen av de etnografiska museerna mellan parken och samfundet genom att anlita ett företag från området. För att starta projektet gav också nationalparken sitt stöd via de kommuner som deltar i styrelsen. Några siffror: varje museum tar emot mellan 12 000 och 15 000 besökare om året. 5-6 anställningar har skapats i området. Projektet har också bidragit till att öka områdets besökare från 5 000 innan projektet startades till nuvarande 70 000 (ESPARC 2002).

Virtuellt nätverk av tolkningscentrum i los Monegros

Med hjälp av ett program inom Leader+ har ett stödprogram för bevarande, restaurering och återställande av kulturarvet i regionen los Monegros skapats. Programmet består av att skapa ett fysiskt och ett virtuellt nätverk via tolkningscentrum för kulturarv, utifrån metoder för skyltning och spridning av kulturarvet. Projektet syftar till att utveckla turismen genom kulturarvet, med hjälp av samordnade projekt för bevarande och värdering av kulturella resurser.

På så sätt utvecklades ett virtuellt nätverk av tolkningscentrum i regionen los Monegros, för att informationen ska nå fram till besökarna före den information som tillhandahålls vid de fysiska centrumen.

Det virtuella nätverket består av tio tolkningscentrum bland vilka följande utmärker sig: Miguel Servet, det kartusianska centrumet i Las Fuentes och centrumet för folklig kultur, samt inom naturområdet centrumen Vattnet i los Monegros, Lagunen i Sariñena och Storkarnas väg i Flumen.

centrosdeinterpretacion.monegros.net

4.2. Temanätverk

Inom de europeiska programmen för kulturellt samarbete startade regionalstyrelsen i Andalusien ett samarbetsprojekt mellan Spanien, Portugal och Marocko som gavs namnet «Nätverk av centrum för islamiskt inflytande på den södra iberiska halvön och i norra Marocko». I bakgrunden finns idén att väva samman spridningen av det historiska arvet med turistpolitiken.

I Andorra utmärker sig projektet «Järnmän», en kulturrutt som startats av Andorras regering med syftet att studera, restaurera, bevara och visa upp arvet från järn- och stålindustrin i Andorra och Pyrenéerna. Det här programmet syftar till att göra gruvorna, kolverken, miljön kring gruvorna, järn- och stålindustrin, järnbruken och de arkiv som hör till den här världen kända för allmänheten, och att visa upp en av de mest betydelsefulla ekonomiska aktiviteter som utvecklades i Andorra från början av sextonhundratalet till slutet av artonhundratalet. «Järnmän» ingår i de rutter som utgör en del av kulturturismen. Projektet öppnar dörrarna till kulturtillgångar som smedjan Farga Rossell (Andorra), järnbruket Montgailhard (Arieja) samt gruvor-

na i Llorts och Casa Areny Plandolit (Andorra). Rutten kommer att utvidgas under de närmsta åren med smedjan Farga de Ripoll (Girona) och Collada dels Meners (Andorra). Syftet är att steg för steg lägga till ytterligare kulturtillgångar till projektet, så att det utvecklas till en transnationell erfarenhet. I Andorra utgår ruttten från smedjan Farga Rossell – tolkningscentrum för järnet. Vid den här anläggningen får besökaren ta del av järnindustrins ursprung, grundandet av de här industrierna i Pyrenéerna och i synnerhet i Andorra, samt ett arbetssystem och en teknologi som sträcker sig över 4 000 år bakåt i historien.

Grundläggande referensramar för en politik för utveckling av landsbygden i Europa, inom vilka tolkningscentrum för kultur- och naturarv har utvecklats

- Europarådets regelverk (CE) 1257/1999 från 17 maj 1999 om stöd till utveckling av landsbygden inom ramen för den europeiska utvecklings- och garantifonden för jordbruket (EUGFJ).

- Europakommissionens regelverk (CE) 1750/1999 från 23 juli 1999, där beslutet att tillämpa Europarådets regelverk (CE) 1257/1999 fastställs.

- EU-initiativet Leader+ ger i enlighet med vad som fastställs i kommunikationen från Europakommissionen till medlemsstaterna den 14 april 2000 kontinuitet åt de territoriella utvecklingsprogrammen från de tidigare initiativen Leader I och II, med störst fokus på den kvalitativa utvecklingen av programmet och att befästa helhetsstrategier med lokalt och deltagarinriktat fokus för utvecklingen av landsbygden, liksom samarbete och arbete i nätverk mellan landsbygdsområden. Förmånstagarna kommer att vara de lokala aktionsgrupper som strukturerar sina utvecklingsprogram utifrån följande tre aspekter: 1) Utveckling av helhetsstrategier för utveckling av pilotkaraktär som bygger på att öka närmandet och utformningen av horisontella symposier. 2) Främja samarbetet mellan olika territorier och på transnationell nivå. 3) Utveckling av arbetet i nätverk mellan landsbygdsområden inom EU, oavsett om de ingår i initiativet Leader+ eller inte, samt mellan alla sociala aktörer.

- Europeiska Kommissionen (2000). Kommunikation från Europeiska kommissionen till medlemsstaterna den 14 april 2000, med riktlinjer för EU-initiativet för utveckling av landsbygden (Leader+) (2000/C 139/05). Europeiska unionens officiella tidning 18 maj 2000.

- Programmet Proder är ett regionalt anpassat program som utformats inom EU-ramen för stöd, och som riktar sig till utveckling av den spanska landsbygden (mål 1 och 2), i synnerhet de områden som inte ingår i initiativet Leader+. I likhet med detta initiativ kommer Proder att förvaltas av lokala aktionsgrupper som utformar ett innovativt program för territoriell utveckling för att stödja investeringar i jordbruk, startstöd till unga jordbrukare, utbildning, förbättring av omvandling och kommersialisering av jordbruksprodukter, skogsbruk samt främjande av anpassning och utveckling av landsbygdsområden. Den sista gruppen av åtgärder, «utveckling av landsbygdsområden», kommer att omfatta åtgärder av övergripande karaktär: renovering och utveckling av byar, skydd och bevarande av landsbygdsarv, mångfaldigande av aktiviteter, stöd för turism och hantverk samt skydd av miljön och landskapet.

Tolkningscentrumen för arkitektur- och kulturarv i Frankrike

Programmet för tolkningscentrumen för arkitektur- och kulturarv (CIAP) ingår i de avtal mellan kultur- och kommunikationsministeriet och «Villes et Pays d'art et d'histoire» (Städer och regioner med konst och historia), ett nätverk av kommuner och lokala förvaltningar som skapades 1985 och består av mer än 130 kommunstyrelser och lokala grupper (www.vpah.culture.fr).

CIAP är kulturanläggningar som verkar för att öka mottagligheten samt informera och utbilda allmänheten om arkitekturen och kulturarven i en viss bygd eller region. De skapades tillsammans med andra kulturanläggningar inom territoriet (museum, mediatek, stadsplaneringscentrum...) och bidrar till att komplettera ett nätverk av kulturella infrastrukturer. Även om den lokala och regionala befolkningen prioriteras riktar man sig också till nationella och utländska turister.

CIAP erbjuder i allmänhet:

- En pedagogiskt inriktad, permanent utställning som ger möjligheten att lära känna staden eller regionen från dess ursprung till nutid, från den första bebyggelsen till modern arkitektur.

- Tillfälliga utställningar som förnyas åtminstone en gång om året. De fungerar som ett medel för att fördjupa sig i en del av de teman som tas upp i den permanenta utställningen, i synnerhet de aspekter som rör det samtida livet i staden.

- Ett informations- och dokumentationscentrum som erbjuder besökarna de källor som behövs för att självständigt genomföra en grundlig studie av ett konkret ämnesområde.

- Utbildande workshops för ungdomar (oavsett om de kommer på egen hand eller i skolgrupper) som går ut på att öka mottagligheten för arkitektur och kulturarv.

Kultur- och kommunikationsministeriet bidrar genom styrelsen för arkitektur och kulturarv samt de generella ledningsorganen för kulturtjänster (DRAC) med vetenskapligt, tekniskt och finansiellt stöd.

Nätverk av centrum för islamiskt inflytandet på den södra Iberiska halvön och i norra Marocko

Den andalusiska regionalstyrelsen utformade förslaget att skapa ett nätverk av tolkningscentrum för kulturarv som en metod för att presentera ett specifikt territorium, för att underlätta besökarens förståelse av detta. Förslaget ledde till att målen för den generella planen för kulturtillgångar Andalusien 2000 och de strategier som utarbetats av det andalusiska kulturdepartementet inom programmet för spridning av historiska arv och medborgardelaktighet kunde uppfyllas.

Inom ramen för initiativet Interreg II-C presenterades ett förslag vid sidan av det internationella samarbetet mellan Portugal (Algarveregionen och det arkeologiska centrumet i Mértola), norra Marocko och Spanien (Andalusien och Extremaduras regionalstyrelser). Detta kallades «Nätverk av centrum för islamiskt inflytande på den södra iberiska halvön och i norra Marocko». Projektet bestod av fyra hörnstenar:

- Att anta ett synsätt som syftar till en helhetsförståelse av begreppet kulturarv.
- Kopplingen mellan kulturarvet och perspektiv som rör territoriell planering.

- Valet av ett tema, det islamiska inflytandet, som medför ett flertal möjligheter till gemensamma beröringspunkter.

- Att definiera ett territorium med viktiga fysiska och mänskliga element som kan fungera som noder i nätverket.

I Andalusien utvecklades tolkningsplanerna i Tierra Llana i Huelva, med ett tolkningscentrum beläget i staden Niebla, i form av konceptet vandringsleder i Niebla med fokus på konststilen mudéjar, i Sierra Aracena och Picos de Aroche med ett tolkningscentrum beläget i Almonaster, samt en geografisk och historisk rutt längs den västliga gränsen till riket Nazarí, som pekar ut de gamla gränstrakterna mellan det kristna landet och riket Nazarí (från tolv- till fjortonhundratalet) genom att teckna en båge från Tarifa till Archidona, med ett tolkningscentrum beläget i Ronda.

C. Sánchez de las Heras (2002b)

Temaparken för lax. Salmonland

2005 skapades det europeiska nätverket för laxområden inom projektet Eurosats (European Salmon Tour), med ambitionen att marknadsföra laxen och floderna som turistattraktion.

I Spanien deltar den asturianska regionen Bajo Nalón i initiativet genom att skapa en temapark för lax (Salmonland). I anslutning till parken har ett nätverk av museer och tolkningscentrum med fokus på laxen skapats. Kommunledningarna i Muros, Pravia, Soto del Barco, Salas och Belmonte de Miranda deltar i initiativet. Var och en av kommunerna kommer att upprätta en anläggning inom turistprojektet för att marknadsföra laxen, som finansieras med hjälp av EU-fonder inom programmen «Proder» och «Leader». För närvarande har man genomfört en studie för att installera respektive tolkningscentrum. Man håller samtidigt på att utforma projekten inom initiativet.

Projektets mål är att besökarna ska ta sig runt var och en av platserna. Därför har man utfört noggranna analyser av innehållet hos varje anläggning, för att se till att var och en erbjuder andra infallsvinklar än de övriga, dock alltid något som har med laxen att göra. Rutten omfattar ett besök i San Juan de la Arena och San Esteban de Pravia, med två anläggningar som fokuserar på laxen och dess relation till havet. I ett första steg öppnar Havshuset ett tolkningscentrum för lax och ål. Nästa stopp på rutten blir i centrum av kommunen Pravia i Quinzanas, där man planerar att skapa ett museum som fokuserar på fiskeriets traditionella och nutida historia. I Salas, i friluftsområdet i La Rodriga, kommer man att uppföra ett flodens hus där man kan ta del av fisklivet i en kanal som passerar under en ny del av byggnaden som sammanfogas med den befintliga. Man kommer också att iordningställa ett närliggande skogsområde vid flodkanalen. I kommunen Belmonte i Silviella kommer ett observatorium att byggas i ett område där fångstanordningen för lax har byggts. Bland de laxprojekt som startats utmärker sig programmet «Salas», som syftar till att öka atlantlaxens värde som ekonomisk resurs med hjälp av en hållbar hantering.

Finansieringen av Salmonland sker inom ramen för planen för att stärka turismen i Bajo Nalón, med en total budget på 1,2 miljoner euro. Budgeten för det första projektåret, som kommer att pågå till mitten av 2006, är 319 683 euro, en summa som kom-

mer att ägnas åt olika syften. 60 000 euro går till förvaltningen av planen. 45 000 går till att marknadsföra området. 59 683 euro går till skyltning och 35 000 till utbildning. De 120 000 euro som återstår motsvarar åtgärderna för att förbättra infrastrukturen i anslutning till projektet Salmonland.

De arkeologiska rutterna i Alentejo och Algarve: Nätverk av tolkningscentrum

Det portugisiska institutet för arkitektoniska arv (IPPAR) har tillsammans med institutet för stöd och finansiering av turismen tagit initiativet till att skapa arkeologiska rut-ter i Alentejo och Algarve, i samarbete med andra offentliga och privata aktörer. Idén till de här rutterna uppstod ur behovet av att skapa villkor för att skydda arkeologiska fyndplatser och stärka dem ur turist- och kultursynpunkt, med hjälp av forskning, bevarande, värdering och spridning, samt att skapa infrastruktur för att ta emot besökare och för att tolka de platser som valts. För det syftet valdes elva platser ut och organiserades utifrån ett dubbelt perspektiv: tematiskt (megalitiskt, romerskt, andalusiskt) och territoriellt (Alentejo och Algarve). De flesta av dessa har centrum för att ta emot besökare och tolkningscentrum, varav en del är nybyggda och andra har installerats i historiska byggnader.

Ett exempel är besöks- och tolkningscentrumet i Miróbriga, med en permanent och tematiskt organiserad utställning som gör det möjligt för besökarna att förstå den romerska arkeologiska platsen bättre. Dessutom finns det ett förvaltningscentrum och ett laboratorium för behandling av de arkeologiska materialen. Anläggningen kompletteras av ett utrymme som ägnas åt att organisera speciella sammankomster och att ta emot organiserade besök. Det finns även en cafeteria.

- AV. «Premier colloque international sur l'Interprétation du patrimoine». *Actes du Colloque de Château d'Auvers*. Auvers-sur-Oise, Frankrike, 3-4 december 1996. Les Cahiers de l'Espace, 1997.
 - AV. (1999) *Boletín de Interpretación*. Asociación para la Interpretación del Patrimonio (AIP), 1 juni 1999.
 - AV. «International conference: Sustainable tourism, environment and employment, Proceedings». Berlin, 11-12 oktober 2000. *Europe: un patrimoine commun, Environmental encounters*, nr. 51. Ed. Consell d'Europa, 2000. 232 sidor.
 - AV. «Premier colloque international sur l'Interprétation du patrimoine». *Actes du Colloque de Château d'Auvers*. Auvers-sur-Oise, Frankrike, 3-4 december 1996. Les Cahiers de l'Espace, 2000.
 - AV. *La médiation culturelle dans un lieu patrimonial en relation avec son territoire*. Château de Kerjean. Association pour l'Animation du Château Kerjean, juni 2000.
 - AV. «Repertorio de textos internacionales del patrimonio cultural». *Cuadernos XIV*. Instituto Andaluz del Patrimonio Histórico. Consejería de Cultura de la Junta de Andalucía. Ed. Comares, 2004. 323 sidor.
 - ALBERTI, F. G.; C. BERNARDI och D. MORO. *I musei fanno sistema. Esperienze in Lombardia*. Regione Lombardia, Milano: ed. Gerini e Associati, 2005.
 - ALDRIGE, D. «Mejora de la interpretación de los parques y la comunicación con el público». *Segunda Conferencia Mundial sobre Parques Nacionales; Yellowstone i Grand Teton*. EUA, 18-27 september 1972. Informe nr. 25. UICN (ed.), 1973.
 - BALLART, J. och J. JUAN-TRESERRAS. *Gestión del patrimonio cultural*. Ariel, 2201. 238 sidor.
 - BARRIOCANAL, C. och B. PARERA. «Los convenios de colaboración con empresas privadas como herramienta de gestión de espacios protegidos» I: *La gobernabilidad en las áreas protegidas: el papel de las entidades en el contexto mediterráneo*. Parc Natural del Garraf, Barcelona, 29 november, 1 december 2002.
- www.iucn.org/places/medoffice/CDPRESENTACION/web/wpc/goberempresa-priv.htm

- BECK, L. och T. CABLE. *Interpretation for the 21st. Century-fifteen guiding Principle for Interpreting Nature and culture*. Sagamore Publishing; Champagne, IL., 1998.
- BERMÚDEZ, A. *et al.* *Intervención en el patrimonio cultural. Creación y gestión de proyectos*. Madrid: Síntesis, 2004. 269 sidor. (col. Patrimonio Cultural).
- BRINGER, J.-P. *Concepts et démarche de l'interprétation*. Montpellier: ATEN, 1988.
- BRINGER, J.-P. «Concevoir un plan d'interprétation». *Espaces*, 97, (1989), sidor. 33-38.
- BRINGER, J.-P. *Méthodologie des plans d'interprétation*. Montpellier: ATEN, 1992.
- BRINGER, J.-P. och J. TOCHE. *Pratique de la signalétique d'interprétation*. Montpellier: ATEN, 1996.
- BUSQUETS, J. och B. MARTINEZ DE FOIX ROMANCE. «Musealización de los espacios naturales y del patrimonio natural» I: SANTACANA, J. och SERRAT, N. (coord.). *Museografía didáctica*. Barcelona: Ed. Ariel, 2005. sidor. 473-525.
- CAILLET, E. «La médiation culturelle. Un concept proche du concept d'interpretation» I: *Premier colloque international sur l'Interprétation du patrimoine. Actes du Colloque de Château d'Auvers*. Auvers-sur-Oise, Frankrike, 3-4 december 1996. Les Cahiers de l'Espace, 1976, sidor. 28-34.
- CARRIER, C. «Teoría y prácticas de la interpretación». *Dossiers temáticos del patrimonio histórico. Dossier patrimonio y sociedad*. Boletín nr. 25, (1998). Instituto Andaluz de Patrimonio Histórico.
- www.juntadeandalucia.es/cultura/iaph/cultura/iaph/publicaciones
- CARRERAS, C; G. MUNILLA; M. ARTÍS; J. BALLART och M. BOADA. *Gestió del patrimoni històric*. Barcelona: ed. de la Universitat Oberta de Catalunya, 2001. 273 sidor.
- CASTILLA DEL PINO, C. «La memoria y la piedra» I: GONZÁLEZ, A. *et al.* *Patrimonio: ¿memoria o pesadilla?* Memoria 1990-1992. Diputació de Barcelona, 1995.
- CAZES, G. «La renovación del turismo urbano. Problemática de investigación» I: MARCHENA, M. J. (ed.). *Turismo urbano y patrimonio cultural. Una perspectiva europea*. Sevilla: colección Documentos, 1, Turismo de Sevilla, 1998, sidor. 81-87.
- Comissió de les Comunitats Europes. *Le tourisme culturel en Europe*. DGXXIII. Brussel·les: 1988.
- CRIADO, F. «La socialización del patrimonio arqueológico desde la perspectiva de la arqueología del paisaje». A: *Actas del XXII Congreso Nacional de Arqueología*. Vigo, 1993.
- CHAMORRO, V. E. «Itinerarios culturales en la Alhambra. Calidad de la visita pública» I: *Congreso Internacional de Itinerarios Culturales*. Santiago de Compostela, Ministerio de Cultura, 2000.
- DEAN, D. *Museum Exhibition*. London & New York, 1994. 177 sidor.
- EDWARDS, R. Y. «Interpretation: What should it be?» A: *Journal of Interpretation*, 1 (1), EUA, 1976.
- ERMAN, K. (1981) «Witting techniques for interpreters» I: *Interpretation Canada*, 9 (1), sidor. 3-6.
- ESPARC 2002. *Actas del 8º Congreso EUROPARC-España*. Fundación Fernando González Bernáldez, EUROPARC-España, 2003. 97 sidor.
- ESPARC 2003. *Actas del 9º Congreso EUROPARC-España. Red Natura 2000: la integración de redes de conservación. Contribución a la puesta en marcha del Plan*

- de Acción para los espacios naturales protegidos del Estado español*. Fundación Fernando González Bernáldez, EUROPARC-España, 2004.
- FONT, J. *Libro de casos de turismo cultural*. Ariel, 2004. 466 sidor.
- FULLANA, P. och S. AYUSO. *Turisme sostenible*. Ed. Rubes, Departament de Medi Ambient, Generalitat de Catalunya, 2001.
- GONZÁLEZ, M. «Viajes a vestigios. Incitación del consumo a la arqueología» I: *AV, Difusión del patrimonio histórico*. Sevilla: Cuadernos del Instituto Andaluz del Patrimonio Histórico VIII, 1996, sidor. 45-59.
- GONZÁLEZ, E. «La conservación del patrimonio cultural en México y el turismo masivo». Förslag som presenterades i I Foro Patrimonio Mundial: *Todo lo humano es cultura*. Santa Fe de Bogotá, 5.7 december 1997, inom ramen för VIII Congreso de Antropología en Colombia.
- GONZÁLEZ, M. «El vestigio como atracción del turismo: la interpretación como atracción del vestigio» I: *III, IV y V Jornadas Andaluzas de Difusión*. Junta de Andalucía, 2004.
- GONZÁLEZ, R. (coord.). *Processos participatius en la gestió d'espais naturals*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 2000.
- GRANDE, J. «Aproximación al concepto de turismo cultural» I: *Documentación de apoyo del III Curso de especialista en turismo cultural y de interior*. Universidad de Castilla-La Mancha, Toledo, 2004.
- GREFFE, X. «¿Es el turismo un incentivo para el desarrollo?» I: *Dossier temáticos PH, 42, El patrimonio como factor de desarrollo*. Junta de Andalucía, 1998.
- HAM, S. «Cognitive Psychology and Interpretation: síntesis and application» I: *Journal of Interpretation*, 8 (1), 1983, sidor. 11-27.
- HERNÁNDEZ CARDONA, F. X. «Museografía didáctica» I: SANTACANA, J. och N. SERRAT. (coord.). Barcelona: *Museografía didáctica*. Ed. Ariel, 2005, sidor. 23-61.
- HOCKINGS, M.; S. STOLTOL, och N. DUDLEY. *Evaluating effectiveness. A framework for Assessing the Management of Protected Areas*. Best Practice Protected Area Guidelines Series, nr. 6, IUCN The World Conservation Union. Gland, Switzerland, 2000.
- JACOBI, D. «Le patrimoine, interpretation et médiation» I: *Château de Kerjean. Médiation culturelle dans un lieu patrimonial en relation avec son territoire*. Château de Kerjean, 6-7 juni 2000. Ed. Association pour l'Animation du Château de Kerjean, 2000.
- JACOBI, D. och A. MEUNIER. «L'interprétation, variations sur le theme du patrimoine» I: *La leerte de l'OCIM* [Dijon], nr. 61, 1999, sidor. 3-38, .
- JUAN-TRESSERRAS, J. «El patrimonio cultural como generador de riqueza». Förslag som presenterades i *Jornadas Escuelas Taller y Patrimonio*. Málaga, novembre 1990. Fuengirola, Málaga. INEM Málaga.
- KOTLER, N. och Ph. KOTLER. *Estrategias y marketing de museos*. Barcelona: Ariel Patrimonio Histórico, 2001. 448 sidor.
- KNUDSON, D. M.; T. T. CABLE och L. BECK. *Interpretation of Cultural and Natural Resources*. Pennsylvania: Venture Publishing, 1999.
- MACHLIS, G. E. och D.R. FIELD. (ed.). *On interpretation: sociology for interpreters of*

- natural and cultural history*. Revised edition. Oregon State University Press, Corvallis, 1992.
- MILLS, E. och B. MILLS. «Following the Footsteps of Enos Mills», *Journal of Interpretation*, 10 (1), (1985), sidor. 33-34.
 - MIRÓ, M. «Interpretación, identidad y territorio. Una reflexión sobre el uso social del patrimonio». *Boletín del Instituto Andaluz del Patrimonio Histórico* [Sevilla], nr18, (març1997), Junta de Andalucía, sidor. 33-37.
 - MIRÓ, M. och J. PADRÓ. «El territorio museo de l'Alghero o la búsqueda de un turismo sostenible» I: FONT SENTIAS, J. (coord.). *Casos de turismo cultural. De la planificación estratégica a la gestión del producto*. Barcelona: ed. Ariel, 2004, sidor. 391-412.
 - MORALES, J. *Guía práctica para la interpretación del patrimonio. El arte de acercar el legado natural y cultural al público visitante*. Ed. Consejería de Cultura, Junta de Andalucía, 2a ed., 1998. 313 sidor.
 - MORALES, J. «La interpretación del patrimonio natural y cultural: todo un camino por recorrer». *Boletín del Instituto Andaluz del Patrimonio Histórico* [Sevilla], nr 25, Junta de Andalucía, (1998), sidor. 150-157.
 - MORALES, J. «Los objetivos específicos de la interpretación». *Boletín de Interpretación*. Asociación Española de Interpretación, (1999 i 2001).
 - MÚGICA, M. och J. LÓPEZ-LIMÓN. *Plan de acción para los espacios naturales protegidos del Estado español*. Madrid: Fundación Fernando González Bernáldez, 2002.
 - MÚGICA, M.; J. GÓMEZ LIMÓN; J. PUERTAS och J. V. DE LUCIO (coord.). «ESPARC 2004: Alcanzar la eficacia en la gestión de los espacios naturales protegidos». *Actas del X Congreso de EUROPARC-España*. Madrid: ed. Fundación Fernando González Bernáldez, 2005. 104 sidor.
 - MUNILLA, G.; A. ROS; J. CREUS och E. MIRALLES. *Introducció a la gestió d'organitzacions culturals*. Barcelona: Edicions de la Universitat Oberta de Catalunya, 2000. 152 sidor.
 - PADRÓ, J. «La interpretación del patrimonio. Contexto, situación actual y tendencias de futuro» I: *III, IV y V Jornadas Andaluzas de Difusión*. Junta de Andalucía, 2002, sidor. 41-47.
 - PEART, B. «Definition of interpretation» I: *Association of Interpreters Naturalists Workshop*. Texas A & M University, 1997.
 - PÉREZ, M. *Manual de turismo sostenible. Cómo conseguir un turismo social, económico y ambientalmente responsable*. Madrid-Barcelona-México: Mundi-Prensa, 2004. 204 sidor.
 - PÉREZ-REVERTE, A. «Nefertiti va lista». *El Semanal*, (25-2-1996).
 - POUS, P. och R. ARQUIMABAU. (2003) «Els plans de gestió i l'ús públic del patrimoni: la capacitat de càrrega» A: *III Jornades sobre gestió del patrimoni sostenible: patrimoni cultural i turisme*. Fundació Abertis, Castell de Castellet, 14 november 2003.
 - PRATS, L. *Antropología y turismo*. Barcelona: Ariel, 1997. 171 sidor.
 - ROSABAL, P. «¿Cómo es nuestra gestión? La evaluación de efectividad de la gestión en áreas protegidas como mecanismo para mejorar nuestras acciones» I: MÚGICA, M.; J. GÓMEZ LIMÓN; J. PUERTAS, och J. V. DE LUCIO. (coord.). «ESPARC 2004: Alcanzar la eficacia en la gestión de los espacios naturales protegidos». *Actas del X Congreso de EUROPARC-España*. Madrid: Ed. Fundación Fernando González Bernáldez, 2005, sidor. 9-16.

- RICO, J. C. *¿Por qué no vienen a los museos? Historia de un fracaso*. Madrid: Sílex, 2002.
- ROSELLÓ, D. *Diseño y evaluación de proyectos culturales*. Ariel, 2003. 222 sidor.
- SÁNCHEZ DE LAS HERAS, C. (coord.). *Planificación interpretativa y diseño de centros*. Sevilla: Consejería de Cultura, Junta de Andalucía, 2002a.
- SÁNCHEZ DE LAS HERAS, C. «La planificación interpretativa territorial del proyecto de Red de Centros Históricos de Influencia Islámica en el Sur de la Península Ibérica y Norte de Marruecos en Andalucía» I: SÁNCHEZ DE LAS HERAS, C. (coord.). *Planificación interpretativa y diseño de centros*. Sevilla: Consejería de Cultura, Junta de Andalucía, 2002, sidor. 9-13.
- SANTACANA, J. och N. SERRAT. «Modelos turísticos y de presentación del patrimonio arqueológico» I: IV Jornada sobre la gestió del patrimoni sostenible. *Els parcs arqueològics: noves propostes i reptes de futur*. Barcelona: Fundació Abertis, 2004. www.fundacioabertis.org
- SANTACANA, J. och N. SERRAT. (coord.). *Museografía didáctica*. Barcelona: ed. Ariel, 2005.
- SANZ, N. «La interpretación como el mínimo común denominador de un proyecto de intervención en el patrimonio» I: *III, IV y V Jornadas Andaluzas de difusión*. Consejería de Cultura, Junta de Andalucía, 2002, sidor. 123-133.
- SERANTES, A. «Los equipamientos de educación ambiental en Galicia: un recurso para la divulgación del patrimonio natural» I: *Ecosistemas 2004/2* (2004). www.aet.org/ecosistemas/042/educativa1.htm
- SHARPE, W. *Interpreting the environment, 2nd*. Londres: ed. John Wiley & Sons Ltd., 1982.
- TILDEN, F. (1957) *Interpreting our heritage*. The University of Carolina Press. Chapel Hill, 3a ed. 1977.
- THROSBY, D. *Economía y cultura*. Cambridge University Press, 2001. 223 sidor.
- VEVERKA, J. *Interpretive Master Planning*. Falcon Press Publishing Helena/Montana, 1994.
- VICENTE, C. *La presentación del patrimonio*. Barcelona: La Malla, 2000.
- VIEL, A. «Les débuts de l'interprétation, Premier colloque international sur l'Interprétation du patrimoine». *Actes du Colloque de Château d'Auvers*. Auvers-sur-Oise, Frankrike, 3-4 december 1996. Les Cahiers de l'Espace, 1997, sidor. 7.
- VIEL, A. *Quand souffle l'esprit des lieux, La médiation culturelle dans un lieu patrimonial en relation avec son territoire*. Château de Kerjean. Association pour l'Animation du Château Kerjean, juni 2000, sidor. 45-50.
- YÁNEZ, C. «Andorra, terra de fargues: l'itinerari cultural Homes de Ferro» I: *III Jornades sobre gestió del patrimoni sostenible: patrimoni cultural i turisme*. Fundació Abertis, Castell de Castellet, 14 november 2003.
- YÁNEZ, C. «El valle del Madriu-Perafita-Claror: el proceso de una candidatura para ser patrimonio de la humanidad y el análisis del turismo cultural-natural» I: *Libro de casos de turismo cultural*. Coord. J. Font, Ariel, 2004, sidor. 125-156.

Termerna i den här ordlistan är i alfabetisk ordning enligt den engelska originalversionen.

English	<i>Accessibility</i>
Català	<i>Accessibilitat</i>
Italiano	<i>Accessibilità</i>
Nederlands	<i>Bereikbaarheid</i>
Svenska	<i>Tillgänglighet</i>
Français	<i>Accessibilité</i>
Español	<i>Accesibilidad</i>

Definition. En generell term som används för att beskriva hur lätt det är för människor att ta sig till, använda och förstå saker. Används ofta för att beskriva faciliteter eller tjänster som finns för att hjälpa människor med funktionshinder, som «rullstolstillgänglighet». Detta kan utvidgas till att omfatta blindskrift, rullstolsramper, ljudsignaler vid övergångsställen, märkta gångvägar, webbdesign osv.

English	<i>Conceptual signposting</i>
Català	<i>Senyalística conceptual</i>
Italiano	<i>Segnaletica concettuale</i>
Nederlands	<i>Conceptuele tekens</i>
Svenska	<i>Begreppsskyltar</i>
Français	<i>Signalétique conceptuelle</i>
Español	<i>Señalética conceptual</i>

Definition. Element eller mekanismer som finns inom utställningsområdet och hjälper besökaren att förstå hur det som visas på utställningen tagit form. De hjäl-

per till att få en översikt över föremålen, ta en snabb förhandstitt och organisera besöket.

English	<i>Communication</i>
Català	<i>Comunicació</i>
Italiano	<i>Comunicazione</i>
Nederlands	<i>Communicatie</i>
Svenska	<i>Kommunikation</i>
Français	<i>Communication</i>
Español	<i>Comunicación</i>

Definition. Processen för utbyte av information, vanligen via ett gemensamt system av symboler.

English	<i>Community Development</i>
Català	<i>Desenvolupament comunitari</i>
Italiano	<i>Sviluppo locale</i>
Nederlands	<i>Gemeenschapsopbouw</i>
Svenska	<i>Kommunikation</i>
Français	<i>Développement local</i>
Español	<i>Desarrollo comunitario</i>

Definition. De praktiker och akademiska ämnen som utvecklas av kommunledare, aktivister, engagerade medborgare och yrkeskunniga för att förbättra olika aspekter av lokalsamhällen.

English	<i>Cultural tourism</i>
Català	<i>Turisme cultural</i>
Italiano	<i>Turismo culturale</i>
Nederlands	<i>Cultureel Toerisme</i>
Svenska	<i>Kulturturism</i>
Français	<i>Tourisme culturel</i>
Español	<i>Turismo cultural</i>

Definition. Den turistsektor som rör ett lands eller en regions kultur. Kulturturism omfattar turism i stadsmiljöer, i synnerhet i historiska eller stora städer och deras kulturanläggningar, samt landsbygdsturism.

English	<i>Culture</i>
Català	<i>Cultura</i>

Italiano	<i>Cultura</i>
Nederlands	<i>Cultuur</i>
Svenska	<i>Kultur</i>
Français	<i>Culture</i>
Español	<i>Cultura</i>

Definition. En uppsättning varierande andliga, materiella, intellektuella och känslomässiga delar det samhälle eller den sociala grupp som de omfattar, vid sidan av konst och litteratur, livsstilar, sätt att leva tillsammans, värdesystem, traditioner och uppfattningar (UNESCO, 2002).

English	<i>Differentiation</i>
Català	<i>Diferenciació</i>
Italiano	<i>Differenziazione</i>
Nederlands	<i>Differentiatie</i>
Svenska	<i>Differentiering</i>
Français	<i>Différentiation</i>
Español	<i>Diferenciación</i>

Definition. Det andra steget i kvalitetsstyrningen, som fokuserar på behovet av att differentiera ett utbud från andra.

English	<i>Effectiveness</i>
Català	<i>Efectivitat</i>
Italiano	<i>Fattività</i>
Nederlands	<i>Effectiviteit</i>
Svenska	<i>Effektivitet (prestation)</i>
Français	<i>Effectivité</i>
Español	<i>Efectividad</i>

Definition. Förmågan att uppnå ett specifikt mål. Till skillnad från den effektivitet som avser ändamålet är den prestationsinriktade effektivitetens fokus att uppnå själva målet som sådant. Det handlar inte om vilka resurser som används, så allt som är prestationsinriktat effektivt behöver inte vara effektivt med avseende på ändamålet. Däremot måste allt som är effektivt vad gäller ändamålet också vara det i fråga om prestationen.

English	<i>Efficacy</i>
Català	<i>Eficàcia</i>
Italiano	<i>Efficacia</i>
Nederlands	<i>Efficaciteit</i>

Svenska	<i>Effektivitet (verkan)</i>
Français	<i>Efficacité</i>
Español	<i>Eficacia</i>

Definition. Förmågan att skapa en effekt, vanligen en uttalat önskad effekt.

English	<i>Efficiency</i>
Català	<i>Eficiència</i>
Italiano	<i>Efficienza</i>
Nederlands	<i>Efficientie</i>
Svenska	<i>Effektivitet (ändamål)</i>
Français	<i>Efficience</i>
Español	<i>Eficiencia</i>

Definition. Förmågan att agera eller producera på ett effektivt sätt, med ett minimum av slöseri, utgifter eller onödig ansträngning.

English	<i>Evaluation</i>
Català	<i>Avaluació</i>
Italiano	<i>Valutazione</i>
Nederlands	<i>Evaluatie</i>
Svenska	<i>Utvärdering</i>
Français	<i>Évaluation</i>
Español	<i>Evaluación</i>

Definition. Analysprocess som syftar till att identifiera styrkor och svagheter hos program, policies, personal, produkter och organisationer, för att förbättra dess effektivitet.

English	<i>Guided Walks</i>
Català	<i>Visites guiades</i>
Italiano	<i>Visite guidate</i>
Nederlands	<i>Geleid Bezoek</i>
Svenska	<i>Guidade vandringar</i>
Français	<i>Visite guidée</i>
Español	<i>Visitas guiadas</i>

Definition. Vandringar som leds och kommenteras av en guide, en broschyr, fast skyltning eller elektronisk utrustning, förbi ett monument, ett landskap eller annat kultur- eller naturarvsområde.

English	<i>Heritage</i>
Català	<i>Patrimoni</i>
Italiano	<i>Patrimonio culturale</i>
Nederlands	<i>Erfgoed/Patrimonium</i>
Svenska	<i>Arv</i>
Français	<i>Patrimoine</i>
Español	<i>Patrimonio</i>

Definition. Någonting som kan föras vidare från tidigare generationer.

English	<i>Heritage Interpretation</i>
Català	<i>Interpretació del patrimoni</i>
Italiano	<i>Interpretazione del patrimonio culturale</i>
Nederlands	<i>Erfgoedinterpretatie</i>
Svenska	<i>Arvstolkning</i>
Français	<i>Interprétation du patrimoine</i>
Español	<i>Interpretación del patrimonio</i>

Definition. Alla kommunikationsprocesser som utformats för att avslöja meningar och relationer mellan kultur- och naturarv för publiken, genom förstahandskontakt med ett föremål, en artefakt, ett landskap eller en plats. Tolkning av kultur- och naturarv kan utföras på museer, historiska platser, i parker, i naturcentrum, zoologiska parker, akvarium, botaniska trädgårdar, och inom andra kultur- och naturarvsplatser. Dess beståndsdelar kan variera avsevärt och omfatta guidade turer, berättelser, dramatiseringar, bemannade stationer, visningar, skyltar, broschyrer och elektroniska media.

English	<i>Heritage Tourism</i>
Català	<i>Turisme patrimonial</i>
Italiano	<i>Turismo culturale</i>
Nederlands	<i>Erfgoedtoerisme</i>
Svenska	<i>Arvsturism</i>
Français	<i>Tourisme patrimonial</i>
Español	<i>Turismo patrimonial</i>

Definition. Besöka historiska eller industriella platser, vilka kan omfatta arkeologiska utgrävningsplatser, historiska monument, industribyggnader, etnologiska områden osv.

English	<i>Indicators</i>
Català	<i>Indicadors</i>
Italiano	<i>Indicatori</i>

Nederlands	<i>Indicatoren</i>
Svenska	<i>Indikatorer</i>
Français	<i>Indicateurs</i>
Español	<i>Indicadores</i>

Definition. Ett mätsystem som gör det möjligt att uppnå den kvalitet vi bestämt oss för att erbjuda publiken, för processer, produkter, tjänster och besökarnas intryck.

English	<i>Land trust</i>
Català	<i>Entitat de custòdia del territori</i>
Italiano	<i>Autorità responsabile della tutela</i>
Nederlands	<i>Landbeheer</i>
Svenska	<i>Landsämbete</i>
Français	<i>Autorité Tutélaire de la Terre</i>
Español	<i>Entidad de custodia del territorio</i>

Definition. En organisation som ägnar sig åt att skydda ett territoriums kultur- och naturarvsvärden. Det kan vara en förening bestående av boende, en organisation för bevarande, en stiftelse, en stadsstyrelse, ett konsortium...

English	<i>Management capacity</i>
Català	<i>Capacitat de gestió</i>
Italiano	<i>Capacità di gestione</i>
Nederlands	<i>Beheerscapaciteit</i>
Svenska	<i>Ledningsförmåga</i>
Français	<i>Capacité de gestion</i>
Español	<i>Capacidad de gestión</i>

Definition. Processen att leda och övervaka alla eller delar av en organisation. Den består av tre dimensioner: ledningsförmågan (politiskt stöd, lagstiftning, ledningskapacitet...), det sociala stödet (det lokala samhällets stöd och delaktighet, ägare och intressenter) samt tillgänglighet av resurser (personal, finansiella resurser, kunskap, infrastruktur...).

English	<i>Management planning</i>
Català	<i>Planificació de la gestió</i>
Italiano	<i>Gestione pianificata</i>
Nederlands	<i>Beheersplanning</i>
Svenska	<i>Ledningsplanering</i>
Français	<i>Planification de la gestion</i>
Español	<i>Planificación de la gestión</i>

Definition. Uppsättning verktyg för att identifiera mål, fatta beslut och utvärdera resultat.

English	<i>Mediation</i>
Català	<i>Mediació</i>
Italiano	<i>Mediazione</i>
Nederlands	<i>Bemiddeling</i>
Svenska	<i>Medling</i>
Français	<i>Médiation</i>
Español	<i>Mediación</i>

Definition. I en vidare mening handlar det om att föra samman två stater, sidor eller parter. Detta motsvarar alla former av kulturellt ingripande i besökarens uppmärksamhet, eftersom medlingen fokuserar på att närma sig kultur- eller naturarvet och publiken för att öka upptäckarglädjen och den kunskap som tillgodogörs.

English	<i>Monitoring</i>
Català	<i>Monitoratge</i>
Italiano	<i>Monitoraggio</i>
Nederlands	<i>Toezicht houden</i>
Svenska	<i>Övervaka</i>
Français	<i>Monitorisation</i>
Español	<i>Monitoreo</i>

Definition. Konsten att vara uppmärksam på, genomföra övervakning av och regelbundet registrera organisationens status, med hjälp av standarder och indikatorer. Vid tolkningscentrumen bör övervakningen omfatta observation av miljömässiga och sociokulturella variabler, som aktiviteter och processer relaterade till planering och ledning.

English	<i>Museum</i>
Català	<i>Museu</i>
Italiano	<i>Museo</i>
Nederlands	<i>Museum</i>
Svenska	<i>Museum</i>
Français	<i>Musée</i>
Español	<i>Museo</i>

Definition. En permanent institution utan vinstsyfte i samhällets och utvecklingens tjänst, öppen för allmänheten, som förvärvar, konserverar, forskar, kommunicerar och ställer ut, i studiesyfte, för att kombinera utbildning och underhållning och visa fasta och immateriella spår av människor och deras omgivning. (ICOM Statutes, artikel 2, paragraf 1).

English	<i>Orientation signposting</i>
Català	<i>Senyalística d'orientació</i>
Italiano	<i>Segnaletica di orientamento</i>
Nederlands	<i>Orientatieteken</i>
Svenska	<i>Orienteringsskyltar</i>
Français	<i>Signalétique orientationnelle</i>
Español	<i>Señalética orientacional</i>

Definition. Diskreta och kontinuerliga element som används för att anvisa leder och rutter. De guidar besökaren genom platsen och, framför allt, inger (eller påför) en känsla av besök, som inbjuder besökaren att ta sig från en del av utställningen till nästa.

English	<i>Partnership</i>
Català	<i>Aliança</i>
Italiano	<i>Collaborazione/partenariato</i>
Nederlands	<i>Partenariaat</i>
Svenska	<i>Kompanjonskap (enkelt bolag)</i>
Français	<i>Partenariat</i>
Español	<i>Alianza</i>

Definition. En frivillig överenskommelse om samarbete mellan olika offentliga eller privata aktörer, för att uppnå gemensamma mål genom ett antal omedelbara åtgärder eller strategiska allianser. I kompanjonskapet gör summan av resurser och mekanismer att mål kan uppnås som ingendera av parterna hade kunnat förverkliga på egen hand.

English	<i>Rural areas</i>
Català	<i>Àrees rurals</i>
Italiano	<i>Aree rurali</i>
Nederlands	<i>Platteland</i>
Svenska	<i>Landsbygd</i>
Français	<i>Zones rurales</i>
Español	<i>Areas rurales</i>

Definition. Platser med sparsam bebyggelse, utanför stora eller mellanstora städer, där människor bor i byar eller enskilda hus. Landsbygdsområden kan vara av jordbrukskaraktär, även om många landsbygdsområden utmärks av en ekonomi som bygger på skogsavverkning, gruvnäring, olje- och gasutvinning eller turism.

English	<i>Stakeholders</i>
Català	<i>Agents interessats</i>
Italiano	<i>Portatori di interessi</i>

Nederlands	<i>Beheerder</i>
Svenska	<i>Intressent</i>
Français	<i>Agents intéressés</i>
Español	<i>Partes interesadas</i>

Definition. En person eller organisation som har ett legitimt intresse i projektet eller enheten. I beslutsprocesserna för en institution har begreppet utvidgats till att omfatta alla med ett intresse i vad enheten sysslar med.

English	<i>Standard</i>
Català	<i>Estàndard</i>
Italiano	<i>Standard</i>
Nederlands	<i>Standaard</i>
Svenska	<i>Standard</i>
Français	<i>Norme</i>
Español	<i>Estándar</i>

Definition. En kvalitet eller ett mått som utarbetas som en följd av bestämmelser, vana eller överenskommelser.

English	<i>Territory resources</i>
Català	<i>Recursos del territori</i>
Italiano	<i>Risorse del territorio</i>
Nederlands	<i>Hulpmiddelen van het gebied</i>
Svenska	<i>Områdets resurser</i>
Français	<i>Ressources du territoire</i>
Español	<i>Recursos del territorio</i>

Definition. En uppsättning naturliga, landskapsrelaterade, historiska, traditionella och kulturella resurser som utmärker territoriet som geografisk plats. Strategierna för att marknadsföra och förmedla dessa resurser (territoriell marknadsföring) måste alltid förutsätta lokalbefolkningens delaktighet.

English	<i>Total Quality Management</i>
Català	<i>Gestió integral de la qualitat</i>
Italiano	<i>Controllo di Qualità Totale</i>
Nederlands	<i>Kwaliteitsmanagement</i>
Svenska	<i>Kvalitetsstyrning</i>
Français	<i>Gestion intégrale de la Qualité</i>
Español	<i>Gestión integral de calidad</i>

Definition. Informativt system som organiseras för att övervaka och utvärdera de resultat som uppnåtts, både för självdiagnos av utförandet och för att uppdatera processer och planeringsinnehåll. Detta system bör fastställa de minimivillkor som måste uppfyllas för att nå fastställda kvalitetsstandarder.

English	<i>User</i>
Català	<i>Usuari</i>
Italiano	<i>Utente</i>
Nederlands	<i>Gebruiker</i>
Svenska	<i>Användare</i>
Français	<i>Utilisateur</i>
Español	<i>Usuario</i>

Definition. Den som använder någonting. Vid tolkningscentrumen kan användarna vara besökare, men också samarbetare, deltagare i workshops, kursassistenter, forskare... Alla ingår i det vidare begreppet intressent.

English	<i>Usability</i>
Català	<i>Usabilitat</i>
Italiano	<i>Facilità d'uso</i>
Nederlands	<i>Gebruiksvriendelijkheid</i>
Svenska	<i>Användarvänlighet</i>
Français	<i>Facilité d'usage</i>
Español	<i>Usabilidad</i>

Definition. Ett mått på hur enkelt det är för vissa personer att använda ett specifikt verktyg eller andra tillverkade föremål för att uppnå ett visst mål. Användarvänligheten kan också syfta på metoder för att mäta denna, och studera de principer som kan förutsäga om ett föremål betraktas som användbart i praktiken.

English	<i>Visitor</i>
Català	<i>Visitant</i>
Italiano	<i>Visitatore</i>
Nederlands	<i>Bezoeker</i>
Svenska	<i>Besökare</i>
Français	<i>Visiteur</i>
Español	<i>Visitante</i>

Definition. En person som besöker något eller någon. Vid tolkningscentrumen är besökarna den del av användarna som besöker utställningar eller kultur- och naturvårdsplatser utan att delta i andra aktiviteter.

Föreningar

Asociación de Intérpretes del Patrimonio Cultural (Spanien)
www.supercable.es/~chapata/links.html

Asociación de Interpretación del Patrimonio (Spanien)
www.interpretaciondelpatrimonio.com

Association for Heritage Interpretation (Storbritannien)
www.heritageinterpretation.org.uk

Association québécoise d'interprétation du patrimoine (Québec, Kanada)
www.aqip.ca

Bildungswerk interpretation (Tyskland)
www.interp.de

Center for Heritage Interpretation and Tourism (Europa)
www.zelt-goettingen.de

Interpret Europe (Europa)
 icke-formellt nätverk med bas i Tyskland
www.interpret-europe.net

Interpret Scotland (Skottland, Storbritannien)
www.interpretscotland.org.uk

Interpretation Australia Association (Australien)
www.interpretationaustralia.asn.au

Interpretation Canada (Kanada)
www.interpcan.ca

Mountain Parks Heritage Interpretation Association
www.mphia.org

National Association for Interpretation (USA)
www.interpnet.com

Scottish Interpretation Network (Skottland, Storbritannien)
www.scotinterpnet.org.uk

Transinterpret international (Centraleuropa)
www.transinterpret.net

Ename Centrum för offentlig arkeologi och presentation av kultur- och naturarv (Belgien)
www.enamecenter.org

English Heritage
www.english-heritage.org.uk

Bilaga

Bilaga 1

103

Lista över kvalitativa indikatorer.

Utarbetad av B. Leander och B. Malmberg

HICIRA kvalitativa indikatorer: frågeformuläret

1. Namn och adress

- Aktivitetens namn.
- Kontaktperson inom HICIRA.
- E-postadress.
- Telefonnummer.

2. Aktiviteten

- Ge en kortfattad beskrivning av aktiviteten.
- Varför startades den?

3. Organisation

- Vem är arbetsgivaren?
- Är organisationen offentlig eller privat?
- Hur många anställda arbetar med aktiviteten?
- Vilka är deras individuella uppgifter?
- Bor de anställda i området eller pendlar de till arbetet?
- Hur stor procentuell andel av de som arbetar med aktiviteten gör det ideellt, utan betalning?
- På en skala från 1 till 10, är de anställdas kvalifikationer relevanta för aktiviteten? (1 = inte alls, 10 = väldigt mycket).

4. Läge

- Var är aktiviteten belägen?
- Beskriv området
- På en skala från 1 till 10, hur relevant är området för aktiviteten? (1 = inte alls, 10 = väldigt mycket).

5. Kunderna

- Hur stor procentuell andel av kunderna är lokalinvånare? Hur många är turister?
- Vilken åldersgrupp riktar sig aktiviteten till i första hand? Kön?
- Andra relevanta egenskaper hos kunderna?
- Vilka kunder vill aktiviteten prioritera?
- Är det samma grupp av kunder som använder aktiviteten?
- På en skala från 1 till 10, hur relevant är aktiviteten för de kunder som prioriteras? (1 = inte alls, 10 = väldigt mycket).
- Hur stor procentuell andel av kunderna använder lokala näringar och aktiviteter i anslutning till besöket hos oss?

6. Kompanjoner och leverantörer

- Vilka är aktivitetens kompanjoner? (Andra aktiviteter, företag eller officiella kontor osv.).
- Hur stor procentuell andel av kompanjonerna är från lokalsamhället?
- Vilka är våra leverantörer?
- Hur stor procentuell andel av våra leverantörer är från lokalsamhället?
- Sponsras aktiviteten av andra näringar?
- På en skala från 1 till 10, hur mycket deltar aktiviteten i lokala nätverk? (1 = inte alls, 10 = väldigt mycket).
- På en skala från 1 till 10, hur mycket kan aktiviteten påverka de lokala nätverken? (1 = inte alls, 10 = väldigt mycket).
- På en skala från 1 till 10, hur mycket deltar aktiviteten i regionala nätverk? (1 = inte alls, 10 = väldigt mycket).
- På en skala från 1 till 10, hur mycket kan aktiviteten påverka de regionala nätverken? (1 = inte alls, 10 = väldigt mycket).
- På en skala från 1 till 10, hur mycket använder lokala nätverk eller näringar aktiviteten i sin PR? (1 = inte alls, 10 = väldigt mycket).

7. Produkter och tjänster

- Vad producerar aktiviteten för området?
- På en skala från 1 till 10, hur mycket bidrar aktiviteten till utvecklingen av området? (1 = inte alls, 10 = väldigt mycket).

8. Konkurrenterna

- Vilka andra aktiviteter uppfyller liknande behov i samma område?
- På en skala från 1 till 10, hur mycket kan aktiviteten dra nytta av konkurrenterna? (1 = inte alls, 10 = väldigt mycket).
- På en skala från 1 till 10, hur mycket kan konkurrenterna dra nytta av aktiviteten? (1 = inte alls, 10 = väldigt mycket).

9. Framgångsfaktorer

- Vad gör aktiviteten framgångsrik?
- På en skala från 1 till 10, hur mycket uppfyller aktiviteten de villkor som behövs för att nå framgång? (1 = inte alls, 10 = väldigt mycket).

- På en skala från 1 till 10, hur viktigt är det med PR för att aktiviteten ska nå framgång? (1 = inte alls, 10 = väldigt mycket).

10. Visioner och framtid

- Vilka visioner för framtiden har aktiviteten?
- På en skala från 1 till 10, hur sannolikt är det att visionen stämmer överens med den faktiska framtiden för aktiviteten? (1 = inte alls, 10 = väldigt mycket).
- På en skala från 1 till 10, hur mycket fungerar aktiviteten som en «drivkraft» i lokalområdet? (1 = inte alls, 10 = väldigt mycket).
- På en skala från 1 till 10, hur mycket fungerar aktiviteten som en «drivkraft» i regionen? (1 = inte alls, 10 = väldigt mycket).
- På en skala från 1 till 10, hur mycket fungerar aktiviteten som en «drivkraft» på en nationell/global nivå? (1 = inte alls, 10 = väldigt mycket).
- På en skala från 1 till 10, hur mycket utgör aktiviteten en del av den lokala identiteten? (1 = inte alls, 10 = väldigt mycket).

11. En ledstjärna

- Beskriv med en mening den ledstjärna som är viktig för er aktivitet.

Observera: Om er aktivitet har deltagit i lokala eller regionala undersökningar med liknande ansatser som den vi tillämpar, var vänlig och ange dessa.

HICIRA kvalitativa indikatorer: SWOT-analysen

En SWOT (Strengths-Weaknesses-Opportunities-Threats)-analys är ett effektivt sätt att identifiera era styrkor och svagheter, och att undersöka de möjligheter ni har och de hot ni möter. Den hjälper er att fokusera på de områden där ni är starka och där de största möjligheterna finns.

Var vänlig och svara på följande frågor. Kom ihåg att inte vara blygsam –var realistisk!

12. Styrkor (observera: om alla era konkurrenter erbjuder hög kvalitet är detta ingen styrka för er aktivitet utan en nödvändighet).

- Vilka fördelar har er aktivitet?
- Vad är ni bra på?
- Vilka relevanta resurser har er aktivitet tillgång till?
- Vad uppfattar andra människor som era styrkor?

13. Svagheter, både interna och externa

- Vad kan ni förbättra?
- Vad är ni dåliga på?
- Vad borde ni undvika?

14. **Möjligheter.** Kan till exempel uppstå ur lokala evenemang, förändringar av teknologi och marknader, förändringar i den politik som förs och sociala mönster, förändringar i livsstil och befolkning osv.

- Öppnar era styrkor några nya möjligheter för er?
- Vilka är möjligheterna?
- Vilka intressanta trender är ni medvetna om?

15. **Hot.** Tänk på era svagheter och fundera på om de kan utgöra ett hot för aktiviteten.

- Vilka hinder möter aktiviteten?
- Vad gör konkurrenterna bättre än ni?
- Håller aktivitetens efterfrågan på att förändras?
- Har ni stora skulder eller kassaflödesproblem?

16. **Slutsats av SWOT**

- Vilken slutsats kan ni dra från analysen?

Bilaga 2

Lista över indikatorer
för utvärdering av tolkningscentrum
för kultur- och naturarv.
Utarbetad av P. Izquierdo,
J. Juan Tresserras och J.C. Matamala.

Grundläggande uppgifter

Namn. Tolkningscentrumets officiella namn	
Adress	
Stad eller kommun	
Postnummer	Provins
Region/autonomi	Land
Namn på kontaktperson	
Telefonnummer	Fax
E-post	
Webbsida	
Typ. Markera det alternativ som stämmer med X	
Arkeologisk plats/platser	Historisk plats
Byggnad	Naturpark/kulturlandskap
Arkitektonisk helhet	Annat (var vänlig ange vad)

Omgivning. Markera det alternativ som stämmer med X

Småstad eller by/samhälle

Skogsmark

Jordbruk

Gruvområde

Naturlandskap

Annat (var vänlig ange vad)

Sammanfattande beskrivning av tolkningscentrumet

Målsättningar

Kulturellt sammanhang. Var vänlig ange om tolkningscentrumet fokuserar på en specifik historisk period eller en konstnärlig rörelse (t ex neolitisk tid, romartid, modernismen), eller en specifik aspekt av gruvnäringen, industrin eller jordbruket (t ex kolgruvor, sågverk, lantbruksbyggnader).

Sammanfattande beskrivning av centrumets speciella karaktär och/eller vad som skiljer det från andra

Ägandeform

Typ av juridiskt skydd

Bevarandestatus

Förvaltningsmodell. Om extern service används, ange enhet och typ av kontrakt

Ingår i ett större nätverk (om ja, var vänlig specificera)

Ingår i en kulturell led eller turistrutt (om ja, var vänlig specificera)

Kvantitativ analys

Befolkningsmängd i det relevanta området (småstad, kommun)

Senaste folkräkningsåret

Tolkningscentrumets yta och kapacitet för mottagning av besökare

Byggd yta (m²)

Yta som ägnas åt permanenta utställningar

Yta som ägnas åt tillfälliga utställningar

Centrumets kapacitet (verklig) - (antal människor)

Samling

Antal originalföremål

Antal repliker

% dokumenterad samling

Förebyggande konservering

Antal och typ av utrustningar för klimatkontroll

Antal och typ av utrustningar för miljöåtgärder

Tur runt området

Turens fysiska längd (m)

Turens genomsnittliga varaktighet (min)

Parkering

JA	NEJ	
----	-----	--

Fordon

--	--	--

Cykel

--	--	--

Moped och motorcykel

--	--	--

Bil

--	--	--

Handikappfordon

--	--	--

Buss

--	--	--

Annat (var vänlig ange vad)

--	--	--

Möjligheter till mat och dryck. Typer

JA	NEJ	
----	-----	--

Område med automater

--	--	--

Café/bar

--	--	--

Restaurang

--	--	--

Picknickområde

--	--	--

Personal

Permanent personal	TOTALT		BOENDE I OMRÅDET		FUNKTIONSHINDRADE	
	MÄN	KVINNOR	MÄN	KVINNOR	MÄN	KVINNOR
Förvaltning och styrelse						
Forskning och konservering						
Tolknings- och utbildningsprogram						
Guider						
Servicepersonal						
Säkerhetspersonal						
Bar/restaurangpersonal						
Rengöringspersonal						
Andra (var vänlig specificera)						
TOTALT						
Kommentarer						

Tillfälligt anställda	TOTALT		BOENDE I OMRÅDET		FUNKTIONSHINDRADE	
	MÄN	KVINNOR	MÄN	KVINNOR	MÄN	KVINNOR
Förvaltning och styrelse						
Forskning och konservering						
Tolknings- och utbildningsprogram						
Guider						
Servicepersonal						
Säkerhetspersonal						
Bar/restaurangpersonal						
Rengöringspersonal						
Andra (var vänlig specificera)						
TOTALT						
Kommentarer						

Other övrig personal

JA	NEJ	
----	-----	--

Frivilligarbetare

--	--	--

Studenter/interna

--	--	--

Kommentarer

--	--	--

Besök

Antal dagar per år som är öppna för besökare

--

Antal timmar per år som är öppna för besökare

--

Perioder/dagar per år då det är stängt

--

Besök per år

2001	2002	2003	2004

Totalt antal besök

--	--	--	--

Besök vid tillfälliga utställningar (om sådana finns)

--	--	--	--

Besök av personer från lokalsamhället

--	--	--	--

Besökare från andra EU-länder

--	--	--	--

Besökare från länder utanför EU

Skolgrupper

Familjegrupper

Senior medborgare

Funktionshindrade besökare

Budget

SUMMA	KOMMENTARER
Projektets kostnad fram till nuläget. Ange om någon renovering utförts eller om byggnaden är ny, samt extra kostnader (d v s tillgänglighet)	
Källa till den ursprungliga finansieringen (var vänlig ange om det fanns stöd från EU-program och ställning i projektet, t ex ledare, partner, nätverksmedlem)	
Total budget 2004	
Utgifter	
Totala kostnader	
Personalkostnader	
Inkomster	
Totala inkomster	
Biljettförsäljning	
Produktförsäljning	
Kafé/bar och tjänster för nöjen och avkoppling	
Offentliga subventioner	
Sponsorer	
Annat. Var vänlig specificera	

Kvalitativ analys

Tidtabell. Typer

JA	NEJ	SPECIFICERINGAR OCH KOMMENTARER
Vintertidtabell		
Sommartidtabell		
Nattligt besöksschema		

Besökscentrumets serviceutbud

JA	NEJ	SPECIFICERINGAR OCH KOMMENTARER
Språk för information och kundservice		
Auditorium		
Dokumentationscentrum/bibliotek		
Butik		

Tillgänglighet

JA	NEJ	KOMMENTARER
Kan man ta sig till centrumet till fots?		
Kan man ta sig till centrumet med cykel?		
Kan man ta sig till centrumet med bil?		
Kan man ta sig till centrumet med buss?		
Är det nödvändigt att använda speciellt fordon (som t.ex. jeep)		
Finns det kollektivtrafik?		
Tåg		
Buss		

Andra (var vänlig specificera)

--	--	--

Är centrumets öppettider samordnade med kollektivtrafikens tidtabeller?

--	--	--

Utrustning och tolkning

JA	NEJ	SPECIFICERINGAR OCH KOMMENTARER
----	-----	---------------------------------

Utan arkitektoniska hinder

--	--	--

Anpassad till personer med synskador, nedsatt hörsel och/eller fysiska funktionshinder

--	--	--

Finns det tillräcklig skyltning vid de huvudsakliga tillfartsvägarna?

--	--	--

... vid ingången?

--	--	--

... på hela området?

--	--	--

Språk för skyltningen

--	--	--

Strategier för att väcka sinnen: kläder, dofter, smaker, ljud, att röra vid saker

--	--	--

Strategier för att väcka upplevelser och känslor

--	--	--

Finns det fysiska strukturer för deltagande (d v s utsiktstorn, orienteringstavlor...)

--	--	--

Dynamiska utställningar/visningar (d v s djur och/eller maskiner)

--	--	--

Statiska utställningar/visningar (d v s modeller, skalmodeller eller statiska föremål, transparenter, dioraman)

--	--	--

Andra utställningsmedel (d v s lyssnarposter, multimediakiosker, ljus- och ljudeffekter)

--	--	--

Tolkande infrastrukturer

JA	NEJ	KOMMENTARER
----	-----	-------------

Signaler och markeringar för självguidade besök

--	--	--

Publikationer som kan användas på platsen (broschyrer, guider och kartor) eller självguidade gångstigar

--	--	--

Användning av audioguider

		SPRÅK
--	--	-------

Videofilmer eller multimedieprogram

		VARAKTIGHET
--	--	-------------

Tolkningsaktiviteter för publiken

JA	NEJ	KOMMENTARER
----	-----	-------------

Guidade turer

--	--	--

Visningar och animeringar

--	--	--

Konferenser

--	--	--

Utvärderingsprogram

JA	NEJ	KOMMENTARER
----	-----	-------------

Genomförs undersökningar av publikens reaktioner och preferenser kontinuerligt?

--	--	--

Genomförs enkätundersökningar av hur nöjda besökarna är?

--	--	--

Kommunikation och publicitet

JA	NEJ	KOMMENTARER
----	-----	-------------

Webbsida

--	--	--

Affischer

--	--	--

Gratisbroschyrer

--	--	--

Katalog

--	--	--

Periodiska publikationer

		VAR VÄNLIG SPECIFICERA
--	--	------------------------

Utbildningsmaterial

--	--	--

Produkter för försäljning

		VAR VÄNLIG SPECIFICERA
--	--	------------------------

Indikatorer för miljömässig hållbarhet

JA	NEJ	KOMMENTARER
----	-----	-------------

Studie av miljöeffekterna i projektets inledningsstadium

--	--	--

Användning av byggnadsmaterial som är känsliga och lämpliga för den historiska/naturliga miljön

--	--	--

Speciell lågenergi- eller energibesparande utrustning

--	--	--

Värmeisolering

Behandling av avloppsvatten

Sopsortering och/eller återvinning

Användning av ekologiskt skonsamma rengöringsprodukter

Produceras någon form av energi på platse (d.v.s. solplattor, vindturbiner)

Miljögranskning för energieffektivitet

Årlig vattenkonsumtion (m³)

Årlig elkonsumtion (kW)

Årlig gaskonsumtion (m³)

Socioekonomiska effekter

JA

NEJ

KOMMENTARER

Finns det lokal delaktighet i förvaltningen av centrumet?

VAR VÄNLIG SPECIFICERA

Finns det tjänster som särskilt riktar sig till lokalsamhället?

VAR VÄNLIG ANGE VILKA TJÄNSTER

Är lokalbefolkningen informerad om centrumets tjänster?

VAR VÄNLIG SPECIFICERA

Länkar till institutioner och intressenter i området

JA

NEJ

KOMMENTARER

Offentlig

Privat

Delaktighet i R&D-projekt

JA

NEJ

ANTAL

KOMMENTARER

Regionala projekt

Nationella projekt

Internationella

Delaktighet i kommunikations- och marknadsföringsprojekt

JA

NEJ

ANTAL

KOMMENTARER

Regionala projekt

Nationella projekt

Internationella

Lokala besökare

TOTALT ANTAL

KOMMENTARER

Lokala besökare innan tolkningscentrumet öppnade

VAR VÄNLIG ANGE ÅR

Lokala besökare för närvarande

VAR VÄNLIG ANGE ÅR

Befintliga anläggningar i kommunen

Kommentarer

Har centrumet påverkat affärerna för närbelägna hotell, restauranger eller andra kommersiella anläggningar?

Har centrumet uppmuntrat till att öppna nya hotell, restauranger eller andra kommersiella anläggningar?

Swot-analys av tolkningscentrumet

118

Svagheter	Styrkor
Hot	Möjligheter

Grundläggande bibliografi för tolkningscentrumet

Författare	
Publiceringsår	
Titel	
Tidskrift/förlag	
Publiceringsort	
Antal sidor	

Kommentarer

Datum	
Författare (Var vänlig ange namn, telefonnummer och e-postadress)	

Var vänlig bifoga bilder på tolkningscentrumet för publikation i studien.

Bilaga 3 Stöddokument

119

1. Ename-dokumentet 2004, 2 utkastet, 24 juni 2004

Dokument som understryker vikten av att integrera samfunden i projektet för att erbjuda en korrekt kommunikation med publiken och ett utbildande fokus när det gäller bevarandet av kultur- eller naturarvet. Betonar särskilt tolkningens grundläggande funktion i relation till bevarandet. Syftet är att stimulera en stor del av allmänheten till att uppskatta de platser som ingår i kultur- eller naturarvet. Centrumen betraktas lika mycket som platser där människor kan lära sig och reflektera kring det förflutna som källor till en stabil utveckling för lokalsamhället där de är belägna.
www.enamecharter.org

2. Internationellt dokument om kulturturismen. Turistförvaltning på platser med betydelsefulla kultur- eller naturarv. ICOMOS 1999, Mexiko

Utifrån en vid syn på definitionen av kultur- och naturarv formulerar dokumentet sex principer som möjliggör en lämplig relation mellan turismen och arvet. Det tar ställning för den typ av kommunikation som är nödvändig för alla typer av kultur- och naturarv, och betonar hållbarhet samt införlivandet av värdarna i planeringsmodellen och de vinster turismen ger.
www.international.icomos.org/tourism_sp.htm

3. Europeiska landskapskonventionen. Europarådet 2000, Florens (Italien)

Ett normativt instrument som enbart gäller skydd, förvaltning och översiktsplanering för alla europeiska länder, samt att organisera samarbete mellan länderna i det här syftet. Dokumentet består av en inledning och 18 artiklar som delas in i 4 kapitel:

- Kap. I. Generell översikt med specifika definitioner och mål.
- Kap. II. Nationella åtgärder med fördelning av ansvarsområden till de olika delarna.
- Kap. III. Europeiskt samarbete med politiska riktlinjer och utvecklingsprogram.
- Kap. IV. Slutliga bestämmelser för tillämpning och territoriellt stöd.

www.coe.int/t/e/Cultural_Co-operation/Environment/Landscape/

Inledning

Precis som Venedigdokumentet (1964) fastställde principen att skydd av materiella minnesmärken på platser med historiskt arvsvärde är grundläggande för dess bevarande, är det idag allmänt erkänt inom det här området att tolkningen¹ också utgör en fundamental del av bevarandeprocessen.

Ett betydande antal internationella dokument, deklarationer och direktiv, bland vilka Naradokumentet om äkthet (1994), Burradokumentet (1999) och Internationellt dokument om kulturturismen (1999) ingår, har understrukit vikten av en effektiv och känsligt utförd tolkning som en del av bevarandet av kultur- och naturarven.

Syftet med det här dokumentet är att definiera de grundläggande normer och principer som tolkningen bör omfatta. Dokumentet tar upp principer som är relaterade till äktheten, den intellektuella integriteten, det sociala ansvaret och respekten för den kulturella betydelsen och sammanhanget.

Dokumentet har också för avsikt att stimulera en stor del av allmänheten till att uppskatta de platser som ingår i kultur- eller naturarvet, som centrum för och källor till lärande och reflektion, samt som lokala resurser av central betydelse för en stabil utveckling av lokalsamhället och den samtida interkulturella dialogen.

Syften

Enamedokumentet avser att fastställa en rad principer för samhällets tolkning av kulturarvet med syftet att:

Underlätta en större förståelse och uppskattning av de platser som hör till kulturarvet hos allmänheten, och öka medvetenheten om behovet av att bevara dessa platser.

Skydda äktheten och betydelsen hos de platser som är delar av kulturarvet genom respekt för deras kulturella och naturliga belägenhet, sociala sammanhang samt minnesmärken och ursprungsmaterial.

Tillkännage de platser som hör till kulturarvet i dess vidaste omgivning, samt de olika aspekter som rör dess innebörd, dess materiella och immateriella natur, från det lokala och specifika till det universella och generella.

Samordna presentationen av betydelsen och sinnena hos platser med kulturarvsvärde, med ett erkännande av och respekt för befintliga kulturella traditioner och andliga värden.

Bidra till ett varaktigt bevarande av de platser som hör till kulturarvet genom att

1. För det här utkastets ändamål syftar termen «tolkning» på den noggrant genomtänkta offentliga förklaring eller övervägande som tar hänsyn till hela innebörden av en plats med historiskt arvsvärde, så som dess olika betydelser och värden. Infrastruktur och tjänster i relation till tolkningen syftar på alla materiella anläggningar och publikationer, t.ex. guider, videoband, CD- och DVD-skivor osv., kommunikationsmedel som skapats för att tolka kultur- eller naturarvet, samt den personal som anställts för den här uppgiften.

öka den potentiella livskvaliteten hos de samhällen som tar emot besökare, samt genom att främja ett positivt deltagande av lokalsamhällenas invånare i tolkningsprocessen.

Förbättra och utveckla metoderna och teknologin för tolkning av kulturarv, och utforma program för en yrkesutbildning som är relevant och genomförbar i förhållande till det sociala sammanhanget.

Erkänna att en effektiv tolkning av platser med kulturarvsvärde i hela världen är ett viktigt medel för kulturellt utbyte och ömsesidig förståelse.

Principer

Princip 1. Tillgänglighet och bemötande

Att få ta del av de områden som hör till våra kulturarv är en universell rättighet.² Allmänhetens möjligheter att uppskatta dess betydelse måste underlättas via en effektiv tolkning, som fortgår under stabila former och inkluderar ett brett spektrum av föreningar och sammanslutningar med relation till platsen, liksom besökare och intresserade grupper.

1.1. Tolkningen bör förbättra besökarens upplevelse och öka den allmänna förståelsen för betydelsen av de platser som hör till kulturarvet, dess värden och vikten av att bevara dem.

1.2. Tolkningen bör försöka stimulera besökaren till att reflektera över sina egna upplevelser i förhållande till kulturarvet och platsens betydelse. En effektiv tolkning bör locka fram känslor och insikter samt tillhandahålla fakta.

1.3. Tolkningen ingår som en del i den materiella konserveringsprocessen. Ofta regleras den av normer, offentliga förfaranden och politiska beslut. Planeringen, finansieringen och förvaltningen av alla kulturarvsprojekt kommer att behöva ta hänsyn till den del av budgeten som tillägnas tolkningsprogrammen.

1.4. Tolkningen är en dynamisk och kontinuerlig aktivitet, som bör acceptera möjligheten att se saker från flera perspektiv. Vid utvecklingen av program för tolkning av kulturarv bör alla lokala föreningar och intresserade sektorer uppmuntras att delta, både som en rättighet och ett ansvar.

1.5. Rättigheten att ta del av ett kulturarvsområde, i likhet med tolkningen av detta i sin naturliga omgivning, kan i vissa fall påverkas av kulturellt känsliga situationer, bevarandemål eller säkerhetsskäl. I sådana fall måste möjligheter till tolkning erbjudas utanför den ursprungliga platsen.

1.6. Tolkningsprogrammen måste identifiera och utvärdera sin publik från demografisk och kulturell synpunkt. De bör inte spara på krafterna för att garantera att tolkningen av kulturarvet görs tillgänglig för alla sektorer av befolkningen, inklusive personer med funktionshinder.

2. Enligt FN:s universella deklaration om de mänskliga rättigheterna (1948) har alla människor rätten att «fritt delta i områdets kulturliv». ICOMOS deklaration, som antogs i Stockholm (1998) understryker dessutom att «rätten till kulturarvet är en del av de mänskliga rättigheterna» och att denna rätt «medför uppgifter och ansvar för individer och lokalområden, såväl som för stater och institutioner».

1.7. Mångfalden av språk bland besökarna och de samfund som är kopplade till en kulturarvsplats bör återspeglas i tolkningstjänsterna.

Princip 2. Informationskällor

Tolkningen av de platser som utnämnts till kulturarv måste bygga på systematiska och väldokumenterade spår, som samlats in i enlighet med accepterade vetenskapliga metoder och som använder traditionella källor från den levande kulturen, beroende på vad som lämpar sig bäst för varje plats.

2.1. Tolkningen bör återspegla innehållet hos den muntliga och skriftliga information, materiella spår, traditioner och betydelser som hör till en plats.

2.2. Tolkningen bör bygga på en tvärdisciplinär studie av platsen och dess omgivningar, samt på ett tydligt och tillförlitligt sätt ange var spekulationer, hypoteser eller funderingar av filosofisk karaktär tar vid.

2.3. Alla beståndsdelar av ett tolkningsprogram måste vara dokumenterade i enlighet med gällande normer och lokala resurser.

2.4. De rekonstruktioner som presenteras visuellt, konstnärligt eller i form av datorsimulationer, bör bygga på en detaljerad och systematisk analys av miljörelaterad, arkeologisk, arkitektonisk och historisk information. Sådan information bör i sin tur omfatta byggnadsmaterial, ingenjörsriterier för byggnadsstrukturer, skriftliga källor och bildkällor, fotografier och ikonografier. Trots detta kommer den här sortens visuella tolkning aldrig att vara mer än figurativa hypoteser, och bör också presenteras som sådana.

Princip 3. Sammanhang och placering

Tolkningen av de platser som hör till kulturarvet bör omfatta vidast möjliga sammanhang och sociala, kulturella, historiska och naturliga inramning.

3.1. Tolkningen bör utforska betydelsen av en plats genom det mångfacetterade spektrum av historia, sociala faktorer, politik, andligt liv, vetenskap och konstnärskap som format den. Alla aspekter som rör platsens kulturella och naturliga betydelse måste övervägas.

3.2. Bidragen till en plats betydelse under historiens lopp måste respekteras och uttryckas. Även om vissa epoker och stilar utmärker sig mer bör även andra perioder i platsens historia, långt tillbaka eller nära vår tid, tolkas, liksom deras betydelse och relation till nutiden.

3.3. Förutom den dominerande kulturen bör tolkningen ta hänsyn till alla samfund och grupper med en relation till platsen, så som minoritetsgrupper, kvinnor, invandrade, landsflyktiga samt urbefolkningar och deras ättlingar.

3.4. Det omgivande landskapet, naturmiljön och den kulturella och geografiska ramen utgör olika delar av en plats betydelse. Därför bör de också betraktas på det sättet när platsen tolkas.

3.5. De immateriella element som ingår i en plats med kulturarvsvärde, som kulturella och andliga traditioner, musik, dans, teater, litteratur, skulptur- och modelleringskonst, personliga vanor och gastronomi bör identifieras med platsen och utgöra en del i tolkningen.

3.6. Den interkulturella betydelsen av kulturarvsplatserna bör vara en del i tolknin-

gen, eftersom erkännandet av motsatta eller samexisterande perspektiv kan ge både besökarna och lokalbefolkningen en känsla av personlig förbindelse.

Princip 4. Äkthet

Tolkningen av de platser som ingår i kulturarvet bör respektera deras äkthet, i överrensstämmelse med Naradokumentet (1994).

4.1. Tolkningen av en plats som hör till kulturarvet bör alltid skilja ut och ange datum till de olika utvecklingsfaserna, och tydligt identifiera andra tolkande ingrepp i historien.

4.2. Studierna av kulturarvets inflytande bör utföras innan de tolkande elementen och infrastrukturen införs.

4.3. Om ett tolkningsprogram skulle medföra att nya material införs eller att förändringar utförs som påverkar den fysiska utformningen hos ett område som hör till kulturarvet, bör dessa nya delar kunna tas bort och flyttas så att de inte lämnar beständiga spår.

4.4. Det kan bli nödvändigt att skapa särskilda tolkande rutter, för att minska de konsekvenser för platsens integritet ett stort antal besökare innebär och på det sättet bidra till tolkningen. Användningen av växtlighet som hör till ett historiskt område kan också bidra till en mer fullständig tolkning.

Princip 5. Balanserad utveckling

Tolkningsplanen för en plats med kulturarvsvärde bör vara känslig för den kulturella och naturliga omgivningen. Ett av huvudmålen bör vara en balanserad och konsekvent utveckling ur social, ekonomisk och miljömässig synvinkel.

5.1. Utvecklingen och implementeringen av tolkningsprogrammen bör vara en del av översiktsplanen för förvaltning av en plats med kulturarv. Besöksflödets konsekvenser för platsens kulturella värde, fysiska karaktär, integritet och naturmiljö bör grundligt övervägas.

5.2. Under planeringsprocessen bör man diskutera alternativ till tolkningsprogrammet redan under en inledande fas, för att göra det möjligt att utvärdera planens kulturella relevans samt tekniska och ekonomiska genomförbarhet.

5.3. Tolkningsprogrammets skala, kostnad och teknologi bör anpassas till de villkor som råder på platsen och den service som finns tillgänglig. Det är grundläggande att infrastrukturen för tolkningen av platsen är ordentligt byggd, underhålls med ansvar och bevaras i gott skick.

5.4. Kiosker, vandringsleder, informationstavlor och andra tolkningstjänster måste respektera den kulturella och naturliga omgivningens karaktär och egenskaper, och samtidigt vara lätta att få syn på. Ljus och ljud från kiosker, skärmar och högtalare bör begränsas till tolkningsområdet, så att de inte påverkar omgivningen på ett negativt sätt eller stör boende i närliggande områden.

Princip 6. Delaktighet

Tolkningen av de platser som hör till kulturarvet bör aktivt införliva alla grupper som berörs.

6.1. Under utvecklingen av tolkningsprogrammet för en plats med kulturarv bör

man tillvarata intressen för och söka samarbete med markägare, statliga organ, lokala förvaltningar, studieinrättningar, turistaktörer, privata investerare och samfund som berörs.

6.2. Tolkningen bör främja ett brett spektrum av kultur- och utbildningsmål. Om ett tolkningsprogram blir framgångsrikt bör inte bara bero på kriterier som besöksiffror eller inkomster.

6.3. Man bör respektera sedvanerätter, ansvarsområden och intressen såväl för lokalsamhället som ägare och andra samfund som berörs. Dessa grupper bör medverka och rådfrågas under planeringsprocessen för tolkningsprogrammet och den efterföljande utvecklingen av projektet. Det är erkänt att de lokala grupper som tar emot eller påverkas av projektet kan föredra en sådan ansats.

6.4. Tolkningsinitiativen bör vara öppna för allmänhetens observation och delaktighet. Det är lika mycket en rättighet som allas ansvar att tillkännage sina åsikter och synpunkter.

6.5. Tolkningsaktiviteterna bör ge ekonomiska, sociala och kulturella fördelar som på ett rättvist sätt gynnar alla delar av lokalsamhället genom utbildning och möjligheter till ekonomisk utveckling. Med det här syftet kommer man att främja skapandet av arbetstillfällen för lokalinvånarna i relation till tolkningen av kulturarvet.

6.6. Varje tolkningsprogram bör anses som en pedagogisk resurs och ta hänsyn till att det kan komma att ingå i skolornas utbildningsprogram, på internet, i kommunikationsmedel, specialaktiviteter och evenemang, samt möjligheten att fånga frivilligarbete som kan delta i tillfälliga program och kampanjer.

6.7. Under planeringsprocessen för tolkningsprogrammet kommer man också att behöva tänka på äganderätten och rätten att använda bilder, texter och annat material.

Princip 7. Forskning och utbildning

Tolkningen av en plats som ingår i kulturarvet kräver ett kontinuerligt arbete med forskning, utbildning och utvärdering.

7.1. De permanenta uppgifter som består av forskning och konsultation är fundamentala för att öka kunskapen om och förståelsen för betydelsen av en plats med historiskt och kulturellt värde.

7.2. Tolkningsprogrammet och dess infrastruktur formuleras på ett sätt som möjliggör en regelbunden aktualisering och granskning.

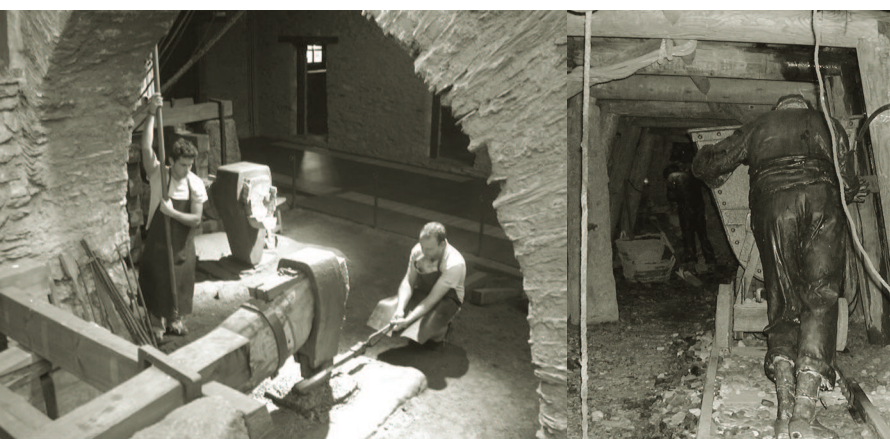
7.3. Det är nödvändigt att ha tillgång till program för kontinuerlig utvärdering och uppföljning, för att uppskatta besökarnas reaktioner på tolkningsprogrammen och utvärdera de materiella effekterna av infrastrukturen och aktiviteterna.

7.4. Tolkningen kräver övervakning och utvärdering för att förbli effektiv, och ger upphov till förändringar som bygger på resultaten av de här analyserna. Besökarna och de mottagande samhällena bör delta i utvärderingsprocessen.

7.5. Utbildningen av kvalificerade yrkeskunniga inom de olika specialområden som är relaterade till tolkningen av kulturarvet, så som konservering, utformning av innehåll, förvaltning, teknologi, guider och utbildning, är ett centralt mål. På samma sätt bör de grundläggande akademiska studieprogrammen för konservering av kulturarv omfatta en kurs i tolkning.

7.6. Utbildningsprogram och kurser för mottagande och berörda samfund liksom för yrkeskunniga inom kulturarv och tolkning på alla nivåer bör organiseras på platsen, för att förnya kunskaperna och informera om framsteg och nyheter inom området.

7.7. Det internationella samarbetet är grundläggande för utveckling och underhåll av normer för de metoder och teknologier som kan tillämpas på tolkningen av kulturarv. Därför bör man uppmuntra utbyten av yrkeskunnig personal mellan länder, samt internationella seminarier och konferenser. Ett sådant samarbete gör det möjligt att ständigt dela information, med hänsyn till mångfalden av idéer och erfarenheter kring tolkningen av kulturarv i olika regioner och kulturer.

La Massana.
Andorra.

Farga Rosell
Tolkningscentrum.

Iscensättning av funktionen hos
en återuppbyggd smedja.

Tagamanent.
Katalonien.

Ca l'Agustí.

Tolkande media: återskapande
av ursprungsmiljön, inklusive
dofter som är typiska för
omgivningen.

Katalonien.
el Poble Nou del Delta.

Casa de Fusta. Ecomuseu del
Delta de l'Ebre.

Försäljning av relaterade
produkter; här, mat- och
dryckesprodukter.

Cercs.
Katalonien.

Museu de les Mines.
Försäljning.

Klädesholmen.
Sverige.

Sillmuseet på Klädesholmen.

Guiderna är en mycket viktig del av ett framgångsrikt tolkningscentrum för kultur- och naturarv.

Mölndal.
Sverige.

Gunnebo slott.

Ett bra skyltsystem är mycket viktigt, både för kultur- och naturarv i naturlig miljö och för utställningar inomhus.

Tjörn.
Sverige.

Sundsby Tolkningscentrum.

Teatralisering gör det möjligt att presentera föremål i ett sammanhang.

Mölnadal.
Sverige.

Mölnadal territoriemuseum.

För att en kultur- och naturarvspolicy ska lyckas är det mycket viktigt att intressenterna är delaktiga. Antika broderade gardiner i fönstrena till en privatbostad, kulturpromenaden i Mölnadal.

Mölnadal.
Sverige.

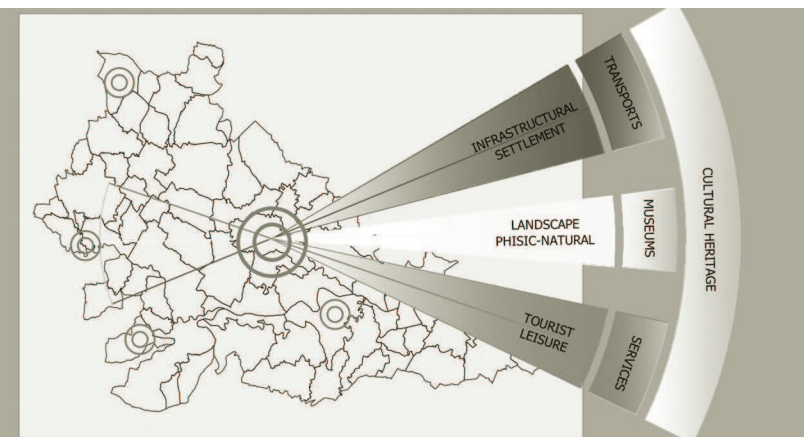
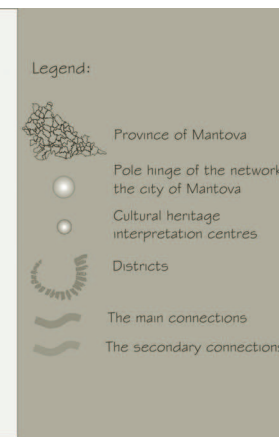
Mölnadal Museum.

Nya 3D Virtual Reality-tekniker hjälper besökarna att resa bakåt i tiden, och är intressanta både för spridnings- och forskningssyften.

Mölnadal.
Sverige.

Mölnadal territoriemuseum.

Ny utrustning med hand- och pocket-PC kan tillhandahålla en stor del av den visuella, ljudmässiga och textade informationen vid självguide turer.

Mantova. Italia.

Utformningen av ett nätverk av tolkningscentrum för kultur- och naturarv bör börja med regional analys. Urval från Mantova-provinsen.

Mântua. Itàlia.

Det är viktigt att ange de fysiska förbindelserna mellan olika centrum i ett nätverk av tolkningsenheter för kultur- och naturarv.

Mântua. Itàlia.

Ett tolkningsnätverk för kultur- och naturarv bör länka samman kulturarv, transporter, landskap, turist- och fritidsservice, museer och kultur/naturarvscentrum.

Textens ©: **Copyleft (cL) 2005 The Hicira Team**

Det är tillåtet att kopiera, distribuera och/eller ändra detta dokument med GNU Free Documentation License, Version 1.2 vilkor, som tillåter kopiera, distribuera och offentligt förmedla verket med följande vilkor:

- Erkännande. Det är nödvändigt att uttryckligen nämna verkets credits och ursprung.
- Icke säljbart. Det är inte tillåtet att använda det här verket eller delar av det med komersiella syften.
- Delar av verket. Det är tillåtet att distribuera delar av verket med en identisk licens som den som gäller för detta verk.
- All annan användning av verket än de som nämnts behöver uttryckligt tillstånd från verkets samordnare.

Upplagans ©: **Diputació de Barcelona**

September 2005

Grafisk design och sammansättning: **Arte•facto**

Översättning: **T&S® - Traducciones y Tratamiento de la Documentación, S.L.**

Produktion: **Institut d'Edicions de la Diputació de Barcelona**